

**ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

КОССЕ ВАЛЕРІЙ ВАЛЕРІЙОВИЧ

УДК: 343.8/.9:343.545(477)(043)

**ДИСЕРТАЦІЯ
КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ
ЗАПОБІГАННЯ СУТЕНЕРСТВУ ТА ВТЯГНЕННЮ ОСОБИ В ЗАНЯТТЯ
ПРОСТИТУЦІЄЮ**

Спеціальність 081 – Право

Галузь знань 08 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **В.В. Коссе**

Науковий керівник: **Вітвіцький Сергій Сергійович**, доктор юридичних наук,
професор, заслужений юрист України

Кропивницький – 2025

АНОТАЦІЯ

Коссе В.В. Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання сутенерству та втягненню особи в заняття проституцією. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Донецький державний університет внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України, Кропивницький. – 2025.

У дисертації вирішено наукове завдання, яке полягало у визначенні, узагальненні та розв'язанні проблем, пов'язаних із удосконаленням кримінально-правових та кримінологічних засад запобігання сутенерству та втягненню особи в заняття проституцією, шляхом надання пропозицій та рекомендацій, скерованих на удосконалення національного кримінального законодавства та кримінологічної практики у цій сфері.

Встановлено, що під сутенерством необхідно розуміти складну кримінально протиправну діяльність особи, яка полягає у підборі осіб жіночої та/або чоловічої статі для надання сексуальних послуг, а також реалізація будь-яких організаторсько-управлінських функцій (контактування із клієнтами, фізичний та медичний захист, розробка графіку та переліку послуг тощо), пов'язаних із діяльністю цих осіб. Таким чином, основними діями сутенера є: 1) відбір осіб, які надаватимуть сексуальні послуги, узгодження переліку послуг; 2) пошук та первісний контакт із клієнтами, встановлення винагороди; 3) забезпечення транспортування до клієнта або житлової площі, придатної для надання сексуальних послуг; 4) забезпечення особистої безпеки особи, яка надає сексуальні послуги; 5) забезпечення медичної допомоги особі, яка надає сексуальні послуги.

Наведено додаткові аргументи на користь позиції, що основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення є моральність у сфері статевих відносин. Додатковими обов'язковими об'єктами є здоров'я, статева свобода, статева недоторканість (якщо кримінальне правопорушення вчиняється

щодо дитини), воля, честь та гідність особи. Формами реалізації об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України є: 1) сутенерство; 2) втягування у зайняття проституцією; 3) примушування до зайняття проституцією. Способами вчинення протиправного діяння є: 1) обман; 2) шантаж; 3) використання уразливого стану особи; 4) застосування чи погроза застосування насильства. Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 303 КК України є безпредметним.

Досліджено та узагальнено суб'єктивні ознаки сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією. Визначено, що суб'єктом є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення з 16 років. Суб'єктивна сторона характеризується умисною формою вини. Ст. 303 КК України не передбачає інших обов'язкових ознак суб'єктивної сторони, окрім вини.

Встановлено, що стан вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 303 КК України є задовільним, оскільки таке діяння не складає значного відсотка від загальної кількості кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності та не характеризується нерівномірним динамічним рядом. За останні п'ять років способи динаміка частоти обрання форми реалізації об'єктивної сторони у виді втягнення особи у заняття проституцією майже не змінилась, так само як і сезонність такого суспільно небезпечного діяння.

Вказано, що основною підставою криміналізації сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією є виконання державою міжнародно-правових зобов'язань, що особливо актуалізувалось в умовах воєнного стану. Підстави криміналізації такого діяння є традиційними: кримінальне правопорушення, передбачене ст. 303 КК України є суспільно небезпечним, відносно поширеним (із нестабільною динамікою); проституція та сутенерство є діяннями, забороненими міжнародними правовими документами, що також свідчить про необхідність кримінально-правової гарантії захисту суспільних відносин у сфері статевої моральності.

Аргументовано, що тенденціями вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України є такі: 1) потенційне збільшення кількості випадків вчинення сутенерства та втягнення особи у зайняття проституцією в окремих регіонах Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська, Волинська, Чернігівська, Миколаївська, що підтверджується негативною динамікою за останні два роки (2023-2024); 2) потенційне збільшення випадків, коли кримінальне правопорушення, передбачене ст. 303 КК України вчиняється у складі організованих груп чи злочинних організацій (в останні два роки спостерігається нестабільна динаміка зі значним збільшенням відносно 2019-2022 років); 3) потенційне збільшення випадків, коли досліджуване кримінальне правопорушення передує легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом (у 2024 році кількість таких випадків збільшилась у 7 разів); 4) перевага сутенерства над втягненням особи у зайняття проституцією, зумовлена збільшенням кількості осіб, які добровільно надають оплачувані послуги сексуального характеру.

Зауважено, що основною детермінантою, яка зумовлює збільшення кількісних показників кримінальних правопорушень, передбачених ст. 303 КК України є зростання попиту на сексуальні послуги. Всі інші детермінанти мають перманентний характер, є універсальними та не відтворюють специфіки досліджуваного суспільно небезпечного діяння. Водночас фоновими явищами у цьому контексті можна вважати збройну агресію російської федерації проти України, введення воєнного стану та всі незадовільні політико-економічні та соціальні умови, які були внаслідок цього сформовані; загальну маргіналізацію населення, зниження культурно-виховного рівня; незадовільний рівень реалізації правоохоронними органами своїх функцій; прогалини організаційно-правового характеру, зокрема низька ефективність кримінально-правових та кримінальних процесуальних заходів.

Визначено кримінологічно значущі ознаки кримінального правопорушника, який вчиняє кримінальні правопорушення, передбачені ст. 303 КК України та його жертви.

На підставі аналізу кримінальних законодавств та кримінологічної практики таких європейських країн як Швеція, Данія, Норвегія Франція, Німеччина та Польща виокремлено позитивні риси щодо запобігання сутенерству та втягненню осіб у зайняття проституцією, якими можна вважати такі: 1) криміналізація будь-якої форми придбання оплачуваних послуг сексуального характеру (за типом скандинавської моделі боротьби із проституцією) (Швеція, Норвегія, Данія, Франція); 2) забезпечення реінвестування конфіскованого у сутенерів майна на захист і реабілітацію жертв проституції та торгівлі людьми (Франція); 3) встановлення обов'язкового додаткового чи альтернативного майнового виду покарання, як правило – штрафу, що зумовлено корисливим мотивом досліджуваного кримінального правопорушення (Норвегія, Франція, Німеччина); 4) диференціація обставин, що обтяжують покарання для кожного окремого кримінального правопорушення, пов'язаного із сутенерством та втягненням особи у зайняття проституцією (Франція); 5) визначення пособництва сутенерству самостійним видом кримінального правопорушення (Швеція, Данія, Норвегія та Німеччина).

Встановлено наявність низки організаційно-правових прогалин, усунення яких можливо заходами кримінального права та кримінального процесу, що надасть можливість якісно покращити кримінологічну ситуацію щодо вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 303 КК України.

Дієвими способами зниження кількості кримінальних правопорушень, передбачених ст. 303 КК України визнано доцільно вважати: 1) приведення положень національного кримінального законодавства у відповідність до *acquis* ЄС, особливо – щодо втягнення у зайняття проституцією малолітніх та неповнолітніх осіб. Із урахуванням, що спеціальна норма щодо посягання на дітей передбачатиме відповідні кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки, це надасть можливість посилити межі кримінальної відповідальності за вчинення такого діяння щодо дітей; 2) визначення можливості обмежити види звільнення від покарання та його відбування осіб, які вчинили кримінально правопорушення, передбачені ст. 303 КК України та залишити можливим лише

умовно-дострокове звільнення. Такий підхід надасть можливість забезпечити реалізацію завдання протидії суспільно небезпечним діянням та виправлення і профілактики асоціальної поведінки; 3) підвищення рівня здійснення правосуддя у таких кримінальних провадженнях, шляхом усунення типових прогалин та нормативних помилок, які допускають судді на етапі досудового розслідування та судового розгляду. Це може бути здійснено шляхом удосконалення порядку притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності та розширення випадків – уточненням в п. а ч. 1 ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», що суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження через істотне порушення норм процесуального права під час здійснення правосуддя, що унеможливило реалізацію учасниками судового процесу наданих їм процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків або призвело до порушення правил щодо юрисдикції або складу суду та/або призвело до порушення розумних строків.

Констатовано, що віктимологічні заходи запобігання кримінальному правопорушенню, передбаченому ст. 303 КК України повинні передбачати: 1) розширення переліку потерпілих осіб, шляхом визначення кваліфікуючими та особливо кваліфікуючими ознаками вчинення такого діяння щодо вагітних жінок, осіб похилого віку та осіб із інвалідністю; 2) унормування підстав, умов та порядку надання послуг із соціальної реабілітації осіб, яких було втягнуто у зайняття проституцією; 3) створення анонімних груп та виокремлення приміщень для анонімного спілкування із особами, які примусово надають оплачувані послуги сексуального характеру з метою психологічного та соціального супроводу, а також потенційного викриття діяльності організованих груп та злочинних організацій.

Кримінологічними заходами запобігання кримінальному правопорушенню, передбаченому ст. 303 КК України є: 1) удосконалення державної політики з питань сім'ї та дітей в частині унормування видів, розмірів та порядку надання соціальних пільг та виплат особам, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів (для осіб, які зазнали сексуального

насилювання в контексті, визначеному Порядком надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2017 року № 268); 2) підвищення розміру одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми; 3) удосконалення діяльності правоохоронних органів щодо виявлення та припинення діяльності місць розпусти.

Вказано, що для української кримінологічної практики проведення спеціальних операцій по виявленню кримінальних правопорушень, пов'язаних із сутенерством та втягненням осіб у зайняття проституцією у кіберпросторі може стати ефективним способом зниження кількості таких суспільно небезпечних діянь. Доцільним також можна вважати доповнення ст. 303 КК України кваліфікуючою ознакою – вчинення такого діяння із використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, що надасть можливість посилити кримінальну відповідальність за такі кримінальні правопорушення.

Запропоновано зміни та доповнення до національного кримінального законодавства в частині кримінальної відповідальності за сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією та напрями удосконалення кримінологічної практики у цій сфері, а саме: 1) доповнити КК України ст. 303-1, в якій передбачити кримінальну відповідальність за втягнення дитини у заняття проституцією; 2) розширити та заходи кримінально-правового характеру, які застосовуються щодо юридичних осіб, зокрема – визначити можливість застосовувати тимчасові обмеження діяльності юридичної особи та тимчасове обмеження в отриманні прав та/або переваг до осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, передбачене ст. 303 КК України щодо дітей; 3) декриміналізувати кримінальне правопорушення, передбачене ст. 302 КК України та криміналізувати створення або утримання місць розпусти і звідництва як форм реалізації об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України; 4) криміналізувати придбання та сприяння наданню оплачуваних сексуальних послуг; 5) доповнити ч. 2 ст. 183 КПК України

вказівкою, що слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, враховуючи підстави та обставини, передбачені статтями 177 та 178 цього Кодексу, має право не визначити розмір застави у кримінальному провадженні: щодо злочину, пов'язаного із сексуальним насильством та сексуальною експлуатацією особи.

Ключові слова: сутенерство, проституція, запобігання, моральність, громадській порядок, кримінальне правопорушення, кримінальна відповідальність, кримінологічні заходи, кримінально-правові заходи, розпуста, жертва, організована злочинність.

SUMMARY

Kosse V.V. Criminal law and criminological principles of preventing pimping and involving a person in prostitution. – Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in the specialty 081 – Law. – Donetsk State University of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Kropyvnytskyi. – 2025.

The dissertation solves a scientific task, which was to identify, generalize and solve problems related to the improvement of criminal law and criminological principles of preventing pimping and involving a person in prostitution, by providing proposals and recommendations aimed at improving national criminal legislation and criminological practice in this area.

It has been established that pimping should be understood as a complex criminally unlawful activity of a person, which consists in the selection of female and/or male persons for the provision of sexual services, as well as the implementation of any organizational and managerial functions (contacting clients, physical and medical protection, development of a schedule and list of services, etc.) related to the activities of these persons. Thus, the main actions of a pimp are: 1) selection of persons who will provide sexual services, coordination of the list of services; 2) search and initial contact with clients, establishment of remuneration; 3) provision of transportation to the client or a residential area suitable for the provision of sexual services; 4) ensuring the personal safety of the person providing sexual services; 5) provision of medical care to the person providing sexual services.

Additional arguments are given in favor of the position that the main direct object of the criminal offense is morality in the sphere of sexual relations. Additional mandatory objects are health, sexual freedom, sexual integrity (if a criminal offense is committed against a child), will, honor and dignity of the person. Forms of implementation of the objective side of the criminal offense provided for in Article 303 of the Criminal Code of Ukraine are: 1) pimping; 2) involvement in prostitution; 3)

coercion to engage in prostitution. Methods of committing an unlawful act are: 1) deception; 2) blackmail; 3) use of a person's vulnerable state; 4) use or threat of use of violence. The criminal offense provided for in Article 303 of the Criminal Code of Ukraine is without subject matter.

The subjective signs of pimping or involvement of a person in prostitution have been investigated and generalized. It has been determined that the subject is a physically sane person who has committed a criminal offense since the age of 16. The subjective side is characterized by an intentional form of guilt. Art. 303 of the Criminal Code of Ukraine does not provide for other mandatory signs of the subjective side, except for guilt.

It has been established that the state of committing criminal offenses provided for in Art. 303 of the Criminal Code of Ukraine is satisfactory, since such an act does not constitute a significant percentage of the total number of criminal offenses against public order and morality and is not characterized by an uneven dynamic series. Over the past five years, the dynamics of the frequency of choosing the form of implementation of the objective side in the form of involving a person in prostitution has hardly changed, as has the seasonality of such a socially dangerous act.

It is indicated that the main basis for criminalizing pimping or involving a person in prostitution is the state's fulfillment of international legal obligations, which was especially relevant in conditions of martial law. The grounds for criminalizing such an act are traditional: a criminal offense provided for in Art. 303 of the Criminal Code of Ukraine is socially dangerous, relatively widespread (with unstable dynamics); prostitution and pimping are acts prohibited by international legal documents, which also indicates the need for a criminal law guarantee to protect social relations in the sphere of sexual morality.

It is argued that the trends in the commission of a criminal offense provided for in Article 303 of the Criminal Code of Ukraine are as follows: 1) a potential increase in the number of cases of pimping and involving a person in prostitution in certain regions of Lviv, Zakarpattia, Ivano-Frankivsk, Volyn, Chernihiv, Mykolaiv, which is confirmed by negative dynamics over the last two years (2023-2024); 2) a potential

increase in cases when a criminal offense provided for in Article 303 of the Criminal Code of Ukraine is committed as part of organized groups or criminal organizations (in the last two years, unstable dynamics have been observed with a significant increase compared to 2019-2022); 3) a potential increase in cases when the criminal offense under investigation precedes the legalization (laundering) of property obtained by criminal means (in 2024, the number of such cases increased 7 times); 4) the advantage of pimping over involving a person in prostitution is due to the increase in the number of persons who voluntarily provide paid sexual services.

It is noted that the main determinant that determines the increase in the quantitative indicators of criminal offenses provided for in Article 303 of the Criminal Code of Ukraine is the increase in demand for sexual services. All other determinants are permanent in nature, are universal and do not reproduce the specifics of the socially dangerous act under study. At the same time, background phenomena in this context can be considered the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, the introduction of martial law and all the unsatisfactory political, economic and social conditions that were formed as a result of this; general marginalization of the population, a decrease in the cultural and educational level; unsatisfactory level of implementation of their functions by law enforcement agencies; gaps of an organizational and legal nature, in particular, the low effectiveness of criminal legal and criminal procedural measures.

Criminologically significant features of a criminal offender who commits criminal offenses provided for in Article 303 of the Criminal Code of Ukraine and his victim have been identified.

Based on the analysis of criminal legislation and criminological practice of such European countries as Sweden, Denmark, Norway, France, Germany and Poland, positive features have been identified regarding the prevention of pimping and involvement of persons in prostitution, which can be considered as the following: 1) criminalization of any form of purchase of paid sexual services (according to the Scandinavian model of combating prostitution) (Sweden, Norway, Denmark, France); 2) ensuring the reinvestment of property confiscated from pimps for the protection and

rehabilitation of victims of prostitution and human trafficking (France); 3) establishment of a mandatory additional or alternative type of property punishment, as a rule - a fine, which is due to the mercenary motive of the criminal offense under investigation (Norway, France, Germany); 4) differentiation of aggravating circumstances for each separate criminal offense related to pimping and involving a person in prostitution (France); 5) definition of aiding and abetting pimping as an independent type of criminal offense (Sweden, Denmark, Norway and Germany).

The existence of a number of organizational and legal gaps has been established, the elimination of which is possible by measures of criminal law and criminal procedure, which will provide an opportunity to qualitatively improve the criminological situation regarding the commission of criminal offenses provided for in Article 303 of the Criminal Code of Ukraine.

Effective ways to reduce the number of criminal offenses provided for in Article 303 of the Criminal Code of Ukraine are considered to be: 1) bringing the provisions of national criminal legislation into line with the EU acquis, especially regarding the involvement of minors and minors in prostitution. Taking into account that the special norm regarding encroachment on children will provide for the appropriate qualifying and especially qualifying features, this will provide an opportunity to strengthen the limits of criminal liability for the commission of such an act against children; 2) determining the possibility of limiting the types of release from punishment and its serving for persons who have committed criminal offenses provided for in Article 303 of the Criminal Code of Ukraine and leaving only conditional early release possible. This approach will make it possible to ensure the implementation of the task of countering socially dangerous acts and correcting and preventing asocial behavior; 3) increasing the level of justice in such criminal proceedings by eliminating typical gaps and regulatory errors that judges make at the stage of pre-trial investigation and trial. This can be done by improving the procedure for bringing judges to disciplinary responsibility and expanding the cases - by clarifying in clause a of part 1 of article 106 of the Law of Ukraine "On the Judiciary and the Status of Judges" that a judge may be brought to disciplinary responsibility in the procedure of disciplinary

proceedings due to a significant violation of the norms of procedural law during the administration of justice, which made it impossible for the participants in the trial to exercise the procedural rights granted to them and fulfill procedural obligations or led to a violation of the rules on jurisdiction or the composition of the court and/or led to a violation of reasonable deadlines.

It was stated that victimological measures to prevent a criminal offense under Article 303 of the Criminal Code of Ukraine should include: 1) expanding the list of victims by defining qualifying and especially qualifying signs of committing such an act against pregnant women, the elderly and persons with disabilities; 2) standardizing the grounds, conditions and procedure for providing social rehabilitation services to persons who have been involved in prostitution; 3) creating anonymous groups and allocating premises for anonymous communication with persons who forcibly provide paid sexual services for the purpose of psychological and social support, as well as potentially exposing the activities of organized groups and criminal organizations.

Criminological measures to prevent a criminal offense under Article 303 of the Criminal Code of Ukraine are: 1) improving state policy on family and children in terms of standardizing the types, amounts and procedure for providing social benefits and payments to persons who have suffered as a result of hostilities and armed conflicts (for persons who have suffered sexual violence in the context defined by the Procedure for granting the status of a child who has suffered as a result of hostilities and armed conflicts, approved by the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 5, 2017 No. 268); 2) increasing the amount of one-time material assistance to persons who have suffered from human trafficking; 3) improving the activities of law enforcement agencies in identifying and terminating the activities of places of prostitution. It is indicated that for Ukrainian criminological practice, conducting special operations to identify criminal offenses related to pimping and involving persons in prostitution in cyberspace can be an effective way to reduce the number of such socially dangerous acts. It can also be considered advisable to add to Art. 303 of the Criminal Code of Ukraine, the qualifying feature is the commission of such an act

using information and telecommunications systems or technologies, which will provide an opportunity to strengthen criminal liability for such criminal offenses.

Amendments and additions to the national criminal legislation are proposed in terms of criminal liability for pimping or involving a person in prostitution and areas for improving criminological practice in this area, namely: 1) to supplement the Criminal Code of Ukraine, Article 303-1, which provides for criminal liability for involving a child in prostitution; 2) to expand the criminal law measures applied to legal entities, in particular, to determine the possibility of applying temporary restrictions on the activities of a legal entity and temporary restrictions on obtaining rights and/or benefits to persons who have committed a criminal offense provided for in Article 303 of the Criminal Code of Ukraine in relation to children; 3) to decriminalize the criminal offense provided for in Article 302 of the Criminal Code of Ukraine and to criminalize the creation or maintenance of places of prostitution and pimping as forms of implementation of the objective side of the criminal offense provided for in Article 303 of the Criminal Code of Ukraine; 4) criminalize the purchase and facilitation of paid sexual services; 5) supplement Part 2 of Article 183 of the Code of Criminal Procedure of Ukraine with an indication that the investigating judge, the court, when issuing a ruling on the application of a preventive measure in the form of detention, taking into account the grounds and circumstances provided for in Articles 177 and 178 of this Code, has the right not to determine the amount of bail in criminal proceedings: regarding a crime related to sexual violence and sexual exploitation of a person.

Key words: pimping, prostitution, prevention, morality, public order, criminal offense, criminal liability, criminological measures, criminal legal measures, debauchery, victim, organized crime.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

у яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Коссе В.В. Сутенерство як кримінально протиправний феномен сучасності. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. Вип. № 3 (80). С. 53-57.
2. Варава Д. В., Коссе В. В. Втягнення наркозалежних осіб у зайняття проституцією: віктимологічний аспект. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. Вип. № 4 (81), ч. 2. С. 62–67.
3. Коссе В.В. Особа жертви сутенерства або втягнення у заняття проституцією. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 2. С. 156-161.
4. Коссе В.В. Кримінально-правові заходи запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 303 Кримінального кодексу України, вчиненим щодо дітей. *Право і суспільство*. 2024. № 5. С. 517-523.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Коссе В.В. Моральність як об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України (сутенерство або втягнення особи у зайняття проституцією). *Поліцейська медіація як інструмент захисту прав та інтересів громадян: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 16 вересня 2022*. Львів-Торунь: Liha-Pres., 2022. С. 66-69.
2. Коссе В.В. Соціально-демографічні ознаки осіб, які вчиняють сутенерство або втягують у заняття проституцією. *«Взаємодія норм міжнародного і національного права крізь призму процесів глобалізації та інтеграції»*: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції викладачів, співробітників закладів вищої освіти і наукових організацій, магістрантів, аспірантів, докторантів, представників громадських організацій, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств та

інших установ (09 листопада 2022 р.). Київ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2022. С. 107-108.

3. Коссе В.В. Кримінальні процесуальні заходи запобігання сутенерству або втягненню особи у зайняття проституцією. *Advances in law: the view of domestic and foreign scholars (October 3–4, 2024. Riga, the Republic of Latvia) : International scientific conference. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2024. С. 292-294.*

ЗМІСТ

ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СУТЕНЕРСТВА АБО ВТЯГНЕННЯ ОСОБИ В ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ.....	28
1.1. Об'єкт та об'єктивні ознаки сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією.....	28
1.2. Суб'єкт та суб'єктивні ознаки сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією.....	43
1.3. Підстави криміналізації сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією.....	56
Висновки до 1 розділу.....	73
РОЗДІЛ 2. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУТЕНЕРСТВА АБО ВТЯГНЕННЯ ОСОБИ В ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ.....	76
2.1. Стан і тенденції кримінальних правопорушень, передбачених ст. 303 Кримінального кодексу України.....	76
2.2. Детермінанти, що впливають на вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 303 Кримінального кодексу України.....	90
2.3. Кримінологічна характеристика особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення, передбачене ст. 303 Кримінального кодексу України, та її жертви.....	103
Висновки до 2 розділу.....	118
РОЗДІЛ 3. ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ СУТЕНЕРСТВУ АБО ВТЯГНЕННЮ ОСОБИ В ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ.....	120
3.1. Європейський досвід запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним із сутенерством або проституцією.....	120
3.2. Кримінально-правові та кримінальні процесуальні заходи запобігання кримінальному правопорушенням, передбаченим ст. 303 Кримінального кодексу України.....	139
3.3. Кримінологічні та віктимологічні заходи запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 303 Кримінального кодексу України.....	158
Висновки до 3 розділу.....	176
ВИСНОВКИ.....	179
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	186
ДОДАТКИ.....	207

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Формування та реалізацію кримінально-правової політики в умовах, загострених збройною агресією російської федерації проти України, ускладнено низкою військово-політичних чинників, більшість із яких негативно впливає на кримінологічну ситуацію та зумовлює зростання кількісного показника кримінальних правопорушень. Ще одним негативним фактором є те, що правотворча діяльність в умовах воєнного стану, здебільшого, скеровується на забезпечення державної, воєнної та зовнішньополітичної безпеки, що призводить до залишення поза увагою інших сфер та суспільних відносин, які захищаються нормами кримінального законодавства. За таких умов актуалізується потреба у створенні консолідованого механізму запобігання кримінальним правопорушенням, який має передбачати як кримінально-правові, так і кримінологічні заходи та засоби впливу на кримінально протиправну діяльність. Вказане також стосується кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності взагалі та протиправного діяння, передбаченого ст. 303 Кримінального кодексу України, зокрема.

Аналіз ст. 303 КК України, якою передбачено кримінальну відповідальність за сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією дозволяє констатувати, що вказана норма піддавалась перегляду лише у 2006 році, що було зумовлено декриміналізацією проституції як виду суспільно небезпечного діяння. Водночас розвиток інформаційного суспільства, а також трансформація кримінально протиправної діяльності за відсутності динамізму кримінально-правової політики щодо такого суспільно небезпечного діяння як сутенерство або втягнення особи в зайняття проституцією значно знижує ефективність кримінального законодавства. Це має наслідком розширення переліку видів кримінальних правопорушень, які вчиняються у складі організованих груп та злочинних організацій, сприяння легалізації (відмиванню)

майна, одержаного злочинним шляхом, торгівлі людьми та іншим формам транснаціональної злочинності.

Проблема удосконалення заходів кримінально-правової та кримінологічної протидії кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 303 КК України, розглядалась у працях таких учених як О.М. Бандурка, Ю.В. Баулін, О.П. Горпинюк, Л.С. Кучанська, М.І. Мельник, А.В. Мусієнко, А.А. Небітов, А.С. Політова, П.П. Сердюк, Є.В. Фесенко, Н.М. Ярмиш та інші. Проте, по-перше, більшість практично значущих результатів, отриманих ученими, вже майже втратили свою актуальність через зміну пріоритетів розвитку держави взагалі та кримінально-правової політики зокрема; по-друге, у наукових працях вчених майже не розглядались питання, пов'язані із удосконаленням кримінального законодавства та кримінологічної практики у сфері запобігання сутенерству або втягненню особи в заняття проституцією в умовах воєнного стану.

Вказане свідчить про те, що на сучасному етапі розвитку держави та суспільства виявлення та оновлення способів розв'язання проблем, пов'язаних із удосконаленням кримінально-правових та кримінологічних засад запобігання сутенерству та втягненню особи в заняття проституцією, є нагальним завданням, що зумовлює актуальність теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження проведено відповідно до Стратегії боротьби з організованою злочинністю, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 вересня 2020 р. № 1126-р та Плану заходів з реалізації Стратегії боротьби з організованою злочинністю, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2022 р. № 850-р; Концепції Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 липня 2021 р. № 800-р; Державної цільової соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2025 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 червня 2023 р. № 496-р; Концепції Державної соціальної програми запобігання та протидії домашньому насильству та насильству за ознакою статі

на період до 2025 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2018 р. № 728-р.

Тема дисертаційного дослідження обрана в межах Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки, затвердженої Наказом МВС України від 11 червня 2020 р. № 454; Тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2025-2029 роки, затвердженої Наказом МВС України від 21 травня 2024 р. № 326. Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Донецького державного університету внутрішніх справ 22 грудня 2021 року (протокол № 6).

Мета і завдання дослідження. *Метою* роботи є визначення, узагальнення та розв'язання проблем, пов'язаних із удосконаленням кримінально-правових та кримінологічних засад запобігання сутенерству та втягненню особи в заняття проституцією, шляхом надання пропозицій та рекомендацій, скерованих на удосконалення національного кримінального законодавства та кримінологічної практики у цій сфері.

Для досягнення поставленої мети передбачено вирішення таких *завдань*:

- проаналізувати та деталізувати ознаки об'єкта та об'єктивні ознаки сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією;
- дослідити та узагальнити ознаки суб'єкта та суб'єктивні ознаки сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією;
- визначити та охарактеризувати підстави криміналізації сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією;
- дослідити стан та тенденції сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією в Україні;
- виявити та узагальнити детермінанти, які впливають на кількісні показники кримінальних правопорушень, передбачених ст. 303 КК України;
- охарактеризувати структуру особи кримінального правопорушника, який вчиняє протиправне діяння, передбачене ст. 303 КК України, та його жертви;

- проаналізувати європейський досвід запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним із сутенерством та проституцією;
- дослідити та удосконалити кримінально-правові та кримінальні процесуальні заходи запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 303 КК України;
- охарактеризувати та удосконалити кримінологічні та віктимологічні заходи запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 303 КК України;
- запропонувати зміни та доповнення до національного кримінального законодавства в частині кримінальної відповідальності за сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері протидії кримінальним правопорушенням проти громадського порядку та моральності.

Предмет дослідження – кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання сутенерству та втягненню особи в заняття проституцією.

Методи дослідження. У дисертації використано комплекс загальнонаукових та спеціально-наукових методів, обраних відповідно до мети та завдань роботи. *Загальнонаукові методи* (аналіз, синтез, індукція, дедукція, абстрагування, конкретизація, аналогія, моделювання тощо) надали можливість визначити, проаналізувати та уточнити загальний зміст кримінально-правового та кримінологічного запобігання сутенерству або втягненню особи в заняття проституцією (всі розділи).

Спеціально-наукові методи було використано з метою поглиблення та уточнення окремих питань та проблем, які утворюють змістовну характеристику дисертаційного дослідження. *Порівняльно-правовий (компаративний) метод* надав можливість проаналізувати європейський досвід запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним із сутенерством та проституцією та виявити можливі для запозичення позитивні риси зарубіжних кримінальних законодавств та відповідної кримінологічної практики (підрозділ 3.1);

догматичний метод дозволив надати кримінально-правову та кримінологічну характеристику кримінальних правопорушень, передбачених ст. 303 КК України (розділи 1-2); *метод структурно-функціонального аналізу* надав можливість проаналізувати та удосконалити заходи запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 303 КК України (розділ 3); *логіко-семантичний метод* використано для аналізу та поглиблення понятійно-категоріального апарату (всі розділи); *метод контент-аналізу* використано для опрацювання матеріалів судової практики (всі розділи); *метод системного аналізу* надав можливість визначити недоліки національного кримінального законодавства в частині кримінальної відповідальності за сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією (всі розділи); *статистичний метод* дозволив проаналізувати офіційну статистичну звітність, викладену на сайті Офісу Генерального прокурора та судової влади (всі розділи).

Емпіричну базу дослідження становлять результати вивчення 220 судових вироків (за 2019–2024 рр.) за ст. 303 КК України; статистичні та аналітичні дані Верховного Суду та Офісу Генерального прокурора, засобів медіа.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в Україні комплексним монографічним дослідженням, в якому виявлено та оновлено способи розв’язання проблем, пов’язаних із удосконаленням кримінально-правових та кримінологічних засад запобігання сутенерству та втягненню особи в заняття проституцією із урахуванням сучасних умов функціонування держави та суспільства. У роботі обґрунтовано нові для кримінального права та кримінології положення, висновки та рекомендації, зокрема:

вперше:

– на підставі аналізу європейської кримінальної процесуальної, криміналістичної та кримінологічної практики запобігання організованих проституції та кримінальним правопорушенням, пов’язаним із сутенерством та втягненням осіб в зайняття проституцією, викладеної на офіційному сайті Європолу, виокремлено найбільш актуальні заходи запобігання кримінальному

правопорушенню, передбаченому ст. 303 КК України, якими визначено: 1) здійснення правоохоронними органами періодичної загальнонаціональної операції проти організованої проституції та інтеграцію практик, спрямованих проти мобільних організованих транснаціональних злочинних груп (досвід Ірландії); 2) здійснення правоохоронними органами спеціальних операцій та посиленних перевірок на зовнішніх кордонах з метою виявлення випадків торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації, примусового жебрацтва та примусової злочинності (за аналогією ініціативи ЕМРАСТ та із урахуванням досвіду таких країн-членів ЄС як Австрія, Болгарія, Хорватія, Кіпр, Данія, Франція, Німеччина, Греція, Угорщина, Ісландія, Італія, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Польща, Португалія тощо); 3) здійснення рейдів щодо випадків вчинення торгівлі людьми та сексуальної експлуатації із застосуванням комп'ютерних технологій (досвід Європолу);

– доведено, що одним із ефективних способів удосконалення організаційно-правового напрямку спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 303 КК України, що вчиняються щодо дітей є розширення та подальше удосконалення заходів кримінально-правового характеру, які застосовуються щодо юридичних осіб, зокрема шляхом визначення можливості застосовувати тимчасові обмеження діяльності юридичної особи та тимчасове обмеження в отриманні прав та/або переваг;

– на підставі аналізу судових вироків у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України, виявлено та систематизовано прогалини, які виникають на етапі досудового розслідування та судового розгляду обставин таких суспільно небезпечних діянь, які утворюють додаткові фактори, які впливають на кількісні показники цих кримінальних правопорушень: 1) порушення преюдиціальності – надання передчасної оцінки обставинам кримінального правопорушення чи особі кримінального правопорушника на підставі попередньо отриманих загальних доказів; 2) порушення судовими органами порядку затвердження

угоди про визнання винуватості між прокурором та обвинуваченим; 3) порушення порядку обрання запобіжного заходу до особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України; 3) порушення п. 2 ч. 4 ст. 374 КПК України щодо обов'язку визначення покарання, призначеного по кожному з обвинувачень, що визнані судом доведеними та остаточної міри покарання, обраної судом.

удосконалено:

– теоретичні підходи до систематизації віктимологічних заходів запобігання кримінальному правопорушенню, передбаченому ст. 303 КК України, якими визначено: 1) розширення переліку потерпілих осіб, шляхом уточнення кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак, визначених у ст. 303 КК України, та встановлення кримінальної відповідальності за вчинення такого діяння щодо вагітних жінок, осіб похилого віку та осіб із інвалідністю; 2) розроблення та подальше унормування підстав, умов та порядку надання послуг із соціальної реабілітації осіб, яких було втягнуто у зайняття проституцією; 3) створення анонімних груп та виокремлення приміщень для анонімного спілкування із особами, які примусово надають оплачувані послуги сексуального характеру з метою психологічного та соціального супроводу, а також потенційного викриття діяльності організованих груп та злочинних організацій;

– теоретичні підходи до систематизації проблем та виявлення тенденцій вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України, якими визначено такі: 1) збільшення кількості випадків вчинення сутенерства та втягнення особи в заняття проституцією в окремих регіонах: Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська, Волинська, Чернігівська, Миколаївська, що підтверджується негативною динамікою кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності за останні два роки (2023-2024 рр.); 2) збільшення кількості випадків, коли кримінальне правопорушення, передбачене ст. 303 КК України, вчиняється у складі організованих груп чи злочинних організацій (в останні два роки спостерігається

нестабільна динаміка зі значним збільшенням відносно 2019-2022 років); 3) збільшення кількості випадків, коли досліджуване кримінальне правопорушення передуює легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом (у 2024 році кількість таких випадків збільшилась у 7 разів); 4) перевага такої форми реалізації об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України, як сутенерство над іншими формами, що зумовлено збільшенням кількості осіб, які добровільно надають оплачувані послуги сексуального характеру;

– типовий кримінологічний портрет особи, яка вчиняє сутенерство або втягнення осіб в зайняття проституцією, а саме: особа жіночої статі (61 %), громадянка України (99 %), 18-28 років (37,2 %), має повну загальну або базову середню освіту (58,3 %), працездатна, не працює та не навчається (82,6 %), кримінальне правопорушення вчиняє повторно (3,3 %), або має незняту та непогашену судимість (1,6 %).

набули подальшого розвитку:

– аргументи щодо доцільності інтеграції у національну кримінологічну практику скандинавської моделі протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із сутенерством та проституцією, шляхом встановлення кримінальної відповідальності за придбання та сприяння наданню оплачуваних сексуальних послуг;

– аргументи щодо доцільності створення механізму реінвестування конфіскованого у сутенерів майна на захист і реабілітацію жертв проституції та торгівлі людьми;

– аргументи щодо доцільності посилення кримінальної відповідальності за сутенерство або втягнення в заняття проституцією малолітніх та неповнолітніх осіб шляхом криміналізації такого діяння в окремії нормі кримінального законодавства;

– аргументи щодо недоцільності декриміналізації сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що матеріали дослідження використовуються у:

– *законотворчій діяльності* – під час удосконалення національного кримінального законодавства України щодо кримінальної відповідальності та покарання за кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності;

– *науково-дослідній сфері* – для подальшого вивчення теоретичних та практичних проблем запобігання кримінальним правопорушенням проти громадського порядку та моральності взагалі та сутенерству або втягненню осіб в заняття проституцією зокрема (акт впровадження у науково-дослідну діяльність Донецького державного університету внутрішніх справ від 03.02.2025);

– *правозастосовній діяльності* – для підготовки концепцій, цільових програм та стратегій, скерованих на розв’язання проблем запобігання кримінальним правопорушенням проти громадського порядку та моральності;

– *освітньому процесі* – під час підготовки навчально-методичних матеріалів та робочих навчальних програм: ОК 19 «Кримінальне право», ОК 20 «Кримінологія» освітньо-професійної програми «Право (поліцейські)» Law (Police Officers), першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 Право, галузі знань 08 Право, кваліфікація: бакалавр права та ОК 11 «Кримінальне право», ОК 20 «Кримінологія» освітньо-професійної програми «Правоохоронна діяльність» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 262 Правоохоронна діяльність, галузі знань 26 Цивільна безпека, кваліфікація: бакалавр правоохоронної діяльності, а також при підготовці навчальних посібників із цих дисциплін (акт впровадження в освітній процес Донецького державного університету внутрішніх справ від 03.02.2025).

Апробація матеріалів дисертації. Результати дослідження було презентовано та обговорено на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних заходах: «Поліцейська медіація як інструмент захисту прав та

інтересів громадян» (м. Львів-Горунь, 16 вересня 2022 р.), «Взаємодія норм міжнародного і національного права крізь призму процесів глобалізації та інтеграції» (м. Київ, 09 листопада 2022 р.), «Advances in law: the view of domestic and foreign scholars» (м. Рига, 3-4 жовтня 2024 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дослідження, що сформульовані в дисертації, відображено у семи наукових публікаціях, серед яких 4 статті (3 – одноособові, 1 – у співавторстві) у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових з юридичних наук, 3 тези доповідей на всеукраїнських та міжнародних науково-практичних заходах.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотацій, вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (189 найменувань на 21 сторінці) та 2 додатків (6 сторінок). Повний обсяг дисертації становить 212 сторінок, з них основного тексту – 168 сторінок.

РОЗДІЛ 1. КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА СУТЕНЕРСТВА АБО ВТЯГНЕННЯ ОСОБИ В ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ

1.1. Об'єкт та об'єктивні ознаки сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією

На сьогоднішній день кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності є достатньо розповсюдженими, що негативно впливає на розвиток держави та суспільства. Особливо це стосується діяння, передбаченого ст. 303 КК України, у якій передбачено кримінальну відповідальність за сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією. Однією із причин зростання кількісних показників таких суспільно небезпечних діянь є неефективність кримінального законодавства. Окремо також слід відмітити і наявність помилок, які допускають органи досудового розслідування під час кваліфікації кримінальних правопорушень, передбачених ст. 303 КК України. За останні роки Верховним Судом неодноразово надавались відповідні роз'яснення із цього приводу, більшість із яких стосувались уточнення об'єктивної сторони сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією. Отже, вказане свідчить про потребу у додатковому дослідженні та уточненні об'єкту кримінального правопорушення як ознаки його складу, а також об'єктивних ознак такого суспільно небезпечного діяння.

О.Ю. Вітко відмічає, що об'єктом злочину не можуть бути ні суб'єктивні права особи, ні норми права. Так, суб'єктивному праву особи чи нормі права злочином не завдається шкода, адже: по-перше, не всі сфери життя людей врегульовані нормами права, проте найбільш важливіші з них, у тому числі ті, які не врегульовані нормами права, все ж таки охороняються нормами кримінального права; по-друге, нормам права чи суб'єктивному праву злочином шкода не завдається, вони і надалі залишаються нормами права та суб'єктивними правами, наприклад, злочинець позбавивши особу волі ніяким чином не

позбавив її права на свободу та особисту недоторканість, в такому випадку в неї відсутня лише можливість реально реалізувати своє право на волю; по-третє, норма права також не руйнується, не потерпає, не знищується від злочину, адже норма права навіть після злочинного впливу, тобто після вчинення особою злочину, залишається загальнообов'язковим правилом поведінки, яке особа повинна виконувати незалежно від того, чи порушена злочином така норма права, чи ні. Не є об'єктом злочину також правове благо, адже до складу правового блага можна включити будь-що, що буде задовольняти потреби особи, але не усьому в дійсності може бути завдана злочином шкода [49, с. 114].

О.М. Кривуля вважає, що з точки зору формального визначення об'єкт кримінального правопорушення – це те, що зазнає деструктивного впливу в результаті вчинення злочинного діяння. При здійсненні сутнісного визначення об'єкта злочину сьогодні не існує жодних підстав звертатись до абстрактної філософської категорії «суспільні відносини», а особливо для оперування нею при визначенні об'єкта певного злочину. Категорійний статус суспільних відносин більшою мірою відповідає досить абстрактному рівню філософського погляду на суспільство. Суспільні відносини як соціально-філософське поняття можуть виконувати роль сутнісної характеристики суспільства, а не вузької юридичної категорії, якою є склад злочину. У понятті «суспільні відносини» акцент зроблено на його першій частині – «суспільні», що наголошує на надіндивідуальному характері соціальних залежностей і, відповідно, трансіндивідуальній сталості сторін суспільних відносин. Справжніми суб'єктами суспільних відносин є не індивідууми, не локальні соціальні групи, а винятково великі соціальні спільноти (класи, нації тощо), що становлять надіндивідуальну реальність. Суспільні відносини – це категорія, що виражає спосіб суспільного взаємозалежного співбуття великих соціальних утворень, а не окремих індивідуумів чи їх груп» [107, с. 72].

Отже, із урахуванням наведених думок учених, в межах цього дослідження під об'єктом кримінального правопорушення доцільно розуміти саме сукупність

захищених законом суспільних відносин, на які здійснюється чи може бути здійснено кримінально протиправний вплив.

Законодавець лише в деяких випадках вказує на безпосередній об'єкт у самому кримінальному законі. У більшості ж випадків у кримінальному законі відсутні які-небудь вказівки щодо безпосереднього об'єкта конкретного злочину, і тоді для його встановлення необхідний ретельний юридичний аналіз складу певного злочину. Встановлення безпосереднього об'єкта злочину важливо для з'ясування характеру та ступеня суспільної небезпеки вчиненого злочину, його правильної кваліфікації, сприяє відмежуванню вчиненого діяння від суміжних злочинів. У теорії кримінального права поширена також класифікація безпосередніх об'єктів злочинів «за горизонталлю». Сутність цієї класифікації полягає в тому, що на рівні безпосереднього об'єкта виділяються основний та додатковий (обов'язковий і факультативний) об'єкти. Необхідність у такій класифікації виникає тоді, коли той самий злочин одночасно заподіює шкоду декільком видам суспільних відносин. Такі злочини мають кілька безпосередніх об'єктів. Із числа таких безпосередніх об'єктів, яким заподіюється шкода тим самим злочином, законодавець звичайно виділяє один, найбільш важливий, який визначає суспільну небезпеку даного злочину, структуру відповідного складу і його місце в системі Особливої частини. Такий об'єкт прийнято називати основним безпосереднім об'єктом. Цей об'єкт завжди входить до складу родового або видового об'єкта злочину і є визначальним для кваліфікації вчиненого «багато об'єктного» злочину. Додатковим (обов'язковим) безпосереднім об'єктом є ті суспільні відносини, яким також завжди заподіюється шкода або створюється загроза заподіяння шкоди поряд з основним об'єктом [119].

На думку І.М. Тітенка, безпосередній об'єкт складу злочину, передбаченого ст. 303 КК України має подвійний склад: 1) морально-суспільні цінності (громадський порядок і моральність); 2) особистісно-фізіологічні цінності (особиста недоторканість) [170].

Вчені також вважають, що основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України, є моральні засади суспільства у сфері задоволення статевих потреб людей, адже моральні й правові норми забороняють статеві зносини за винагороду чи з використанням фізичного або психічного примусу і, навпаки, стимулюють правомірні добровільні статеві зносини на основі симпатії. Додатковим обов'язковим об'єктом злочину, передбаченого ст. 303 КК України, може бути статева свобода, здоров'я, воля й гідність особи, власність. Потерпілим від злочину може бути фізична особа чоловічої та жіночої статі. Водночас у кваліфікованому й особливо кваліфікованому складах злочину спеціальний потерпілий – особа, що перебуває в матеріальній чи службовій залежності від особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, а також неповнолітній і малолітній [123, с. 1026; 127, с. 208].

Водночас наведене не у повній мірі відповідає змісту досліджуваного кримінального правопорушення. Так, по-перше, якщо таке діяння було вчинено щодо дитини, то у такому випадку доцільно говорити про те, що додатковим обов'язковим об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України, є статева недоторканість, оскільки у випадку малолітніх та неповнолітніх осіб про статеву свободу казати недоцільно. По-друге, окрім волі та гідності, об'єктом також може бути і честь, особливо у випадках, коли особу примушують до заняття проституцією шляхом шантажу та обіцянок оприлюднити певну особисту інформацію. По-третє, власність недоцільно вважати додатковим обов'язковим об'єктом, оскільки основний склад досліджуваного протиправного діяння не передбачає матеріальних наслідків чи посягання на майнові права.

Отже, основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України, є моральність у сфері статевих відносин. Додатковими обов'язковими об'єктами є здоров'я, статева свобода, статева недоторканість (якщо кримінальне правопорушення вчиняється щодо дитини), воля, честь та гідність особи.

Традиційно в науці кримінального права факультативною ознакою об'єкта кримінального правопорушення є предмет. П.А. Воробей зауважує, що суспільні відносини завжди існують з приводу матеріальних або духовних речей, а тому предмет злочину, як різновид речей, матеріальних або духовних об'єктів існує в певних суспільних відносинах. Сам по собі предмет злочину існувати не може, адже він може залишатися лише предметом, як матеріальною річчю. Разом з тим, є матеріальні предмети, які можуть знаходитись і власне знаходяться поза сферою суспільних відносин. У всесвіті таких матеріальних об'єктів безліч але людство (конкретна особа, суб'єкт) освоює лише ті його частини, властивості, можливості, які можуть бути перетворені на об'єкт діяльності маючи при цьому свему розпорядженні ідповідні можливості. Безліч речей матеріального світу існують самі по собі і без втручання у їх існування юдини, вони завжди залишаються у незмінному стані. Лише сфера людської діяльності перетворює такі речі для себе, для свого користування, якби зароджуючи при цьому існування суспільних відносин. І тільки через сферу людської діяльності такі речі можуть перетворюватися на предмет злочину. Таким чином, предмет злочину є частиною об'єкта злочину і відокремлювати ці два поняття, на думку вченого, є необґрунтованим і неправильним. Суспільні відносини можуть змінитися при зміні відповідної речі або предмета, або взагалі перестати існувати. Впливаючи на певний предмет може бути заподіяна суспільно небезпечна шкода. Неоднозначність зв'язку предмета злочину з об'єктом говорить про те, що він не завжди тотожний. Предмет злочину є сукупністю сторін і властивостей суспільної відносини, а тому в окремих випадках виявляється різними сторонами. Інколи це річ матеріального світу, а в деяких випадках предмет злочину є елементом суспільної відносини. У цьому полягає різновид зв'язків предмета і об'єкта злочину. Предмет злочину є матеріальною (речовою) стороною суспільної відносини [54].

Як правило, предмет кримінального правопорушення визначений законодавцем у диспозиції кримінально-правової норми як річ матеріального світу, на яку безпосередньо здійснюється кримінально протиправний вплив.

Аналіз диспозиції ст. 303 КК України надає підставу для констатації, що таке кримінальне правопорушення є безпредметним.

Об'єкт як ознака складу кримінального правопорушення нерозривно пов'язаний із його об'єктивною стороною.

Н.А. Мирошниченко вказує, що встановлення та визначення об'єкта злочинного посягання – це тільки один з етапів кримінально-правової кваліфікації. Кваліфікація означає знаходження, зіставлення й встановлення тотожності всіх ознак злочину певного виду та елементів складу злочину. Конкретний злочин має безліч ознак, у тому числі й об'єктивних. Об'єктивні ознаки кожного злочину характеризують діяння (дію або бездіяльність), наслідки які настали, причинний зв'язок і ті зовнішні умови, в яких вчиняється суспільно небезпечне посягання. Об'єктивна сторона конкретного складу злочину містить у собі певні, встановлені законом ознаки, що описують об'єктивну сторону складу злочину, тобто виступає в якості поняття про об'єктивну сторону злочину певного виду, і, як усяке поняття, лише в основних рисах відображає та описує їх. При виявленні злочину, насамперед, встановлюються його об'єктивні ознаки: конкретний акт поведінки суб'єкта у вигляді дії або бездіяльності, який вчиняється в об'єктивній обстановці, у певному місці й часі. Злочин тягне певні суспільно небезпечні наслідки, тому що в результаті його вчинення причиняється істотна шкода суспільним відносинам, охоронюваним кримінальним законом. Причому діяння (дія або бездіяльність) перебуває в причинному зв'язку із суспільно небезпечними наслідками. Викладене дозволяє зробити висновок, що об'єктивна сторона злочину – це зовнішня сторона злочину, яка характеризується суспільно небезпечним діянням (дією або бездіяльністю), суспільно небезпечними наслідками, причинним зв'язком між діянням і суспільно небезпечними наслідками, місцем, часом, обстановкою, способом, а також засобами вчинення злочину [119].

Відтак, об'єктивна сторона кримінального правопорушення є сукупністю ознак, які надають можливість охарактеризувати його зовнішню сторону, диференціювати кримінальні правопорушення на ті, що вчиняються шляхом

активної дії та ті, що вчиняються шляхом бездіяльності та встановити спосіб реалізації кримінально протиправного умислу, що у сукупності визначає обсяг суспільної небезпечності як самого кримінального правопорушення, так і особи, яка його вчиняє.

Об'єктивна сторона має вирішальне значення для встановлення злочину. Це пояснюється такими обставинами: по-перше, не може бути визнано злочином те, що не має зовнішнього вираження, отже, склад будь-якого злочину включає зовнішні ознаки діяння; по-друге, зовнішні ознаки залишають, як правило, сліди у матеріальному світі, внаслідок чого стає можливою відносно точно відновлення картини злочину і доведення факту його здійснення; по-третє, зовнішні ознаки є найбільш надійним критерієм вираження внутрішніх ознак (суб'єктивної сторони) через органічну єдність перших і других і об'єктивній неможливості безпосереднього сприйняття психічних явищ, тобто за допомогою об'єктивних ознак виявляються суб'єктивні; по-четверте, в зовнішніх ознаках злочину зосереджено те, що відноситься до шкідливості і небезпеки злочину (збиток, шкода і т. п.), без чого злочин неможливий... при встановленні факту злочину його об'єктивна (зовнішня) сторона повинна визначатися по відношенню до свідомості злочинця, і тільки до нього, а не до свідомості взагалі, як це робиться при філософському аналізі» [69, с. 50].

Об'єктивну сторону кримінального правопорушення, юридичний склад якого передбачено ст. 303 КК України, утворюють альтернативні діяння: 1) втягнення особи в заняття проституцією; 2) примушування особи до зайняття проституцією; 3) сутенерство. У теорії кримінального права здебільшого під проституцією розуміють заняття особою жіночої чи чоловічої статі систематичним наданням сексуальних послуг невизначеному колу осіб протилежної або власної статі за матеріальну винагороду, що є постійним, основним чи додатковим джерелом доходу [123, с. 1027; 127, с. 208].

Втягнення особи у зайняття проституцією, як правило, рідко носить примусовий характер та передбачає вчинення дій, скерованих на формування у

неї добровільного бажання надавати послуги сексуального характеру (вмовляння, пропозиція матеріальної вигоди тощо).

Примушування особи до зайняття проституцією полягає у застосуванні до особи фізичного або психічного насильства (шантаж, погроза, спричинення тілесних ушкоджень тощо).

Під сутенерством необхідно розуміти складну кримінально протиправну діяльність особи, яка полягає у підборі осіб для надання сексуальних послуг, а також реалізації будь-яких організаторсько-управлінських функцій (контактування із клієнтами, фізичний та медичний захист, розробка графіку та переліку послуг тощо), пов'язаних із діяльністю цих осіб. Таким чином, основними діями сутенера є: 1) відбір осіб, які надаватимуть сексуальні послуги, узгодження переліку послуг; 2) пошук та первісний контакт із клієнтами, встановлення винагороди; 3) забезпечення транспортування до клієнта або приміщення, придатного для надання сексуальних послуг; 4) забезпечення особистої безпеки особи, яка надає сексуальні послуги; 5) забезпечення медичної допомоги особі, яка надає сексуальні послуги. Часто кримінальне правопорушення, передбачене ст. 303 КК України, вчиняється у двох формах одразу: втягнення у зайняття проституцією та сутенерство.

У свою чергу, вчені під сутенерством здебільшого розуміють здійснення охорони повій та нагляду за ними, захист їх від конкурентів, забезпечення транспортом, відвернення насильства чи обману з боку клієнтів, забезпечення необхідними засобами, надання медичної допомоги, підшукування клієнтів, надання приміщень, транспортування проститутток до замовників, рекламування, встановлення корупційних зв'язків для забезпечення невторчання державних органів тощо [125, с. 47]. У тлумачному словнику «забезпечувати» означає: постачаючи щось у достатній кількості, задовольняти кого-, що-небудь у якихось потребах; надавати кому-небудь достатні матеріальні засоби до існування; створювати надійні умови для здійснення чого-небудь; гарантувати щось; захищати, охороняти кого-, що-небудь від небезпеки [23, с. 375; 125, с. 47].

Отже, забезпечення заняття проституцією – це створення надійних для неї умов, надання необхідних засобів до існування особам, що нею займаються, їх захист тощо. Водночас вивчення судової практики свідчить, що особи, які займаються сутенерством, зазвичай самі примушують чи втягують до заняття проституцією. Тобто примушування або втягнення до заняття проституцією та сутенерство це взаємопов'язана діяльність одних і тих же осіб. Крім того, сутенери з метою забезпечення тривалої злочинної діяльності, а також розширення бізнесу систематично втягують або примушують до заняття проституцією нових осіб. Таким чином, оскільки в найбільш загальному вигляді всі діяння, що утворюють об'єктивну сторону злочину, пов'язані з діяльністю сутенера, їх можна вважати сутенерством у широкому значенні слова. Таку позицію може бути покладено в основу вдосконалення підстав кримінальної відповідальності за протиправні дії сутенера шляхом розширення визначення сутенерства або розроблення більш чітких критеріїв його відмежування від суміжних діянь [125, с. 47].

Одним із таких діянь є кримінальне правопорушення, передбачене ст. 302 КК України, якою встановлено кримінальну відповідальність за створення або утримання місць розпусти і звідництво.

Вчені зауважують, що поняття звідництва для розпусти передбачає вчинення дій посередницького характеру, що виявляються у сприянні добровільним сексуальним стосункам малознайомих чи незнайомих осіб між собою [60, с. 185; 50]. Воно полягає у проведенні пошуку осіб, які згодні вчинювати розпусні дії, знайомстві або організації зустрічей таких осіб, схилянні осіб до розпусти тощо. Сутенерство, як правило, являє собою більш-менш тривале забезпечення організації зайняття проституцією. Прикладом звідництва буде надання приміщення для розпусти з метою отримання доходу [50].

А.А. Небітов відмічає, що створення та утримання місць розпусти у теорії кримінального права визначено таким чином, що відсутні чіткі критерії відмежування одного діяння від іншого. Тому, на думку вченого, створенням місць розпусти слід вважати будь-які дії, що призвели до виникнення такого

місця. Водночас утримання місця є більш небезпечним, оскільки пов'язане з тривалим його функціонуванням. Відтак, утримання місця пропонуємо визначити як забезпечення можливості одній чи декільком особам відвідати його два і більше разів. Тобто, з моменту другого використання одного й того самого місця відвідувачами протиправні дії слід кваліфікувати як утримання місць розпусти [126, с. 98].

Т.І. Усатова вважає, що звідництво та створення або утримання місць розпусти – частина самостійного виду злочинності проти моральності у сфері організації надання сексуальних послуг, до якої, окрім діяння, передбаченого ст. 302 КК України, так само належить сутенерство та втягнення особи в заняття проституцією (ст. 303 КК України). У кримінологічному плані цей вид злочинності характеризуються: а) спільністю мети вчинення цих злочинів (організоване налагодження сексуальних послуг на постійній основі); б) сферою прояву злочинної діяльності (сексуальні стосунки людей); в) конкретним видом цієї діяльності (організація, налагодження, оптимізація сексуальних стосунків); г) суб'єктивним складом злочинної події (злочинець(ці), отримувачі й надавачі відповідних послуг). Звідництво та створення або утримання місць розпусти, у свою чергу, – одна зі складових злочинності проти моральності у сфері організації надання сексуальних послуг, що може бути виділена за такими підставами: а) відносна масовість цього злочину у структурі зазначеної злочинності та в цілому серед злочинів проти громадського порядку та моральності; б) зв'язок із проституцією як фоном для злочинності явищем; в) намагання перетворити вчинення правопорушень на організований протиправний бізнес із метою отримання стабільного прибутку; г) надзвичайно високий рівень латентності; д) тяжіння до тих місць, в яких забезпечуватиметься спілкування та зустрічі людей для задоволення сексуальних потреб; тощо [174].

Фактично, звідництво для розпусти має розглядатись як одна із форм сутенерства. Як видається, сутенерство у сучасному розумінні є достатньо широким поняттям, котре не можна обмежувати за формальними ознаками, наприклад, такими як тривалість забезпечення надання певних послуг або

наявність корисливого мотиву. Вказане ставить під сумнів необхідність і доцільність виокремлення створення або утримання місць розпусти і звідництва у самостійне кримінальне правопорушення.

Вчені відзначають, що у частині звідництва для розпусти склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 302 КК, є загальним щодо втягнення особи в заняття проституцією та сутенерства (якщо останнє полягає в діях, що зовні нагадують звідництво). Тому, для розмежування аналізованих складів вченими пропонується застосувати саме такий підхід – згадати правило кваліфікації конкуренції частини та цілого і при наявності конкуренції застосовувати ціле, тобто ст. 303 КК. Отже, якщо йдеться про вплив на свідомість жінки шляхом умовляння, розпалювання низьких спонукань, переконування в доцільності, вигідності певної поведінки тощо з метою її залучення в проституцію, діяння слід кваліфікувати за ст. 303 КК як сутенерство, а якщо воно здійснюється з метою організації групових сексуальних дій, безладних статевих стосунків поза межами проституції – за ст. 302 КК (звідництво для розпусти) [109, с. 715; 61].

Вказане ще раз підтверджує наведену вище тезу про недоцільність створення конкуренцій норм, оскільки такого роду формалізація може призвести до обрання покарання, не співрозмірного із виною правопорушника, що порушує принципи кримінального права.

Створення особою місця розпусти передбачає підготовку чи пристосування помешкання для постійного або періодичного вчинення розпусних дій (притон розпусти). Ці місця призначені для заняття проституцією, для безладних сексуальних стосунків між особами різної або однієї статі, для задоволення сексуальної пристрасті протиприродним способом і тому подібних дій. Це може бути будинок, квартира, кімната в гуртожитку, номер у готелі, офіс чи інше службове приміщення, підсобні приміщення (підвал, сауна, сарай, гараж та інші, де відбуваються розпусні дії). З об'єктивної сторони суспільно небезпечно полягає в створенні або утриманні місць розпусти, а також у звідництві для розпусти. Утримання місця розпусти припускає, наприклад,

пошук клієнтів, оплату оренди приміщення, транспорту, інші фінансові розрахунки, придбання і реалізацію для клієнтів напоїв, продуктів тощо. Звідництво – це своєрідне посередництво, що виражається в сприянні добровільним сексуальним стосункам незнайомих осіб між собою. Воно може полягати в знайомстві або організації зустрічей таких осіб, у пошуку осіб, які погоджуються займатися розпустою тощо [110, с. 1025].

Схожість форм реалізації об'єктивної сторони протиправних діянь, передбачених ст.ст. 302-303 КК України підтверджує також судова практика.

Так, відповідно до вироку Суворовського районного суду м. Одеси від 07.06.2023 (справа № 523/15875/22), осіб обвинувачено у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 302–303 КК України за таких обставин: *обвинувачена, порушуючи моральні засади суспільства в частині встановлених зв'язків між людьми для задоволення їх статевих потреб, керуючись корисливим мотивом та маючи на меті особисте збагачення, усвідомлюючи суспільну небезпечність вчинених дій, які дістали вияв у сприянні добровільному сексуальному спілкуванню раніше незнайомих між собою осіб, умисно надавала посередницькі послуги в розпусті, а саме: на протязі тривалого проміжку часу займалася утриманням місця розпусти з метою наживи, забезпечувала зайняття проституцією іншими особами за наступних обставин. Так, в червні 2022 року, більш точний час встановити не виявилось можливим, обвинувачена, маючи умисел на вчинення злочинів, з метою незаконного збагачення, шляхом утримання місця розпусти, заздалегідь домовившись з особою, якій повідомлено про підозру стала працювати адміністратором в орендованому приміщенні. Надалі, усвідомлюючи протиправний характер своїх дій, шляхом розміщення оголошень на веб-ресурсах у всесвітній мережі Інтернет, у різний проміжок часу здійснила підбір осіб жіночої статі, які повинні були займатись проституцією в створених місцях розпусти. Так, починаючи з червня 2022 року, більш точний час встановити не виявилось можливим, за оголошеннями, щодо роботи, під якою заздалегідь малося на увазі заняття проституцією, розміщеними особою у мережі Інтернет,*

зателефонували п'ять жінок, яким у розмові обвинувачена повідомила, що для них є пропозиція високооплачуваної роботи, яка полягала у наданні сексуальних послуг за грошову винагороду, та запрошено їх на співбесіду в приміщення створеного та утримуваного місця розпусти. При цьому обвинувачена обговорила із залученими нею повіями розподіл грошових коштів. Надалі, за період часу з червня 2022 року по вересень 2022 року, з метою забезпечення функціонування створених місць для розпусти, та як наслідок отримання прибутку, обвинувачена та інші співучасники утримували орендовані будинки в належному стані (приспосованому для надання послуг сексуального характеру), а саме здійснювали прибирання квартири, контролювали наявність контрацептивів, сплачували оренду квартири та комунальні послуги, за що отримувана грошова винагороду [45].

Наведений вирок є прикладом наявності в обвинуваченої єдиного умислу на отримання незаконного прибутку від сутенерства, який було реалізовано шляхом вчинення двох кримінальних правопорушень – створення місць розпусти та звідництва із сутенерством та втягненням особу у зайняття проституцією. Виходячи із вказаного, можна підсумувати, що як звідництво, так і створення та утримання місць розпусти є формами сутенерства. Наявність двох кримінальних правопорушень, які мають схожі форми реалізації об'єктивної сторони часто призводить або до неправильної кваліфікації, або до призначення несправедливого покарання за сукупністю кримінальних правопорушень. Вирішення проблеми, яка полягає в існуванні декількох норм, які фактично регулюють однакові відносини, можливе за рахунок зміни редакції ст. 303 КК України та визначення можливості декриміналізації діяння, передбаченого ст. 302 КК України.

Окрім обов'язкових ознак об'єктивної сторони кримінального правопорушення також є факультативні. До факультативних ознак об'єктивної сторони складу злочину відносяться: суспільно небезпечні наслідки, причинний зв'язок між діянням і суспільно небезпечними наслідками, місце, час, обстановка, спосіб і засоби вчинення злочину. В статтях Особливої частини КК

не завжди вказуються спосіб, місце, час, обстановка вчинення злочину, отже в такому випадку, дані ознаки об'єктивної сторони складу злочину є факультативними. Якщо суспільно небезпечні наслідки, місце, час, спосіб, обстановка й засоби вчинення злочину прямо зазначені в диспозиції статті Особливої частини КК або впливають з її змісту, то вони набувають значення обов'язкових ознак об'єктивної сторони складу злочину і їх встановлення в такому випадку є вже обов'язковим [119].

Аналіз диспозиції ст. 303 КК України дозволяє констатувати наявність такої факультативної ознаки як спосіб реалізації таких форм об'єктивної сторони як втягнення особи у заняття проституцією та примушування особи до заняття проституцією: обман, шантаж, використання уразливого стану особи, застосування чи погроза застосування насильства.

Вчені вказують, що на практиці іноді виникають проблеми щодо визначення обману як способу вчинення злочину, передбаченого ст. 303 КК України. Особливо гостро це питання виникає під час кваліфікації сутенерства та втягнення особи в зайняття проституцією за сукупністю із кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 149 КК України. Узагалі торгівля людьми з метою подальшої сексуальної експлуатації здійснюється, як правило, тільки організованими групами, в яких наявні суворе розподілення ролей і тісні зв'язки з іншими подібними групами в країнах постачання. Сексуальна торгівля рідко має відкритий характер. Частіше за все вона замаскована у медіа такими оголошеннями, як: «високооплачувана робота для жінок до 35-ти років за кордоном», «набір у престижне модельне агентство» «школа масажу», «шлюбні агенції» тощо. Іноді дані оголошення несуть у собі правдивий зміст і люди дійсно їдуть за кордон працювати, проте найчастіше вони є «приманкою» для потенційних повій. Одним із найпоширеніших методів вербування є трудові угоди, які зазвичай складають так, щоб умови найму та характер професійної діяльності були нечіткими, незрозумілими. Після прибуття до «місця роботи» жінкам дають великий аванс, який потім треба «відробляти» або ж одразу вимагають «відробити» гроші за авіаквитки тощо; потім під будь-яким приводом

забирають паспорти, і люди фактично перетворюються на «живий товар». Спосіб учинення злочину, передбаченого ст. 303 КК України, слід визначити як учинення злочину шляхом обману, тобто повідомлення неправдивих відомостей або ж їх замовчування з метою втягнення особи в зайняття проституцією [134].

Проте, такий підхід, як здається, перевантажить зміст диспозиції, у зв'язку із чим більш доцільним є використання форм, передбачених в ст. 190 КК України, а саме обману та зловживання довірою, оскільки повідомлення неправдивих відомостей охоплюються поняттям обману, а їх замовчування – зловживанням довірою.

У постанові Верховного Суду від 12 листопада 2020 року по справі № 682/488/18 вказано, що утягнення особи в заняття проституцією – це дії, пов'язані з безпосереднім психічним чи фізичним впливом на певну особу, внаслідок яких вона спонукається до певної поведінки (до заняття проституцією), залучається до неї, в такій особі виникає бажання поводитися певним чином, що знаходить свій вияв у наданні згоди на вчинення певних дій, результатом якої може бути безпосереднє заняття такою діяльністю. При цьому втягнення полягає у впливі на свідомість конкретної людини завдяки переконуванню в доцільності, вигідності певної поведінки. Утягнення в заняття проституцією вважається закінченим з моменту вчинення винним дій, спрямованих на втягнення іншої особи в заняття проституцією. При цьому злочин є закінченим незалежно від успішності (результативності) таких дій, тобто незалежно від того, удалося чи ні певним способом втягти потерпілу особу в заняття проституцією. Ураховуючи викладене, повторне втягнення тієї ж особи в заняття проституцією може мати місце лише тоді, коли остання не виявила бажання (не дала згоди, відмовилася) або припинила займатися проституцією, але внаслідок повторного впливу на неї винної особи знову дала згоду на заняття такою діяльністю [149].

Отже, враховуючи все вище вказане, а також із урахуванням результатів проведеного аналізу судового рішення, видається за доцільне розглянути

можливість доповнити диспозицію ч. 1 ст. 303 КК України таким способом вчинення кримінального правопорушення як зловживання довірою.

Таким чином, проведені дослідження дозволили підсумувати, що основним безпосереднім об'єктами злочину є моральність у сфері статевих відносин. Додатковим обов'язковим об'єктами є здоров'я, статеві свобода, статеві недоторканість (якщо кримінальне правопорушення вчиняється щодо дитини), воля, честь та гідність особи. Формами реалізації об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України є: 1) сутенерство; 2) втягування у зайняття проституцією; 3) примушування до зайняття проституцією. Способами вчинення протиправного діяння є: 1) обман; 2) шантаж; 3) використання уразливого стану особи; 4) застосування чи погроза застосування насильства. Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 303 КК України є безпредметним. Із урахуванням сучасної судової та правоохоронної практики, визнано доцільним до способів вчинення такого кримінального правопорушення відносити не тільки обман, а і зловживання довірою.

З огляду на аналіз об'єктивної сторони кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 302-303 КК України доведено доцільність декриміналізації кримінального правопорушення, передбаченого ст. 302 КК України та визначення створення або утримання місць розпусти і звідництва формами сутенерства.

1.2. Суб'єкт та суб'єктивні ознаки сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією

Суб'єкт та суб'єктивна сторона кримінального правопорушення є обов'язковими елементами складу протиправного діяння, оскільки саме вони надають можливість оцінити ступінь суспільної небезпечності особи, необхідність притягнення її до кримінальної відповідальності та межі покарання, достатні для її виправлення.

У теорії кримінального права та кримінології існує декілька підходів до сутності та змісту поняття суб'єкта кримінального правопорушення. Здебільшого дискусії ведуться з приводу ототожнення суб'єкта та особи кримінального правопорушника, а також особи, яка вчинила кримінальне правопорушення. Проте, наразі очевидним висновком є те, що поняття «особи кримінального правопорушника/особи злочинця» є ширшим за поняття суб'єкта, через комплексний характер, який утворений складною структурою, яка включає низку оціночних елементів (соціально-демографічні ознаки, кримінально-правові ознаки, морально-психологічні ознаки тощо).

Вчені також вказують, що «суб'єкт злочину» і «особа, яка вчинила злочин», хоча і близькі поняття, але не тотожні, відрізняються і за розумінням, і за об'ємом: «суб'єкт злочину» більш вузьке поняття у порівнянні з «особою, яка вчинила злочин». Поняття «суб'єкт злочину» ґрунтується на конкретних сформульованих в КК України положеннях та охоплює своїм змістом лише певну частинку ознак, що характеризують особу, яка вчинила злочин, як поняття кримінологічне. Суб'єкт злочину має більш чіткий і конкретний законодавчий вираз, який реалізується в нормах чинного кримінального законодавства. Таким чином, «суб'єкт злочину» – це поняття правове і визначає юридичну характеристику особи, яка вчинила злочин. Поняття «особа, яка вчинила злочин» – це суто кримінологічне поняття. Суб'єкт злочину як правове явище обмежується визначеними законом ознаками (фізична особа, осудність, вік), що є необхідними для обґрунтування кримінальної відповідальності особи, яка вчинила злочин. При цьому ознаки суб'єкта злочину мають кримінально-правове значення, з якими КК пов'язує настання кримінальної відповідальності і призначення покарання [167].

Зміст поняття «особа, яка вчинила злочин» розкривається через соціальну сутність певної особи, а також складний комплекс його ознак, якостей, зв'язків, відносин, моральний та духовний світ, взяті у взаємозв'язку, а також індивідуальними особливостями і життєвими фактами, що лежать в основі злочинної поведінки. При цьому особа, яка вчинила злочин як більш широке і

містке поняття включає в себе ще й соціально-психологічну характеристику, яка знаходиться за межами складу злочину, але обов'язково повинна враховуватися судом при винесенні вироку за скоєний злочин. В кримінально-правовій теорії особа, яка вчинила злочин є однією з підстав індивідуалізації кримінальної відповідальності та покарання. Суд досліджує особу, яка вчинила злочин і його взаємозв'язки з соціумом і, поряд з соціально-демографічними даними, в процесуальних документах повинні відобразитися також морально-психологічна та кримінально-правова характеристики особи, що вчинила злочин. Таким чином, поняття «суб'єкт злочину» займає центральне місце в кримінальному праві, при цьому вступаючи в тісний зв'язок з поняттям «особа, яка вчинила злочин», яке за змістом та об'ємом значно відрізняється від першого [167].

Такий підхід є логічним та обґрунтованим з точки зору наявності у кримінальному законодавстві чітко визначених ознак суб'єкта кримінального правопорушення. Проте особа, яка вчиняє суспільно небезпечне діяння не завжди наділена такими ознаками. Така сама ситуація має місце і у випадку особи кримінального правопорушника, оскільки, наприклад, стан осудності не є визначальним для характеристики особи як такої, що має схильність до кримінально протиправної діяльності або вже нею займається.

Розглядаючи ознаки суб'єкта у кримінальному праві, І. Гриненко вказує на доцільність побудови наукових класифікацій злочинів за ознаками суб'єкта злочину. Теоретико-практичне значення поділу злочинів залежно від ознак суб'єкта зумовлене: криміналізацією (декриміналізацією) суспільно небезпечних діянь; відмежуванням злочинів від діянь, що не є злочинами; розмежуванням видів (категорій) злочинів; кримінально-правовою кваліфікацією вчиненого; особливостями звільнення від кримінальної відповідальності; особливостями призначеного покарання; особливостями звільнення від покарання; особливостями застосування інших заходів кримінально-правового характеру. Кримінально-правове значення мають такі класифікації злочинів: характеристики фізичної особи (її ознаки, властивості) надають можливість для конструкції злочинів зі спеціальним суб'єктом; осудність як обов'язкова ознака

суб'єкта злочину є критерієм насамперед для відмежування злочинного від незлочинного. Злочини залежно від міри усвідомлення своїх дій (бездіяльності) під час вчинення злочину поділяються на: злочини, вчинені осудними особами; злочини, вчинені обмежено осудними особами; залежно від віку, з якого особа може підлягати кримінальній відповідальності, злочини поділяються на: злочини, кримінальна відповідальність за які настає з чотирнадцяти років до шістнадцяти років; злочини, кримінальна відповідальність за які настає з шістнадцяти років. Залежно від того, чи є суб'єкт злочину повнолітнім, злочини поділяються на: злочини, вчинені неповнолітнім; злочини, вчинені повнолітнім. Залежно від наявності або відсутності у суб'єкта злочину додаткових ознак злочини поділяються на: злочини із загальним суб'єктом; злочини зі спеціальним суб'єктом [62].

Виходячи із положень національного кримінального законодавства, суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 303 КК України є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку. В ч. 2 ст. 303 КК України передбачено також спеціального суб'єкта – службову особу й особу, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності.

Суб'єкт кримінального правопорушення нерозривно пов'язаний із його суб'єктивною стороною. Вчені зазначають, що значення суб'єктивної сторони полягає в тому, що завдяки їй правильному визначенню: а) здійснюється належна кваліфікація діяння та його відмежування від інших злочинів; б) встановлюється ступінь суспільної небезпеки діяння й особи, яка його вчинила; в) здійснюється індивідуалізація покарання злочинця, вирішується питання про можливість його звільнення від кримінальної відповідальності й покарання. Процеси, що відбуваються у психіці людини, поділяються на інтелектуальні, емоційні та вольові. Вони існують у тісній нерозривній єдності, але їх окреме дослідження, має велике значення для правильного встановлення суб'єктивної сторони складу злочину. На підставі зазначених процесів психіки зміст суб'єктивної сторони складу злочину визначається за допомогою юридичних ознак, які її складають, – таких, як вина, мотив, мета, емоційний стан. Вони представляють різні форми

психічної активності, але водночас нерозривно пов'язані між собою і взаємозалежні. Це явища з самосійним змістом, у структурі суб'єктивної сторони вони не поглинають одне одного, мають різне, тільки їм притаманне, правове значення [64].

Традиційно, до обов'язкових ознак суб'єктивної сторони кримінального правопорушення відноситься виключно вина суб'єкта (якщо інше не передбачено кримінальним законодавством), оскільки вона надає узагальнене уявлення про ставлення особи до кримінально протиправної події. Визначення ступеню винності особи є метою досудового розслідування.

Принцип вини в кримінальному праві є поки що досить дискусійною максимою. За своєю структурою є складним. Як уявляється, до його складу входять такі елементи, як законодавче визначення вини (ст. 23 КК), диференціація вини на форми і види (умисел та його види, необережність та її види), можливість поставлення особі в провину лише тих суспільно небезпечних наслідків (основних та кваліфікуючих ознак складу вчиненого нею злочину), які перебували в межах певного визначеного законом суб'єктивного ставлення (умислу або, в передбачених законом випадках, необережності), визначення ступеню тяжкості конкретного злочину залежно від змісту й ступеню вини, виключення кримінальної відповідальності особи за шкоду, яка не охоплювалася (і не могла охоплюватися) її суб'єктивним ставленням. Вимога ж встановлення вини як передумови кримінальної відповідальності (ч. 2 ст. 2 КК України) є складовою частиною кримінального процесуального принципу презумпції невинуватості, й перебуває у системі принципів суміжної галузі права. Крім того, зазначений принцип передбачає обов'язкову наявність розуміння (усвідомлення як результату евристичної, оціночної діяльності) суб'єкта до та під час вчинення злочину певних обставин (характеру і соціального змісту дії чи бездіяльності, властивостей об'єкта, особливостей потерпілого, обізнаності з певними нормами чи правилами тощо) [168].

Отже, принцип вини, а також встановлення сутності та змісту цієї оціночної категорії має значення для встановлення істини у кримінальному

провадженні, а також для визначення правильної кваліфікації кримінального правопорушення. Проте, необхідно відмежовувати принцип винності від самої вини як обов'язкової ознаки суб'єктивної сторони кримінального правопорушення.

Вина у кримінальному праві – це психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої КК, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності. Вина є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони злочину і має бути встановлена у випадку його вчинення. Відповідно до положень ч. 1 ст. 62 Конституції України особа вважається невинуватою у вчиненні кримінального правопорушення і не може бути піддана покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Відсутність вини (*т. з. «випадок» або «казус»*) виключає можливість притягнення особи до кримінальної відповідальності. Вина має певні характеристики, до яких належать: зміст вини – ставлення особи до усієї сукупності об'єктивних ознак вчинюваного нею діяння; соціальна сутність – негативне або зневажливе ставлення особи, яка вчинила злочин, до суспільних відносин, що поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність; ступінь вини – кількісний показник, оціночна категорія, що виражає міру негативного ставлення особи до основних соціал. цінностей, охоронюваних законом про кримінальну відповідальність; форми вини – зазначені в законі поєднання певних ознак свідомості і волі особи, що вчиняє суспільно небезпечне діяння, передбачене КК [20, с. 280]. Основні форми вини безпосередньо визначені у національному кримінальному законодавстві: умисел (ст. 24 КК України) та необережність (ст. 25 КК України).

Вина, поряд із самостійними іншими елементами (мотиви, цілі, емоції), входить в структуру суб'єктивної сторони. Усі вищеназвані елементи мають самостійне значення, але вина, на відміну від інших, присутня в суб'єктивній стороні правопорушення завжди. Продовжуючи розглядати юридичні поняття, тим чи іншим чином переплетені один з одним, скажемо і про співвідношення провини та принципу провини. Їх не можна ототожнювати між собою, хоча вони

й тісно взаємопов'язані. Відповідно до принципу провини до юридичної відповідальності можуть залучатися лише ті суб'єкти, чия вина встановлена однозначно. Найбільш чітко і однозначно принцип провини простежується щодо кримінальних злочинів, щодо інших видів правопорушень не все так однозначно. За допомогою встановлення вини в обов'язковому порядку і дотриманням принципу презумпції невинуватості і реалізується принцип провини в праві. У всіх різновидів форм провини присутні загальні ознаки, за якими їх і відносять до форм провини. Йдеться про виділення в рамках будь-якого різновиду форми вини свідомого і вольового компонентів щодо діяння і його негативних наслідків. Відмінними ознаками всіх різновидів виступають особливості поєднання цих компонентів (свідомі і вольові відносини) [118].

Таким чином, говорячи про вину як обов'язкову ознаку суб'єктивної сторони, необхідно розуміти, що обов'язковим для встановлення є зміст вини кожного суб'єкта кримінального правопорушення, а саме – його безпосереднє ставлення до дій, які було реалізовано для досягнення бажаного суспільно небезпечного наслідку. Не вдаючись до детального аналізу та характеристики вини як обов'язкової ознаки кримінального правопорушення, необхідно відзначити, що досліджуване протиправне діяння, передбачене ст. 303 КК України вчиняється виключно із прямим умислом, оскільки під час вчинення сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією правопорушник усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх дій по забезпеченню зайняття проституцією іншою особою, втягнення або примушування особи до зайняття проституцією, розуміє потенційні наслідки такого кримінального правопорушення (які хоча прямо в не передбачені у диспозиції ч. 1 ст. 303 КК України, оскільки це кримінальне правопорушення із формальним складом, але полягають у посяганні на моральність у сфері статевих відносин) та бажає їх настання через наявність певних особистих мотивів.

Вчені також стверджують, що внутрішні спонукання особи, що керують нею у процесі вчинення суспільно небезпечного діяння, а також той бажаний суб'єктом кінцевий злочинний результат, якого він прагне досягти, котрі не

зазначені в нормі закону про кримінальну відповідальність як обов'язкова ознака основного або кваліфікованого складу злочину або не визнані обставиною, що обтяжує чи пом'якшує покарання (ч. 1 ст. 67, ч. 1 ст. 66 КК України), в будь-якому разі підлягають встановленню, оскільки характеризують особу винного і свідчать про ступінь тяжкості вчиненого ним злочину, відіграючи тим самим вагоме значення при призначенні покарання та впливаючи на його індивідуалізацію [188, с. 91–92; 187]. У цьому контексті мова йде про факультативні ознаки суб'єктивної сторони кримінального правопорушення.

А.А. Вознюк вказує, що у вузькому розмінні ці ознаки слід розглядати виключно як факультативні ознаки складу кримінального правопорушення, тобто такі, що мають значення для кваліфікації не усіх, а лише окремих злочинів або кримінальних проступків (лише тоді, коли вони безпосередньо зазначаються в диспозиції заборонної кримінально-правової норми або логічно впливають з її змісту). У широкому розумінні досліджувані ознаки мають різне не лише кримінально-правове, але й кримінально-процесуальне, криміналістичне, кримінологічне та оперативно-розшукове значення. Це так зване універсальне, міжгалузеве або загальне значення зазначених ознак [51, с. 47; 187].

Проте, аналіз судової та правоохоронної практики надає підставу для констатації, що факультативні ознаки суб'єктивної сторони кримінального правопорушення враховуються під час кваліфікації виключно лише тоді, коли вони безпосередньо передбачені у диспозиції норми та певним чином характеризують суспільно небезпечне діяння як таке.

До факультативних ознак суб'єктивної сторони кримінального правопорушення необхідно віднести мотив та мету. Мотив і мета на самостійній основі, поряд з виною, входять у структуру суб'єктивної сторони правопорушення. Мотив і мета, на відміну від провини, в правопорушенні присутні не завжди (або хоча б їх наявність не має значення для виявлення суб'єктивної сторони). Мотиви і цілі можуть носити позитивний з точки зору соціуму «забарвлення», проте юридичного значення це мати не буде. Однак відзначимо значимість мотивів і мети для суб'єктивної сторони правопорушення:

побічно, наявність мотиву і мети підтверджує наявність вини суб'єкта в правопорушенні. Більш того, їх значення, як самостійних елементів, особливо важливо для кваліфікації кримінальних злочинів, де найчастіше злочинний характер діяння визначається саме залежно від наявності мотивів і мети; також вони можуть мати значення при виявленні обтяжуючих і пом'якшуючих обставин в злочині. Крім мотивів і мети, в структуру суб'єктивної боку злочину включають ще й емоції. Емоції ряд вчених пропонують відносити до змісту провини, хоча для цього немає ніяких підстав. Таким чином, можна ще раз підкреслити, що вина і суб'єктивна сторона правопорушення співвідносяться як приватна і загальна [118].

Варто звернути увагу на те, що підхід учених щодо включення до структури мотиву кримінального правопорушення почуттів, емоцій тощо не завжди є виправданим, як і думки з приводу доцільності вважати мотив та мету або обов'язковими ознаками суб'єктивної сторони суспільно небезпечного діяння, або як обставинами, які обтяжують, чи пом'якшують покарання. По-перше, традиційно, обов'язковими ознаками мотив та мета стають виключно за умови наявності безпосередньої вказівки на них у статті кримінального законодавства. По-друге, не завжди такі ознаки можуть обтяжувати, чи пом'якшувати мету. Фактично, якщо мотив та мета є обов'язковою ознакою конкретного кримінального правопорушення, вони вже мають значення для кваліфікації.

Мотив, з погляду кримінальної науки, слід розуміти як юридично значущу ознаку суб'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, зміст якої становлять спонукання особи до досягнення певного результату (мети), обумовлені потребами, які викликають у неї рішучість вчинити протиправне діяння. Потреба характеризується єдністю об'єктивного і суб'єктивного. Це пояснюється тим, що хоча потреба – це внутрішній стан особистості, її завжди спрямовано на зовнішні об'єкти. При цьому потреба виступає першопричиною діяння людини тільки у разі її усвідомлення: лише зрозумівши, що їй потрібно, особа проявляє активність. Визначивши об'єкт потреби, суб'єкт формує загальну

мету своїх дій, яка в подальшому в процесі мотивації буде конкретизована. На рівні закону відбувається поділ мотивів на юридично значимі для кваліфікації діяння та інші, які набувають правового сенсу під час подальшої реалізації кримінального закону (під час призначення покарання, звільнення від кримінальної відповідальності та покарання, застосування інших заходів кримінально-правового характеру тощо). Це і визначає головне значення мотиву. Звідси відображається кримінально-правове значення мотиву як ознаки суб'єктивної сторони кримінального правопорушення, що проявляється в такому: мотив утворює основний, кваліфікований і привілейований склади правопорушень, пом'якшуючі й обтяжуючі покарання обставини, надає можливість диференціювати і індивідуалізувати покарання. Отже, мотив кримінального правопорушення повинен відображати такі основні ознаки: 1) мати вольовий та усвідомлений характер; 2) у підґрунті мотиву перебувають потреби людини, домінуючими з яких є фізіологічні (природні); 3) мотив має суб'єктивно-об'єктивний характер, оскільки перебуває в постійному розвитку, зміні та перетворенні [184, с. 48; 187].

Не дивлячись на те, що мотив законодавцем передбачений як обов'язкова ознака незначної кількості кримінальних правопорушень, необхідно відмітити, що як факультативна ознака мотив притаманний всім умисним суспільно небезпечним діянням. Проте емоції та почуття, які інколи ототожнюються вченими із основою кримінально протиправної мотивації, дуже рідко враховуються під час оцінки суб'єктивної сторони кримінального правопорушення. В диспозиції ст. 303 КК України відсутні вказівки на наявність таких факультативних ознак як мотив та мета, а отже, фактично, їх наявність або відсутність не має жодного значення для кваліфікації. Водночас, аналіз судової практики надає підставу для констатації, що у більшості випадків вчинення такого суспільно небезпечного діяння зумовлене наявністю корисливого мотиву, який полягає у прагненні винної особи отримати вигоду від такого роду незаконної діяльності.

Так, відповідно до вироку Довгинцівського районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області від 29 вересня 2023 року (справа № 211/4965/22, провадження № 1-кп/211/262/23) осіб обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 303 КК України за таких обставин: у період часу з 2020 року по 14.09.2022 обвинувачений спільно з трьома особами, керуючись корисливим умислом, вступили у попередню змову, вирішивши займатись сутенерством групою осіб, тобто вчиняти дії із забезпечення заняттям проституцією іншими особами, реалізуючи діяльність з утворення умов для зайняття проституцією, що полягала в підшуванні осіб жіночої статі, що мали б намір надавати послуги сексуального характеру за грошову винагороду (заняття проституцією), після чого особисто здійснювати дії із забезпечення заняття проституцією іншою особою. Надалі, з метою досягнення мети, що полягала у діяльності закладу розпусти та надання послуг сексуального характеру (зайняття проституцією) в орендованому приміщенні квартири, вчиняли дії направлені на функціонування закладу та отримання прибутку, що полягало у веденні фінансової звітності незаконної діяльності з надання інтимних послуг, рекламування інтимних послуг в мережі Інтернет, пошук клієнтів та посередництві з особами жіночої статі для вступу з ними у статевий зв'язок, видачі заробітної плати, складанні графіків виходу на роботу жінок, що надають інтимні послуги, контролі за їх виходом на роботу тощо.

Встановлено, що протягом 2020-2022 року особи, розміщували в мережі Інтернет оголошення про надання оплачуваних інтимних послуг, зазначивши телефонні номери, крім цього здійснювали пошук для залучення до зазначеної діяльності осіб жіночої статі. В період часу з 2020 по 14.09.2022, більш точний час під час проведення досудового розслідування не встановлено, особи, реалізуючи свій злочинний умисел, направлений на зайняття сутенерством із залученням декількох осіб, діючи за попередньою змовою групою осіб, з корисливих мотивів, здійснили всі належні заходи для створення умов надання послуг сексуального характеру та переконали в доцільності та вигідності зайняття проституцією чотирьох жінок, які погодилися на пропозицію про

працевлаштування в якості повій з метою отримання грошової винагороди. При цьому, з зазначеними дівчатами домовились про те, що вартість однієї години сексуальних послуг з клієнтом буде становити від 600 до 1000 гривень, із яких вона буде передавати їм відсоток від загальної суми, отриманої від кожного клієнта. Отже, встановлені слідством особи, які працювали повіями погодившись та ознайомившись із умовами, запропонованими обвинуваченими надали свою згоду на надання інтимних послуг та в подальшому, в період часу приблизно з 2020 по 14.09.2022 року, більш точний час під час проведення досудового розслідування не встановлено, надавали сексуальні послуги невстановленим особам чоловічої статі за грошову винагороду [31].

Наведений вирок є типовим прикладом вчинення досліджуваного кримінального правопорушення з корисливого мотиву. Варто також звернути увагу на те, що такий корисливий мотив може бути реалізований шляхом примушування/втягнення особи у зайняття проституцією з метою виконання нею боргових зобов'язань або досягнення винним певної особистої мети (наприклад, отримання службових переваг за рахунок надання службовій особі регулярних послуг сексуального характеру особою, яка була заздалегідь підібрана та втягнута у таку діяльність).

Непоодинокими є випадки, коли реалізація кримінально протиправного умислу на втягнення осіб у зайняття проституцією має пролонгований характер, зумовлений необхідністю створення певних умов, в яких особа не зможе відмовитись від надання такого роду послуг. Так, наприклад, відповідно до вироку Зарічного районного суду м. Суми від 17 червня 2021 року (справа № 592/6305/21, провадження № 1-кп/591/552/21) особу обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 303 КК України за таких обставин: *обвинувачена, усвідомлюючи неприпустимість посягання на суспільні відносини, що забезпечують основні засади захисту дітей від сексуальної експлуатації і втягнення в заняття проституцією, а також суспільної моральності у сфері статевого стосунку, сприяючи поширенню аморальності в інтимних стосунках людей, ігноруючи вимоги суспільної моралі, відповідно до*

яких задоволення статевої потреби повинне здійснюватися без прояву розпусти, безладних статевої контактів і проституції, діючи умисно, в тому числі повторно, втягнула у зайняття проституцією неповнолітніх знайомих чотирьох дівчат. Починаючи з 2018 року, вона через спільних знайомих познайомилась і почала спілкування з неповнолітніми потерпілими та, маючи намір втягнути їх в заняття проституцією, почала запрошувати до клубів і кафе для спільного проведення часу та налагодження довірливих стосунків. У місцевих розважальних закладах обвинувачена оплачувала спільний відпочинок, демонструвала наявність грошових коштів і веселе безтурботне життя, здобуваючи таким чином в очах потерпілих авторитет і створюючи хибне уявлення про свій соціальний статус та джерела доходів, тим самим підбурюючи їх прийняти її спосіб життя.

Обвинувачена влітку 2019 року запропонувала їм поїхати до м. Києва на постійне проживання, обіцяючи знайти роботу, при цьому продовжуючи намір втягнути їх в заняття проституцією. У невстановлений час обвинувачена домовилась про їх проживання у м. Києві, при цьому продовжувала показувати багате життя та демонструвала наявність у неї значної суми грошових коштів, натякаючи неповнолітнім про те, що для проживання у м. Києві необхідні значні кошти, щоб винаймати житло та харчуватися. У такий спосіб обвинувачена створила умови, щоб потерпілі звернулися до неї з проханням підшукати високооплачувану роботу та домовилась про її зустріч з невстановленою особою, який підшукував клієнтів для надання послуг сексуального характеру за гроші. Не маючи іншого виходу через необхідність сплати коштів за проживання та харчування, неповнолітні вимушені були погодитись займатись проституцією за гроші, тим самим обвинувачена у такий спосіб втягнула їх в заняття проституцією та надання послуг сексуального характеру, пов'язаних зі вступом у статевої зв'язок [32]. Таким чином, реалізація кримінально протиправного умислу на втягнення осіб у зайняття проституцією тривала протягом значного часового проміжку та зазнавала просторових змін.

Таким чином, проведене дослідження дозволило підсумувати, що суб'єктом є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення з 16 років.

Досліджуване протиправне діяння, передбачене ст. 303 КК України вчиняється виключно із прямим умислом, оскільки під час вчинення сутенерства або втягнення особи у зайняття проституцією особа усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх дій по забезпеченню зайняття проституцією іншою особою, втягнення або примушування особи до зайняття проституцією, розуміє потенційні наслідки такого кримінального правопорушення (які хоча прямо в не передбачені у диспозиції ч. 1 ст. 303 КК України, оскільки це кримінальне правопорушення із формальним складом, але полягають у посяганні на моральність у сфері статевих відносин) та бажає їх настання через наявність певних особистих мотивів. У диспозиції ст. 303 КК України відсутні вказівки на наявність таких факультативних ознак як мотив та мета, а отже, фактично, їх наявність або відсутність не має жодного значення для кваліфікації. Водночас, аналіз судової практики надає підставу для констатації, що у більшості випадків вчинення такого суспільно небезпечного діяння зумовлене наявністю корисливого мотиву, який полягає у прагненні винної особи отримати вигоду від такого роду незаконної діяльності.

1.3. Підстави криміналізації сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією

У теорії кримінального права наразі наявні чітко визначені підстави криміналізації кримінальних правопорушень, які визначають її соціальну обумовленість. Водночас наразі у науці немає єдиної думки щодо доцільності виокремлення лише підстав криміналізації.

Так, В.О. Єгорова, будучи прихильницею поділу критеріїв криміналізації на підстави та принципи, вважає за необхідне відзначити, що такий поділ має практичне значення при постановці питання про необхідність декриміналізації

конкретного складу. Так, відсутність підстав криміналізації безперечно свідчить про необхідність відмови у встановленні кримінальної відповідальності за діяння або виключення вже існуючої норми із КК [70, с. 167].

М.В. Фоменко зауважує, що у кримінально-правовій доктрині підставами криміналізації слід розуміти об'єктивні потреби суспільства в протидії негативним явищам. Підстави та принципи криміналізації – не тотожні, хоча і взаємозалежні поняття. На будь-якому етапі розвитку суспільства держава змушена брати під правову охорону найбільш значимі свої цінності, здійснювати їх захист, серед іншого і кримінально-правовими засобами. Необхідність такої охорони є очевидною, тому що саме ці цінності забезпечують прогрес суспільства в усіх сферах його життєдіяльності. Кримінальне право, отже, виступає своєрідною сигнальною системою, в якій в інформаційному аспекті позначаються найбільш важливі, найбільш цінні для конкретно-історичного суспільства відносини. Криміналізація ж, як і декриміналізація, є віддзеркаленням тенденцій загальносоціального розвитку; кримінально-правова політика держави в частині криміналізації, з одного боку, підпорядковуються внутрішнім імпульсам самоорганізації суспільного організму, з іншого ж – здатна реалізувати інноваційну функцію держави, яка в наддинамічних умовах життєдіяльності набуває особливої актуальності. Серед підстав криміналізації виділимо такі: 1) наявна суспільна небезпечність діяння; 2) його відносна поширеність; 3) необхідність кримінально-правової гарантії; 4) виконання державою міжнародно-правових зобов'язань [185].

Криміналізація та декриміналізація кримінальних правопорушень, як видається, має відтворювати динамізм кримінально-правової політики взагалі та кримінального законодавства зокрема. Це можна пояснити тим, що зміна підходу до переліку заборонених діянь зумовлюється розвитком держави та суспільства, переоцінкою цінності різних суспільних відносин, а також визначення можливості здійснювати їх захист шляхом застосування менш репресивних заходів та засобів (наприклад, декриміналізація кримінального правопорушення та встановлення адміністративної відповідальності).

Водночас, не дивлячись на те, що вчені часто звертають увагу на вказану проблему, необхідно відзначити, що у висновках таких досліджень дуже рідко пропонується декриміналізувати певне кримінальне правопорушення. Це стосується зокрема і тих діянь, які мають або незначний кількісний показник, або взагалі – нульову статистику. Проте, навіть «мертві» норми не тільки продовжують існувати у кримінальному законодавстві, а і переносяться до нового, перенавантажуючи його зміст.

Із цього приводу Д.О. Балобанова зауважує, що логічна та доцільна кримінально-правова політика з точки зору динаміки кримінального права може розглядатися на трьох рівнях – концептуальному (суто кримінально-політичному), законодавчому та правозастосовному – з їх обов'язковим зв'язком та взаємодоповненням. На концептуальному рівні кримінально-правової політики динаміки стійкого розвитку кримінального права мають бути визначені: ідеологія кримінального права, мета з конкретним ідеологічним наповненням і спрямуванням сукупної дії КК, а також принципи кримінального права, які пронизуватимуть весь КК як на стадіях доктринальної розробки, так і під час законотворення та правореалізації. Національне кримінальне право має відповідати стандартам дотримання прав людини, що забезпечить євроінтеграційні процеси і уникнення компенсацій. Визначається, що на сучасному етапі динаміка стійкого розвитку кримінального права держави є поступовим планомірним процесом, який відбувається в державі під впливом еволюційних та революційних змін розвитку суспільства в умовах глобалізації [16].

В умовах збройної агресії російської федерації проти України динаміка та тенденції розвитку кримінального законодавства дещо змінились, що зумовлено потребою у посиленому захисті національної безпеки держави та суспільних відносин, які із цим пов'язані. Так, актуальними прикладами наведеної тези є криміналізація колабораційної діяльності, пособництва державі-агресору, несанкціонованого поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення

Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану, образи честі і гідності військовослужбовця, погрози військовослужбовцю тощо. Криміналізація окремих суспільно небезпечних діянь або їх вторинна пеналізація також були зумовлені і впливом розвитку міжнародного гуманітарного права та інтеграцією його положень у національне кримінальне законодавство.

Так, зокрема у жовтні 2024 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього», відповідно до якого до кримінального законодавства України було внесено низку змін та доповнень: назву ст. 437 КК України було викладено у такій редакції: злочин агресії; ст.438 КК України – воєнні злочини; уточнено редакцію ст. 442 КК України та криміналізовано злочини проти людяності [80]. Отже, наведене свідчить про те, що підстави криміналізації кримінальних правопорушень залежать від багатьох факторів та процесів, які відбуваються у державі та формують потребу у додатковому, посиленому захисті суспільних відносин.

Водночас не можна залишити поза увагою і те, що динаміка кримінально-правової політики та кримінального законодавства не обмежується лише криміналізацією чи декриміналізацією суспільно небезпечних діянь. Зміни та доповнення, які вносяться до Загальної частини КК України також відтворюють зміст та тенденції розвитку кримінального права, зокрема – в частині дотримання його принципів.

Д.О. Балобанова також звертає увагу на те, що динаміка стійкого розвитку кримінального права саме тому наділяється характеристикою «стійкості», що перебуває в системі стримуючих та перевіркових складових: 1) базується на перевірці доцільності криміналізації, декриміналізації, а також апроксимації міжнародних вимог, які засновані на прагматичних дослідженнях, якими підтверджується необхідність тих чи інших рухів або спокоїв динаміки кримінального права (кримінологічні та кримінально-правові експертизи,

наукові праці, тощо); 2) враховує принципи наступності та узгодженості, як в змісті, так і у семіотиці кримінально-правових норм, яких стосуються відповідні рухи кримінального права; 3) еволюційні процеси переважають над революційними, навіть, у разі створення нових норм; 4) враховує всі вимоги міжнародних стандартів прав людини та кримінально-правового поведіння; 5) перебуває під важелями контролю з боку наддержавних структур та суспільства (практика ЄСПЛ, соціального контролю з боку суспільства та медіа) [16].

Отже, динаміка стійкого розвитку кримінального законодавства передбачає стабільну правотворчу діяльність, яка зокрема також полягає у перегляді доцільності криміналізації та декриміналізації окремих суспільно небезпечних діянь. Не є виключенням і кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності взагалі та суспільно небезпечне діяння, передбачене ст. 303 КК України зокрема.

Підстави та доцільність подальшого існування у національному кримінальному законодавстві кримінальних правопорушень проти моральності є актуальним та відкритим питанням. Огляд зарубіжної практики та кримінальних законодавств надає можливість констатувати принципово інший підхід, відповідно до якого, наприклад, таке діяння як сутенерство не є кримінально караним, зокрема – через те, що сама проституція є легальним зайняттям. Легалізація проституції у європейських країнах зумовлена прибутковістю такого виду господарської діяльності, що надає можливість підвищити рівень економічного розвитку держави. Водночас, український законодавець не безпідставно пов'язує легалізацію проституції із такими потенційними загрозами як негативна зміна кількісного показника кримінальних правопорушень, пов'язаних із торгівлею людьми та незаконним обігом порнографічних предметів.

Отже, із урахуванням авторської позиції щодо недоцільності декриміналізації такого кримінального правопорушення як сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією подальший розгляд підстав його криміналізації видається доцільним відповідно до усталеної системи, яка була

запропонована М.В. Фоменко [185] та наведена вище: 1) наявна суспільна небезпечність діяння; 2) його відносна поширеність; 3) необхідність кримінально-правової гарантії; 4) виконання державою міжнародно-правових зобов'язань.

Суспільна небезпечність діяння. Відтак, М.Р. Рудковська вказує, що якщо визнавати суспільну небезпеку лише як ознаку діяння, тобто як ознаку об'єктивної сторони складу злочину, то діяння, вчинені за обставин, що виключають злочинність діяння, як і злочини, наділені суспільною небезпекою. Оскільки суспільна небезпека (як ознака поняття злочину) є об'єктивно-суб'єктивною категорією, то обставини, що виключають злочинність діяння, не наділені ознакою суспільної небезпеки, хоча й об'єктивно є суспільно небезпечними. Для того, щоб діяння вважалось суспільно небезпечним, воно має бути кримінально протиправним, у ньому мають бути наявні всі обов'язкові ознаки складу злочину. В той час як суспільно небезпечне діяння (як ознака об'єктивної сторони складу злочину) є лише однією з таких обов'язкових ознак складу злочину. Відсутність чітких критеріїв суспільної небезпеки призводить до того, що в одних випадках законодавець визнає суспільно небезпечними ті діяння, злочинність яких викликає сумнів, а в інших, навпаки, не визнає суспільно небезпечними ті діяння, криміналізація яких вимагається суспільством. Вченою з'ясовано, що визначити критерії можна лише щодо так званої статичної суспільної небезпеки в частині посягань, які визнавалися і однозначно визнаватимуться недопустимими. Критеріями відмежування злочинів від інших правопорушень є характер і ступінь суспільної небезпеки [161].

О.В. Степаненко вважає, що суспільна небезпечність злочину полягає в тому, що злочин руйнує важливі, найбільш цінні суспільні відносини і шкода від такого діяння значна та істотна. Тобто якщо така характеристика відсутня, криміналізація діяння буде недоцільною [164].

Факт того, що ступінь суспільної небезпечності кримінального правопорушення є оціночним поняттям, значно ускладнює процес визначення

відповідності такого діяння підставам криміналізації та свідчить про різні підходи до визначення ступеню суспільної небезпечності щодо кожного окремого виду протиправних діянь. У зв'язку із цим, окремі вчені визначають за можливе встановлювати суспільну небезпечність через оцінку шкоди, яка може бути спричинена кримінальним правопорушенням.

Саме шкода виступає об'єктивним і основним (головним) показником суспільної небезпечності діяння. Ця шкода, залежно від особливостей суспільних відносин, яким вона заподіюється, може бути матеріальною: шкода, що має особистий, фізичний характер (кримінальні правопорушення проти життя та здоров'я особи) чи майновий характер (кримінальні правопорушення проти власності); або нематеріальною – шкода в управлінській, організаційній, політичній, моральній сферах. При цьому слід мати на увазі, що суспільна небезпечність діяння пов'язується перш за все із фактичною, тобто наявною (реальною) шкодою (збитками), що заподіюється кримінально протиправним діянням відповідній сфері суспільних відносин. У подібних випадках законодавець конструює в статтях Особливої частини КК кримінальні правопорушення переважно з матеріальними складами. Їм властиве те, що діяння визнається суспільно небезпечним і тому кримінально протиправним за умов заподіяння ним істотної шкоди охоронюваним кримінальним законом суспільним відносинам (ч. 2 ст. 11 КК), що знаходить вираження у конкретних суспільно небезпечних наслідках (як правило – матеріальних). Ці наслідки (їх характер, вид, міра) конкретизується законодавцем і вказується безпосередньо в тексті закону – у диспозиції відповідної статті (частині статті) Особливої частини КК чи вказується у примітці до відповідної статті КК, або властиві діянню залежно від його характеру, що безпосередньо впливає зі змісту закону при його тлумаченні [138, с. 125].

Суспільна небезпечність кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України може бути визначена, по-перше, виходячи із оцінки матеріальної та моральної шкоди, яка спричиняється таким діянням. По-друге, її потенційною небезпечністю як предикатного протиправного діяння та

правопорушення, яке є фоновим явищем для інших кримінальних деліктів. Із огляду на те, що таке кримінальне правопорушення часто вчиняється у сукупності із діями, передбаченими ст.ст. 149, 301 та 302 КК України його суспільна небезпечність є безумовною.

Досліджувану підставу також підтверджує те, що, як вже зазначалось, часто кримінальні правопорушення, передбачені ст. 303 вчиняються особливо небезпечним способом – у складі організованої групи та злочинної організації, у сукупності із іншими протиправними діями тощо.

Так, відповідно до вироку Московського районного суду м.Харкова від 22.02.2022 (справа № 643/1688/19), *особу обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України за таких обставин: ОСОБА_5 на початку вересня 2017 року, точна дата під час досудового розслідування не встановлена, в місті Харкові отримав від ОСОБА_6, з якою він перебував у дружніх особистих стосунках пропозицію систематично займатися протизаконною діяльністю, пов'язаною із втягненням осіб жіночої статі в заняття проституцією, з використанням їх уразливого стану, забезпеченням заняття проституцією особами жіночої статі із корисливою метою, тобто сутенерством, а також створенням та утриманням місць розпусти на території м. Харкова, для чого увійти до складу організованої групи та під її керівництвом вчиняти тяжкі та середньої тяжкості злочини. На початку вересня 2017 року, точна дата під час досудового розслідування не встановлена, ОСОБА_5 на вказану пропозицію погодився виразивши свою готовність увійти до складу створеної та очоленої ОСОБА_6 організованої групи та під її керівництвом вчиняти тяжкі та середньої тяжкості злочини. При цьому демонструючи реальність своїх намірів та подальше не бажання працювати законним шляхом 13.09.2017 ОСОБА_5 звільнився з основного місця роботи, на якому він був офіційно працевлаштований та працював протягом тривалого часу, що було основним джерелом його доходів, визначивши подальшим джерелом його доходів незаконне збагачення за рахунок сутенерства. В той самий час ОСОБА_5 діючи умисно, із корисливих спонукань,*

з метою наживи, погодився із ОСОБА_6, що основним напрямком діяльності організованої групи визначено забезпечення надання сексуальних послуг, під виглядом масажу, які передбачали вступ із клієнтами в сурогатні статеві акти, а саме: задоволенні їх статевої пристрасті, шляхом доведення особи, незалежно від статі, до кульмінації сексуального збудження оргазму, внаслідок дотиків до різних частин тіла, в тому числі до статевих органів руками чи іншими оголеними частинами тіла, в тому числі грудьми, животом, сідницями, стегнами, особою жіночої статі одягнутою у спідню білизну або в оголеному вигляді, здійснюючи стимуляцію руками або використовуючи сторонні предмети, без вагінального, орального, анального контакту, або шляхом мастурбації чи масажу передміхурової залози через задній прохід, із застосуванням глибокої сексуальної (еротичної) стимуляції, яка полягає у імітації статевого акту під час якого відбувається доторкання, стимуляція руками, чи іншими оголеними частинами тіла, в тому числі грудьми, животом, сідницями, стегнами чи геніталіями статевого органу чи мошонки.

Після цього ОСОБА_5 із ОСОБА_6 приступили до пошуку співучасників вчинення злочинів у складі організованої групи, які б виконували функції адміністраторів створених та утримуваних ними місць розпусти та протягом грудня 2017 року березня 2018 року за розміщеними ними оголошеннями в мережі Інтернет підшукали ОСОБА_7 та ОСОБА_8, які за своїми особистими якостями можуть керувати людьми, вирішувати організаційні та адміністративні питання, пов'язані із створенням та утриманням місць розпусти, а також забезпечення заняття проституцією іншими особами, яким запропонували разом із ними у складі організованої групи займатися сутенерством, обравши в якості місць для цього квартиру АДРЕСА_2, а в подальшому - квартиру АДРЕСА_3, які ОСОБА_6, зі згоди та відома інших учасників групи, орендувала на тривалий термін виключно з метою створення та утримання місць розпусти, де втягнуті учасниками організованої групи в заняття проституцією жінки повинні були надавати платні сексуальні послуги,

уклавши договори із власниками квартир, що не були обізнані про протиправний характер дій ОСОБА_6 та її спільників.

Будучи ознайомленими із єдиним розробленим ОСОБА_6 планом злочинної діяльності організованої групи, на вказану пропозицію ОСОБА_5, ОСОБА_7 та ОСОБА_8 дали свою згоду та виразили готовність вчиняти злочини у складі організованої групи на чолі із ОСОБА_6. При цьому вказані особи, грубо ігноруючи моральні принципи суспільства, прийняли рішення займатися сутенерством тобто, систематично здійснювати дії по забезпеченню заняття проституцією іншими особами, із втягненням інших осіб в заняття проституцією, на території міста Харкова в приміщенні створених та утримуваних ними місць розпусти в квартирі АДРЕСА_2 та в квартирі АДРЕСА_3. ОСОБА_6 довела до відома вищевказаних осіб злочинний план, який ними було погоджено та відповідно до якого вказані особи прийняли рішення залучати до надання сексуальних послуг у приміщенні вказаних квартир, на постійній основі, осіб жіночої статі, з числа соціально не захищених мешканок міста Харкова, які перебували в скрутному матеріальному становищі внаслідок виниклих життєвих та особистих обставин, що обумовлювали перебування їх в уразливому стані [38].

Відповідно до вироку Шевченківського районного суду м. Львова від 11 березня 2019 року (справа № 466/1815/19) особа обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України за таких обставин: ОСОБА_4 діючи з корисливих мотивів, маючи умисел на отримання незаконного прибутку, здійснювала діяльність метою якою була організація забезпечення зайняття проституцією іншими особами. Приблизно в середині листопада 2018 року (точної дати досудовим розслідуванням не встановлено) ОСОБА_4, (з допомогою невстановленої досудовим розслідуванням особи) у мережі Інтернет створила рекламу з надання (сексуальних послуг на сайті «ІНФОРМАЦІЯ_2 », де вказала контактний номер телефону НОМЕР_1, організувала за допомогою прийому дзвінків від клієнтів виклики повій, тобто

виконувала роль диспетчера, слідувала за чистотою та охайністю дівчат, закупкою гігієнічних матеріалів.

В подальшому ОСОБА_4, реалізуючи свій злочинний умисел, з метою конспірації надання платних сексуальних послуг, організувала діяльність салону еротичного масажу «Каприз» в приміщенні, що розташоване за адресою: АДРЕСА_2, де ОСОБА_6, ОСОБА_7, ОСОБА_8, та інші невстановлені досудовим розслідуванням повії, під видом еротичного масажу надавали платні сексуальні послуги клієнтам, а також організувала виїзд повії із вказаною метою на адресу, яку вказував клієнт, за що отримували грошові кошти у сумі від 700 до 1500 гривень за годину, з яких 20%, отримувала ОСОБА_4. Так, ОСОБА_4, 29.12.2018, приблизно о 19 год. 00 хв., перебуваючи у невстановленому досудовим слідством місці, посягаючи на основні засади суспільної моральності у сфері статевих стосунків, прийняла замовлення від клієнта, щодо забезпечення йому надання платних сексуальних послуг в приміщенні масажного салону «ІНФОРМАЦІЯ_3», що за адресою: АДРЕСА_2, підшукала та направила клієнту повію для надання платних сексуальних послуг, за що остання отримала винагороду в сумі 700 грн.

Після чого, ОСОБА_4, 05.01.2018, приблизно о 14 год. 00 хв., продовжуючи свій злочинний умисел, перебуваючи у невстановленому досудовим слідством місці, посягаючи на основні засади суспільної моральності у сфері статевих стосунків, прийняла замовлення від клієнта, щодо забезпечення йому надання платних сексуальних послуг в приміщенні масажного салону «ІНФОРМАЦІЯ_3», що за адресою: АДРЕСА_2, підшукала та направила клієнту повію для надання платних сексуальних послуг, за що остання отримала винагороду в сумі 1000 грн. Також, ОСОБА_4, 11.09.2019, близько 21 год. 00 хв., перебуваючи у невстановленому досудовим слідством місці, посягаючи на основні засади суспільної моральності у сфері статевих стосунків, прийняла замовлення від клієнта щодо забезпечення йому надання платних сексуальних послуг в приміщенні масажного салону «ІНФОРМАЦІЯ_3», що за адресою: АДРЕСА_2,

підшукала та направила клієнту повію для надання платних сексуальних послуг, за що остання отримала винагороду в сумі 1000 грн.

Крім того, ОСОБА_4, 11.09.2019, близько 22 год. 40 хв., перебуваючи у невстановленому досудовим слідством місці, посягаючи на основні засади суспільної моральності у сфері статевих стосунків, прийняла замовлення від клієнта, щодо забезпечення йому надання платних сексуальних послуг в приміщенні кімнати №б готелю «ІНФОРМАЦІЯ_4», що за адресою: АДРЕСА_3, підшукала та направила клієнту повію для надання платних сексуальних послуг, за що остання отримала винагороду в сумі 1700 грн. Таким чином, ОСОБА_4, обвинувачується у сутенерстві, а саме забезпеченні зайняття проституцією іншою особою, вчинене щодо кількох осіб, тобто у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 303 КК України [47].

Відносна поширеність кримінального правопорушення. О.В. Степаненко вказує, що відносність в даному аспекті має важливе значення, адже якщо діяння має небезпечний характер і при цьому є масовим, криміналізація його буде практично неможливою. Причиною цьому являється якраз і велика поширеність такого діяння. Якщо співвіднести дану підставу з принципом доцільності, то можна зазначити, що кримінально-правовими засобами, в силу поширеності діяння, неможливо досягти бажаного результату, тому в таких випадках доцільно застосовувати інші засоби, наприклад, адміністративно-правові, дисциплінарні та інші [164].

Діяння, передбачене ст. 303 КК України є поширеним, що підтверджується відповідними статистичними даними, викладеними на сайті Офісу Генерального прокурора. Так, у 2019 році кількісний показник досліджуваних суспільно небезпечних діянь складав 5 % від загальної кількості кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності; у 2020 – 5,9 %; у 2021 – 4,5 %; у 2022 – 4,8 %; у 2023 – 6,9 %; у 2024 – 4,1 % [135]. Необхідно також відзначити, що наведені статистичні дані є неповними, через відсутність доступу до тимчасово окупованих територій та територій, на яких ведуться активні бойові дії. Отже, наведене свідчить про те, що не дивлячись на достатньо незначний

відсоток таких кримінальних правопорушень у загальній кількості діянь проти громадського порядку та моральності, сутенерство або втягнення особи у зайняття проституцією залишається достатньо розповсюдженим кримінальним правопорушенням, що свідчить про потребу у кримінально-правовій забороні.

Необхідність кримінально-правової гарантії. Вказана підстава є логічним продовженням попередньої. Так, якщо суспільно небезпечне діяння є поширеним, воно має бути криміналізоване з метою утримання осіб від його вчинення. Таке утримання утворює зміст кримінально-правової протидії шляхом закріплення у санкціях відповідних видів та розмірів покарань.

Із цього приводу Н.А. Орловська зауважує, що кримінально-правова санкція являє собою унікальний феномен: вона фактично забезпечує як функціонування правової системи в цілому (адже кримінальне право виконує функцію превенції «другого рівня»), так й виконання соціального призначення кримінального права. Це обумовлює особливе значення санкції у контексті пізнання кримінально-правової матерії як цілісності, окремих кримінально-правових конструкцій, у тому числі й в плані смислових, структурних та функціональних відносин кримінально-правових категорій. Сприйняття кримінально-правових санкцій як виключно допоміжного, інструментального поняття, що обумовлює уявлення про їх «другорядність», не відповідає ані їх значенню для розв'язання будь-яких теоретичних проблем, ані практичному «навантаженню» санкцій як таких. Відповідно до цього побудова кримінально-правових санкцій є одним з найбільш нагальних теоретичних та прикладних питань у царині кримінального права, складність та багатогранність якого обумовлюють необхідність обрання певних «акцентів» для його характеристики. Підтвердженням цього є наробки знаних фахівців у галузі кримінального права та кримінології, теорії держави та права. Застосування санкції можливо тільки після її нормативного формулювання, отже, принципи побудови санкцій завжди первинні, вони не можуть у повному обсязі бути ототожені із принципами застосування санкцій, тому що ідеї, якими керується законодавець у процесі

правотворчості, завжди масштабніші, ніж ті, які характеризують окремі випадки правозастосування [130].

Таким чином, у санкції ст. 303 КК України законодавцем було визначено види та розміри покарань, яких має бути достатньо для запобігання таким кримінальним правопорушенням, а також виправлення осіб, які їх вчинили.

Виконання державою міжнародно-правових зобов'язань. Міжнародно-правовий чинник у кримінальному праві України вітчизняні фахівці згадують перш за все, звертаючись до питань обумовленості кримінальної відповідальності за посягання, які представляють т. з. «новітню злочинність» (діяння терористичного характеру, організована злочинність (у т. ч. створення злочинної організації), деякі діяння у сфері економіки (зокрема, легалізація коштів, отриманих злочинним шляхом), корупційні злочини (підкупи, надання неправомірних переваг публічним посадовим особам тощо), екологічні злочини, «комп'ютерні» злочини, «медичні» злочини (незаконна гомотрансплантація, торгівля людськими органами й тканинами, незаконні генетичні маніпуляції та медичні експерименти над людиною), злочини у сфері ядерної й екологічної безпеки) [3, с. 23; 77].

Проблеми поширення окремих видів кримінальних правопорушень проти моральності у сфері статевих відносин (особливо, це стосується незаконного обігу порнографії та примусової проституції, зокрема – неповнолітніх та малолітніх дітей) є предметом низки міжнародних договорів та інших документів, ратифікованих Україною. В останні роки проблема примусової проституції на міжнародному рівні актуалізується, здебільшого, крізь призму торгівлі людьми.

Так, в Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми, ратифікованій Законом України № 2530-VI від 21.09.2010 «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми» визначено, що «торгівля людьми» означає найм, перевезення, передачу, приховування або одержання осіб шляхом погрози або застосування сили чи інших форм примусу, насильницького викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або

безпорадним станом або наданням чи отриманням плати чи вигоди для досягнення згоди особи, яка має владу над іншою особою, для експлуатації. Експлуатація включає в себе, принаймні, експлуатацію проституції інших осіб чи інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю чи послуги, рабство чи подібну до рабства практику, поневолення або вилучення органів [100].

Такий підхід зумовлений необхідністю створення заходів, достатніх для посиленого захисту жінок та дітей від рабства та сексуальної експлуатації. Окрема увага також була приділена випадкам примушування до зайняття проституцією в умовах збройного конфлікту.

Так, у Женевській конвенції про захист цивільного населення під час війни, ратифікованій Указом ПВР УРСР від 03.07.1954 вказано, що особи, що перебувають під захистом, мають право за будь-яких обставин, на особисту повагу, повагу до своєї честі, права на сім'ю, їхніх релігійних переконань та обрядів, звичок та звичаїв. До них завжди слід ставитися гуманно й захищати їх, зокрема, від будь-якого акту насильства чи залякування, від образ та цікавості натовпу. Жінки потребують особливого захисту від будь-якого зазіхання на їхню честь, і, зокрема, захисту від зґвалтування, примушування до проституції чи будь-якої іншої форми посягання на їхню моральність. З урахуванням положень стосовно здоров'я, віку та статі, сторона конфлікту, під владою якої є особи, що перебувають під захистом, має право поводитися з усіма ними однаково, без жодної дискримінації, зокрема стосовно раси, релігії або політичних переконань. Проте сторони конфлікту повинні застосовувати до осіб, що перебувають під захистом, таких заходів контролю чи безпеки, які будуть визнані за необхідні під час ведення війни [76].

Таким чином, особи (переважно – жінки) захищаються від примушування до зайняття проституцією нормами міжнародного гуманітарного права. Ретроспективний аналіз збройних конфліктів, які відбувались у XX та XXI столітті (в інших державах) надало можливість констатувати, що саме сексуальне насильство та примушування до проституції обирались представниками держав-агресорів як провідні засоби впливу на цивільне

населення, які застосовувались, здебільшого, з метою залякування та здійснення психологічного тиску.

У Римському статуті Міжнародного кримінального суду зґвалтування, сексуальне рабство, примушення до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація чи будь-яка інша подібна за тяжкістю форма сексуального насильства розглядаються як злочин проти людяності; зґвалтування, сексуальне рабство, примушення до проституції, примусова вагітність, як вона визначена в пункті 2(f) статті 7, примусова стерилізація чи будь-яка інша форма сексуального насильства, яка також становить грубе порушення Женевських конвенцій – як воєнний злочин [160].

У Факультативному протоколі до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії, ратифікованому Законом України від 03.04.2003 № 716-IV «Про ратифікацію Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії» (далі – Протокол) звернуто увагу на те, що ліквідація торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії сприятиме прийняттю всеосяжного підходу, який враховує всі фактори, що сприяють цим явищам, включаючи недостатній розвиток, злидні, економічні диспропорції, нерівноправну соціально-економічну структуру, наявність неблагополучних сімей, низький рівень освіти, міграцію між містами та сільською місцевістю, дискримінацію за ознакою статі, безвідповідальну сексуальну поведінку дорослих, шкідливі види традиційної практики, збройні конфлікти та контрабандне перевезення дітей, вважаючи, що для скорочення споживчого попиту на торгівлю дітьми, дитячу проституцію і дитячу порнографію необхідно докласти зусиль щодо підвищення рівня інформованості суспільства, і висловлено впевненість у великому значенні зміцнення глобальних партнерських відносин між усіма учасниками, і посилення правозастосовних заходів на національному рівні [182].

Як вже було зазначено вище, примушування до проституції також є одним із розповсюджених предикатних кримінальних правопорушень та видів

незаконної підприємницької діяльності. Проте, фактично, достатньо значний відсоток осіб отримують матеріальну вигоду і виконуючи функції сутенера, забезпечуючи особам, які займаються проституцією добровільно безпеку та наявність клієнтів.

В ст. 10 Протоколу зазначено, що Держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів для зміцнення міжнародного співробітництва шляхом укладання багатосторонніх, регіональних і двосторонніх домовленостей з метою попередження, виявлення, розслідування, кримінального переслідування і покарання осіб, які винні у вчиненні діянь, пов'язаних з торгівлею дітьми, дитячою проституцією, дитячою порнографією та дитячим секс-туризмом. Держави-учасниці сприяють також міжнародному співробітництву і координації між своїми органами, національними і міжнародними неурядовими організаціями і міжнародними організаціями. Держави-учасниці сприяють розвитку міжнародного співробітництва, спрямованого на надання дітям жертвам допомоги в їх фізичній і психологічній реабілітації, соціальній реінтеграції та репатріації. Держави-учасниці сприяють зміцненню міжнародного співробітництва з метою ліквідації основних причин, таких як злидні і недостатній розвиток, які збільшують уразливість дітей як об'єктів торгівлі дітьми, дитячої проституції, дитячої порнографії і дитячого секс-туризму. Держави-учасниці, які мають для цього відповідні можливості, надають фінансову, технічну або іншу допомогу в межах існуючих багатосторонніх, регіональних, двосторонніх або інших програм [182].

Отже, логічним висновком є те, що криміналізація примушування до проституції зумовлена низкою об'єктивних чинників, визначених на міжнародно-правовому рівні. Проте, недоліком залишається відсутність налагодженого механізму кваліфікації та розмежування примушування до зайняття проституцією як злочину проти людяності, воєнного злочину та діяння, передбаченого ст. 303 КК України, що часто призводить до неправильного тлумачення органами досудового розслідування такого роду дій, що може мати наслідком уникнення винними кримінальної відповідальності.

Таким чином, проведене дослідження дозволило визначити, що основною підставою криміналізації сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією є виконання державою міжнародно-правових зобов'язань, що особливо актуалізувалось в умовах воєнного стану. Підстави криміналізації такого діяння є традиційними: кримінальне правопорушення, передбачене ст. 303 КК України є суспільно небезпечним, відносно поширеним (із нестабільною динамікою); проституція та сутенерство є діяннями, забороненими міжнародними правовими документами, що також свідчить про необхідність кримінально-правової гарантії захисту суспільних відносин у сфері статевої моральності.

Висновки до 1 розділу

1. Встановлено, що основним безпосереднім об'єктом злочину є моральність у сфері статевої відносин. Додатковим обов'язковим об'єктами є здоров'я, статева свобода, статева недоторканість (якщо кримінальне правопорушення вчиняється щодо дитини), воля, честь та гідність особи. Формами реалізації об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України є: 1) сутенерство; 2) втягування у зайняття проституцією; 3) примушування до зайняття проституцією. Способами вчинення протиправного діяння є: 1) обман; 2) шантаж; 3) використання уразливого стану особи; 4) застосування чи погроза застосування насильства. Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 303 КК України є безпредметним.

Під сутенерством необхідно розуміти складну кримінально протиправну діяльність особи, яка полягає у підборі осіб жіночої та/або чоловічої статі для надання сексуальних послуг, а також реалізація будь-яких організаторсько-управлінських функцій (контактування із клієнтами, фізичний та медичний захист, розробка графіку та переліку послуг тощо), пов'язаних із діяльністю цих осіб. Таким чином, основними діями сутенера є: 1) відбір осіб, які надаватимуть сексуальні послуги, узгодження переліку послуг; 2) пошук та первісний контакт

із клієнтами, встановлення винагороди; 3) забезпечення транспортування до клієнта або житлової площі, придатної для надання сексуальних послуг; 4) забезпечення особистої безпеки особи, яка надає сексуальні послуги; 5) забезпечення медичної допомоги особі, яка надає сексуальні послуги.

На сьогоднішній день розуміння феномену сутенерства є занадто вузьким та надмірно рудиментарним. Основна проблема полягає у сприйнятті такого роду діяльності крізь призму корисливого мотиву, що як з теоретичної, так і з практичної точки зору ускладнює процес боротьби з кримінальними правопорушеннями. Виділення в самостійну норму звідництва та створення місць для розпусти, які фактично входять до діяльності сутенера, обтяжують КК України та мають бути інтегровані в норму, яка передбачає кримінальну відповідальність за сутенерство та втягнення особи у зайняття проституцією.

2. Встановлено, що суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 303 КК України є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку.

Досліджуване протиправне діяння, передбачене ст. 303 КК України вчиняються виключно із прямим умислом, оскільки під час вчинення сутенерства або втягнення особи у зайняття проституцією особа усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх дій по забезпеченню зайняття проституцією іншою особою, втягнення або примушування особи до зайняття проституцією, розуміє потенційні наслідки такого кримінального правопорушення (які хоча прямо в не передбачені у диспозиції ч. 1 ст. 303 КК України, оскільки це кримінальне правопорушення із формальним складом, але полягають у посяганні на моральність у сфері статевих відносин) та бажає їх настання через наявність певних особистих мотивів. В диспозиції ст. 303 КК України відсутні вказівки на наявність таких факультативних ознак як мотив та мета, а отже, фактично, вони не мають жодного значення для кваліфікації. Водночас, аналіз судової практики надає підставу для констатації, що у більшості випадків вчинення такого суспільно небезпечного діяння зумовлене наявністю корисливого мотиву, який

полягає у прагненні винної особи отримати вигоду від такого роду незаконної діяльності.

3. Визначено, що основною підставою криміналізації сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією є виконання державою міжнародно-правових зобов'язань, що особливо актуалізувалось в умовах воєнного стану. Підстави криміналізації такого діяння є традиційними: кримінальне правопорушення, передбачене ст. 303 КК України є суспільно небезпечним, відносно поширеним (із нестабільною динамікою); проституція та сутенерство є діяннями, забороненими міжнародними правовими документами, що також свідчить про необхідність кримінально-правової гарантії захисту суспільних відносин у сфері статевої моральності.

РОЗДІЛ 2. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА СУТЕНЕРСТВА АБО ВТЯГНЕННЯ ОСОБИ В ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ

2.1. Стан і тенденції кримінальних правопорушень, передбачених ст. 303 Кримінального кодексу України

Визначення способів та засобів запобігання кримінальним правопорушенням можливе лише шляхом урахування результатів вивчення кримінологічної ситуації та динаміки таких протиправних діянь. Результати аналізу кількісно-якісних характеристик злочинності надають можливість реалізувати прогностичну функцію кримінології. Визначення стану та тенденцій кримінальних правопорушень також спрощує виявлення детермінант, а також відповідних факторів, чинників та фонових явищ, які сприяють їх вчиненню. Водночас не можна також залишити поза увагою те, що кількісні показники протиправних діянь не доцільно вважати визначальною передумовою для планування системи запобігання, оскільки він залежить від багатьох умов (наприклад, латентності).

Вчені також відзначають, що кількість облікованих злочинів залежить від багатьох чинників (діяльності правоохоронних органів, різких соціальних змін та загострення соціальних суперечностей, поширення у суспільстві певних культурних цінностей тощо). Через це далеко не завжди можливо визначити каузальний зв'язок між певними чинниками та змінами показників злочинності, знайти адекватну, точну та якісну статистичну модель зв'язку. Зміна у законодавстві, правоохоронній політиці держави, підходів до реєстрації кримінальних правопорушень, активізація роботи правоохоронних органів, події суспільного значення, регіональні особливості можуть суттєво вплинути на якість прогнозу. Статистика не повною мірою відбиває дійсну зміну кримінальної ситуації в регіоні, області, місті внаслідок існування незареєстрованої (латентної) частини злочинності, що ускладнює процес прогнозування. Тому після отримання кількісних оцінок відбувається їх

обговорення в експертному середовищі. Найкращий ефект дає зміна моделі при надходженні нових даних, комплексне застосування різноманітних кількісних та якісних підходів до прогнозування [18].

Досліджуване кримінальне правопорушення, передбачене ст. 303 КК України не можна вважати таким, що має підвищений ступінь латентності. Аналіз судової та правоохоронної практики надає підставу для констатації, що особи, які займаються сутенерством або втягненням осіб в заняття проституцією з метою рекламування своєї незаконної діяльності часто користуються месенджерами, соціальними мережами (прикладом є вирок Крюківського районного суду м. Кременчука Полтавської області від 05.12.2023 (справа № 537/1505/23) [37]) та засобами медіа, шляхом розповсюдження листівок на вулицях, а також встановлення білбордів (прикладом є обставини кримінального правопорушення, викладені у судовій справі Октябрського районного суду м. Полтави за № 554/2924/21 (салон еротичного масажу «Ego Studio» [181]).

Водночас останній приклад також свідчить про те, що, не дивлячись на своєчасне викриття правоохоронними органами злочинної діяльності, низка обставин кримінального правопорушення залишається невстановленою [163]. Отже, з огляду на вказане, можна підсумувати, що реалізація функції прогнозування повинна враховувати не тільки кількісні характеристики облікованих кримінальних правопорушень, а і труднощі, які виникають під час їх розслідування з метою попередження таких випадків у майбутньому.

Значною мірою зміст функції прогнозування в діяльності суб'єктів протидії злочинності визначається самим характером явищ і процесів, які аналізуються і вивчаються: чим більше аспектів містить певне явище в своїй структурі, чим більше певний процес в своєму розвитку відчуває вплив з боку зовнішніх чинників, чим складнішим і багатоваріантнішим виступає механізм змін прогнозованих об'єктів, тим складніше зробити оцінку майбутнього їх стану [116]. Прогностична функція виражається в здатності моделі дати уявлення про вірогідний розвиток. Вона базується на знанні закономірностей, властивих об'єкту моделювання. Іншими словами, ця функція має на своїй меті передбачати

нові властивості і відносини в модельованому об'єкті, не відомому раніше. В дослідженнях системи протидії злочинності використовуються також критерійні та вимірювальні функції моделі. Критерійна полягає в її здатності шляхом зіставлення моделі з об'єктом перевірити істинність наших знань про нього. Модель тут допомагає розкривати помилки, неточності первинних уявлень. Вимірювальна функція моделі зводиться до отримання різних кількісних характеристик предмету, що вивчається. Ця функція знайшла свій вираз в засобах моделювання, що ґрунтуються на кількісній оцінці пізнаваних явищ і виражаючих їх процесів шляхом пошуку для кожного з відповідних коефіцієнтів [117, с. 16-17].

Отже, вивчення кількісних параметрів злочинності надає можливість встановити її динаміку, залежність від конкретних детермінант чи груп детермінант, визначити регіональні фактори злочинності, оцінити ефективність заходів запобігання, які вже застосовувались та, відповідно, визначити вірогідний розвиток на найближчі декілька років. Це стосується більшості видів кримінальних правопорушень (окрім протиправних діянь проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, що зумовлено специфікою їх складів). Отже, не є виключенням і суспільно небезпечні діяння проти громадського порядку та моральності взагалі та правопорушення, передбачене ст. 303 КК України зокрема.

Стан і тенденції вчинення кримінальних правопорушень мають розглядатись за декількома критеріями: 1) визначення кількісних параметрів протиправних діянь, об'єднаних родовим об'єктом; 2) визначення місця досліджуваного кримінального правопорушення у групі діянь, об'єднаних родовим об'єктом за кількісним показником у відсотковому співвідношенні; 3) визначення регіональних кількісних параметрів та порівняння динаміки діянь за останні два роки; 4) визначення інформації щодо факультативних ознак об'єктивної сторони досліджуваного кримінального правопорушення (спосіб, час, знаряддя тощо).

Відтак, кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності хоча і не складають значний відсоток від загальної кількості суспільно небезпечних діянь, але є такими, що вчиняються достатньо часто. Так, відповідно до статистичних даних, викладених на сайті Офісу Генерального прокурора [135], у 2019 році вказаний вид кримінальних правопорушень складав 1,4 % від загальної кількості протиправних діянь; у 2020 – 1,6 %; у 2021 – 1,9 %; у 2022 – 1,1 %; у 2023 – 1 %; у 2024 році – 1,2 %.

Проведення порівняльного аналізу кількості кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності за 2023-2024 роки [135] надало можливість визначити, що у більшості регіонів України наявна негативна динаміка таких суспільно небезпечних діянь. Найчастіше кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності вчинялись у місті Києві: у 2023 році 1409 випадків, у 2024 – 1251 випадок (динаміка позитивна – 11,2 %); наступною за кількістю є Дніпропетровська область: у 2023 році зафіксовано 407 кримінальних правопорушень, у 2024 – 463 (динаміка негативна – 13,8 %); далі – Черкаська область: у 2023 році зафіксовано 378 протиправних діянь, у 2024 – 448 (динаміка негативна – 18,5 %); четвертою є Львівська область: у 2023 році – 192 діяння, у 2024 – 420 (динаміка негативна – 118,8 %); п'ятою є Закарпатська область: у 2023 році – 188 діянь; у 2024 – 348 (динаміка негативна – 85,1 %). Областями із найбільш вираженою негативною динамікою є: Львівська – 118,8 %, Закарпатська – 85,1 %, Івано-Франківська – 193 %, Волинська – 131 %, Чернігівська – 286 %, Миколаївська – 94,5 %. Без урахування тимчасово окупованих територій, областями із найнижчим показником кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності за 2023-2024 роки є: Тернопільська, Чернівецька, Рівненська, Кіровоградська та Хмельницька.

Водночас необхідно відзначити, що області, у яких найбільш часто вчиняються кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності не є провідними за загальною кількістю суспільно небезпечних діянь, вчинених у 2023-2024 роках.

Щодо кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України [135], необхідно відзначити, що у 2019 році він складав 5 % від загальної кількості кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності (336); у 2020 – 5,9 % (341); у 2021 – 4,5 % (269); у 2022 – 4,8 % (195); у 2023 – 6,9 % (348); у 2024 – 4,1 % (244).

Аналіз вироків суду у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України (2023-2024 роки) [71] надав підставу для констатації, що кількісний показник таких суспільно небезпечних діянь у вище вказаних регіонах також складає достатньо значний відсоток від загальної кількості кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності. У м. Києві: у 2023 році 16 % від загальної кількості, у 2024 – 21 %; у Дніпропетровській області: у 2023 році – 12 %, у 2024 – 16 %; у Черкаській області: у 2023 році – 10 %, у 2024 – 13 %; у Львівській області: у 2023 році – 10 %, у 2024 – 11 %; у Закарпатській області: у 2023 році – 8 %; у 2024 – 8,5 % (розрахунок є приблизним, проведеним відповідно до інформації, викладеної у вироків судів). Областями із найбільш вираженою негативною динамікою також є: Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська, Волинська, Чернігівська, Миколаївська.

У більшості випадків сутенерство або втягнення у зайняття проституцією вчинялось у сукупності зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом [71] (розрахунок є приблизним, проведеним відповідно до інформації, викладеної у вироків судів): у 2019 році – у 43 % випадків; у 2020 – у 58 % випадків; у 2021 – у 51 % випадків; у 2022 – у 48 % випадків; у 2023 – у 51 % випадків; у 2024 – у 42 % випадків. Окремо необхідно відмітити і те, що здебільшого у випадках наявності сукупності кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 302-303 КК України, такі діяння вчинялись у складі організованої групи чи злочинної організації.

Так, у 2019 році 17 кримінальних правопорушень, передбачених ст. 303 КК України було вчинено у складі організованої групи чи злочинної організації; у 2020 році – 4; у 2021 році – 21; у 2022 році – 8; у 2023 році – 44; у 2024 – 30

кримінальних правопорушень, передбачених ст. 303 КК України було вчинено у складі організованої групи чи злочинної організації [135]. Аналіз статистичних даних [135] також надає підставу для констатації, що в окремих випадках діяння, передбачені ст. 303 КК України є кримінальними правопорушеннями, що передували легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом (предикатним кримінальним правопорушенням). У 2022 та 2023 році сутенерство або втягнення особи у зайняття проституцією було предикатним діянням один раз; у 2024 році було зафіксовано 7 таких випадків, 6 із яких було вчинено у складі організованої групи чи злочинної організації. Як правило, вчинення кримінальних правопорушень у складі організованих груп чи злочинних організацій мало місце тоді, коли жертвами була значна кількість осіб.

Так, відповідно до вироку Печерського районного суду м. Києва від 15.10.2019 (справа № 757/44000/19-к) особу обвинувачено у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 302 та ч. 2 ст. 303 КК України за таких обставин: *у невстановлений час, обвинувачена та інші невстановлені особи, діючи спільно, з корисливих мотивів, з метою особистого збагачення, переслідуючи ціль, спрямовану на втягнення особи у заняття проституцією та надання послуг сексуального характеру, з метою наживи, розподілили між собою функції, до яких входять: пошук клієнтів, втягнення осіб у заняття проституцією та рекламування послуг. Так, обвинувачена, попередньо орендувавши приміщення квартири, вчиняла дії, необхідні для забезпечення функціонування вказаного приміщення як місця розпусти, при цьому розміщуючи рекламні оголошення про надання сексуальних послуг за грошову винагороду в мережі Інтернет. Таким чином, у створеному місці розпусти постійно знаходились дівчата, які надавали послуги сексуального характеру та працювали позмінно. Встановлено, що обвинувачена, яка використовувала вигадані імена є організатором вищевказаної незаконної діяльності, також остання виконувала роль адміністратора та надавала клієнтам інформацію щодо можливості надання невстановленими особами сексуальних послуг за грошову винагороду, які попередньо замовляв клієнт. Також, обвинувачена контролювала діяльність*

повії, які знаходились у приміщенні квартири та за іншими адресами (готелів), яких попередньо замовляв клієнт, які на прохання клієнтів-відвідувачів надавали послуги сексуального характеру за грошову винагороду у розмірі від 1000 до 2000 гривень за годину. Особа, матеріали щодо якої виділено в окреме провадження, виконуючи раніше визначену між учасниками роль, а саме роль диспетчера, використовувала номер мобільного телефону. Після домовленості з клієнтом диспетчер повідомляв клієнту адресу квартири, у котрій знаходяться повії, які надають сексуальні послуги за грошову винагороду. Прибувши за вказаною адресою, клієнт повідомляв диспетчера або адміністратора про те, що останній знаходиться біля під'їзду, після чого клієнту відчиняли двері та останній підіймався до вищевказаної квартири. Обравши дівчину, клієнт проходив з нею до кімнати, де останній передавав повії обговорену з диспетчером або адміністратором суму грошових коштів, після чого повія надавала клієнту послуги сексуального характеру. Також після отримання замовлення від клієнтів для надання сексуальних послуг на території клієнта (готель, сауна, квартира і т. д.) повії за попередньою вказівкою оператора виїжджають на замовлення, після чого зобов'язані передати отримані кошти адміністратору, які в свою чергу розподіляли вказані кошти між повіями та передавали обвинуваченій, вказані кошти розподілялися між всіма учасниками злочинної групи у вигляді винагороди за надання послуг сексуального характеру, оплату за оренду приміщень, забезпечення засобами гігієни та супутніми товарами. Решту грошових коштів, здобутих злочинним шляхом, обвинувачена лишала собі для власного збагачення [41].

Важливими для врахування та подальшого використання під час формування системи запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 303 КК України є дані щодо сезонності таких суспільно небезпечних діянь, а також способів їх вчинення.

У 2019 році В.О. Лазарєв, досліджуючи елементи криміналістичної характеристики та особливості розслідування втягнення неповнолітніх у заняття проституцією і сутенерства встановив, що відповідно до сезонної складової

вчинення зазначених дій вирізняється такими відомостями: 34 % вчиняється навесні, 32 % влітку; 23 % восени, 11 % взимку [114]. Вивчення 220 вироків суду у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України (з 2019 по 2024 рік включно) [71] надало можливість встановити, що *таке суспільно небезпечне діяння частіше за все вчинялось у весняно-літній період*: у березні та червні близько 25 %; квітні та вересні – 15 %, серпні – 10 %. Окремі випадки (у незначній кількості) вчинення досліджуваного діяння фіксувались у лютому, травні, липні та жовтні. Майже не було встановлено вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України у січні, листопаді та грудні. Під час розслідування окремих кримінальних проваджень органам досудового розслідування не вдалось встановити точну дату початку кримінально протиправної діяльності. Оскільки у вироків відсутні дані щодо часу доби, коли було вчинено такі кримінальні правопорушення, а також враховуючи те, що вони є триваючими, встановити таку інформацію не виявилось можливим.

До типових способів вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 303 КК України можна віднести [71]: обман – 23 % (часто – у формі обіцянки працевлаштувати); шантаж – 23 % (як правило, предметом шантажу була наявність компрометуючих фактів про особу або наявність у особи боргів); заволодіння документами особи – 11 % (здебільшого цей спосіб реалізовувався відносно осіб, які робили спроби працевлаштуватись за кордон); використання безпорадного стану або введення у безпорадний стан – 10 % (жертвами таких дій часто були наркозалежні особи або особи, щодо яких планувалось здійснення угод); погроза застосування насильства – 33 % (часто застосовувалась щодо дітей).

Непоодинокими також є випадки, коли особи втягувались у заняття проституцією шляхом надання обіцянки матеріальної вигоди у значному розмірі та подальшого супроводу сутенером. Так, відповідно до вироку Святошинського районного суду м. Києва від 12 вересня 2019 року (справа № 759/6862/19) особу обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст.

303 КК України за таких обставин: обвинувачений, знаходячись у невстановленому місці, часі та обставинах, діючи з корисливих спонукань, бажаючи отримувати доходи від протиправної діяльності, маючи умисел на втягнення осіб жіночої статі в зайняття проституцією, посягаючи на моральні засади суспільства в частині підстав задоволення статевих потреб та суб'єктивно усвідомлюючи протиправність своїх дій, за допомогою тематичних груп у додатках для смартфонів та персональних комп'ютерів VOiP-телефонії «Whats App» та «Telegram», що дозволяє обмінюватись повідомленнями, до яких додав повій, та в яких вирішив відсилати повідомлення з пропозицією про надання інтимних послуг клієнтам за грошову винагороду, в яких вказано побажання клієнта та суму грошової винагороди за інтимні послуги сексуального характеру. В подальшому обвинувачений, усвідомлюючи свої протиправні дії, серед своїх знайомих та у вищевказаних мобільних додатках відшукав декілька осіб жіночої статі, які за грошову винагороду надають послуги сексуального характеру. Після чого, отримавши можливість використання відповідних осіб, з метою особистого незаконного збагачення, став у вказаних додатках та серед своїх знайомих відшукувати клієнтів, з метою подальшого забезпечення їх послугами повій за грошову винагороду, з метою подальшого отримання прибутку як відсоток за забезпечення повій клієнтами. Реалізуючи свій злочинний умисел, направлений на забезпечення зайняття проституцією третіх осіб, обвинувачений в період часу з 24.10.2018 по 14.11.2018 забезпечив декільком особам жіночої статі умови для надання сексуальних послуг за грошову винагороду, за що отримав відповідне незаконне збагачення шляхом перерахування на вказані ним банківські картки чи особисто в руки [44].

Аналіз судової практики також дає підставу констатувати наявність випадків, коли кримінальні правопорушники спочатку втягували особу у зайняття проституцією шляхом надання обіцянки матеріальної вигоди, а потім – примушували із застосуванням фізичного насильства, позбавляючи жертву

вільного вибору подальшої поведінки, зокрема і тоді, коли вона бажала припинити такого роду діяльність.

Так, відповідно до вироку Берегівського районного суду Закарпатської області від 22 червня 2021 року (справа № 297/890/20) особу обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 3 ст. 302 та ч. 3 ст. 303 КК України за таких обставин: у лютому 2020 року, точна дата органом досудового розслідування не встановлена, обвинувачений, будучи знайомим та знаючи, що потерпілі є неповнолітніми, не працюють, не мають постійного джерела доходів, в зв'язку з чим були матеріально незабезпеченими та, за складних їх особистих і сімейних обставин, вирішив втягнути їх у заняття проституцією. Таким чином, обвинувачений, діючи з корисливих спонукань, з метою втягнення неповнолітніх в заняття проституцією, використовуючи психологічний вплив на їх свідомість, користуючись їх уразливим станом, зумовленим збігом тяжких особистих сімейних обставин, які обмежують їх здатність в повному обсязі приймати виважені, самостійні рішення, систематично примушував їх до надання платних сексуальних послуг різним чоловікам, що знайшло своє відображення у наступних діях. З метою реалізації свого злочинного плану щодо втягнення неповнолітніх в проституцію та подальшої їх сексуальної експлуатації, обвинувачений у невстановлений слідством день та час з лютого 2020 року по 11.04.2020 підшукував невстановлених органом досудового розслідування осіб чоловічої статі, яким пропонував надання платних сексуальних послуг. Після досягнення домовленості з клієнтом про вартість сексуальних послуг, примушував неповнолітніх до зайняття проституцією, за що в середньому отримував 1000 грн. за один статевий акт. За період з лютого по квітень 2020 року обвинувачений підшукав невстановлених органом досудового розслідування приблизно в кількості 20 осіб чоловічої статі, яким пропонував надання платних сексуальних послуг неповнолітніми та отримував за це відповідні грошові кошти від даних осіб, якими розпоряджався на власний розсуд. 11.04.2020 близько 14:00 год. обвинувачений з метою схилити неповнолітніх до надання платних сексуальних

послуг, застосовуючи до них фізичне насильство, що виразилося у спричиненні легких тілесних ушкоджень без короткочасного розладу здоров'я, примусив неповнолітніх до надання платних сексуальних послуг одночасно обома, за що отримав від замовника гроші в сумі 1 500 грн., та які у подальшому були вилучені працівниками поліції під час огляду місця події 11.04.2020 [24].

У більшості випадків, коли особу примушували до зайняття проституцією шляхом обману, таке кримінальне правопорушення вчинялось у сукупності із діями, передбаченим ст. 146 КК України (незаконне позбавлення волі або викрадення людини). Як правило, потерпілим пропонувалось законне працевлаштування або надання приватних послуг, не пов'язаних із проституцією (домогосподарки, няні тощо). Після прибуття потерпілих на визначене злочинцями місце, їх позбавляли можливості вільно пересуватись та примушували надавати послуги сексуального характеру (оплачувані або безоплатні). В окремих випадках у жертв забирали документи або одяг (прикладом є обставини кримінального правопорушення, викладені у вироку Корсунь-Шевченківського районного суду Черкаської області від 10.05.2023 року (справа № 699/529/16-к) [36], відповідно до якого злочинниця примусила потерпілу спалити власний одяг).

Ще один приклад наведений у вироку Деснянського районного суду м. Києва від 02 грудня 2021 року (справа № 754/14888/17), відповідно до якого осіб обвинувачено у вчиненні кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 146 та ч. 3 ст. 303 КК України за таких обставин: *обвинувачені, за попередньою змовою групою осіб маючи умисел на втягнення та примушення неповнолітньої в заняття проституцією, у невстановлений судом час, через соціальну мережу Інтернет «ВКонтакті», написавши смс-повідомлення познайомились з неповнолітньою потерпілою. Реалізуючи свої злочинні дії направленні на втягнення потерпілої до заняття проституцією, під вигаданим приводом роботи нянею, при цьому не маючи наміру виконувати обіцяне, тобто шляхом обману, запросили неповнолітню приїхати у місто Київ з метою працевлаштування. Не підозрюючи про дійсні наміри обвинувачених, потерпіла*

13.07.2017 року приблизно о 18 годині 00 хвилин прибула до міста Києва у квартиру, де проживали обвинувачені, які, достовірно знаючи про її вік, запропонували неповнолітній спробувати себе у наданні інтимних послуг, на що остання відмовилась. Продовжуючи свої злочинні дії направлені на примушення потерпілої до заняття проституцією, незважаючи на отриману її відмову, обвинувачені у період часу з 13.07.2017 року до 18.07.2017 року застосовуючи систематично фізичне насильство, яке виразилось у нанесенні ударів по обличчю та тілу, а саме нанесенню не менше 6 ударів, примусили неповнолітню надавати незнайомим чоловікам сексуальні послуги на території міста Києва, за що отримували грошову винагороду в сумі від 2000 до 4000 гривень. Внаслідок злочинних дій неповнолітній потерпілій були заподіяні тілесні ушкодження, а саме садна на правій щічній ділянці, передній поверхні шиї зліва у верхній третині, передній поверхні обох колінних суглобів та правої гомілки у верхній третині; синець на тильній поверхні правого передпліччя в середній третині, що відносяться до легких тілесних ушкоджень. Крім цього, обвинувачені 18.07.2017 року приблизно о 12.00 год. перебуваючи у квартирі, діючи за попередньою змовою між собою, маючи умисел на незаконне позбавлення волі потерпілої, усвідомлюючи, що потерпіла не бажає перебувати у приміщенні вищевказаної квартири, діючи всупереч її волі, відібравши ключі, зачинили її у квартирі, тим самим позбавили її можливості самовільно залишити приміщення квартири, та з місця вчинення злочину зникли [27].

Необхідно відзначити, що аналіз судових вироків у кримінальних провадженнях, розпочатих за фактом вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України з 2012 до 2019 року, а також з 2019 по 2024 рік (включно) дозволяє констатувати факт перерозподілу кількісного показника такого протиправного діяння за формами реалізації об'єктивної сторони. Так, з 2012 по 2019 роки кількість випадків примушування до зайняття проституцією та втягнення у зайняття проституцією або сутенерства у процентному співвідношенні дорівнювало близько 50/50 %. З 2019 по 2024 рік більшою є кількість випадків втягнення у зайняття проституцією або сутенерства у

співвідношенні близько 70/30 % відносно примушування до зайняття проституцією. Вказане свідчить про те, що в останні п'ять років потерпілі особи частіше надають добровільну згоду на роботу у сфері оплачуваних сексуальних послуг.

На окрему увагу заслуговує місце вчинення досліджуваних суспільно небезпечних діянь. Так, вчені відмічають, що місце вчинення досліджуваної категорії кримінальних правопорушень є частиною події. Воно містить великий об'єм відомостей щодо способу скоєння кримінального правопорушення, певних даних про особу злочинця. Завдяки її дослідженню працівники поліції одразу можуть висунути певні версії та визначити подальші напрямки розслідування [74, с. 44]. А. В. Ландіна стосовно місць вчинення злочинів проти моральності зазначає, що серед них є різного роду приміщення: квартиру, будинок або частину будинку; кімнату в гуртожитку або готельний номер; офіс або інше службове приміщення; приміщення в будівлях промислово-виробничого, комунально-побутового, навчально-виховного, медичного призначення; в місцях розваг, будинках відпочинку, підсобних приміщеннях (сауна, сарай, гараж, підвал, лазня) та інших приміщеннях, в яких відбуваються вказані дії [115]. Квартири, будинки/частини будинків, а також приміщення офісів, як правило використовується особами, які вчиняють діяння, передбачене ст. 303 КК України, у сукупності із кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 302 КК України.

У цьому контексті К. Ю. Береза, проаналізувавши матеріали кримінальних проваджень за фактом вчинення злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом, класифікувала місця їх скоєння наступним чином: 1) розважальні заклади – 16% (з них: нічні клуби – 10%, кафе – 1%, бари – 2%, ресторани – 3%); 2) спортивно-оздоровчі комплекси – 36% (з них: сауни – 22%, масажні кабінети – 3%, салони краси – 2%, фітнес-клуби – 3%, оздоровчі центри – 6%); 3) місця відпочинку і проведення вільного часу – 28% (з них: бази відпочинку – 4%, готелі – 9%, «зйомні» квартири – 15%), у тому числі й закордоном; 4) місця проживання «замовника» – 4% (з них: квартири – 2%,

будинки – 1%, дачні кооперативи – 1%); 5) транспортні засоби – 9% (з них: легкові (6%) або вантажні (3%) автомобілі); 6) відкрита місцевість – 4% (з них: парки – 1%, сквери – 1%, лісосмуги – 2%); 7) підсобні приміщення – 3% (з них: фотостудії – 1%, гаражі – 1%, інше – 1%) [17; 74]. М.М. Єфімов та В.О. Лазарєв також запропонували класифікацію місць втягнення неповнолітнього в заняття проституцією, зокрема: зокрема: 1) розважальні заклади – 29% (з них: нічні клуби – 22%, кафе – 2%, бари – 1%, ресторани – 4%); 2) місця проведення вільного часу – 42% (з них: бази відпочинку – 23%, готелі – 6%, «зйомні» квартири – 13%); 3) місця проживання «замовника» – 8% (з них: квартири – 3%, будинки – 4%, дачні кооперативи – 1%); 4) відкрита місцевість – 14% (з них: парки – 4%, сквери – 1%, лісосмуги – 9%); 5) підсобні приміщення – 7% (з них: фотостудії – 3%, масажні салони – 3%, інше – 1%) [74, с. 45]. Відповідно, приблизно аналогічні дані можуть бути застосовані і до повнолітніх осіб, щодо яких було вчинено кримінальні правопорушення, передбачені ст. 303 КК України. Така інформація може використовуватись працівниками правоохоронних органів з метою своєчасного викриття злочинної діяльності та застосування превентивних заходів задля усунення відповідних детермінант.

Таким чином, проведене дослідження надало можливість констатувати, що стан вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 303 КК України є задовільним, оскільки таке діяння не складає значного відсотка від загальної кількості кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності та не характеризується нерівномірним динамічним рядом.

Тенденціями вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України є такі: 1) потенційне збільшення кількості випадків вчинення сутенерства та втягнення особи у зайняття проституцією в окремих регіонах Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська, Волинська, Чернігівська, Миколаївська, що підтверджується негативною динамікою за останні два роки (2023-2024); 2) потенційне збільшення випадків, коли кримінальне правопорушення, передбачене ст. 303 КК України вчиняється у складі організованих груп чи злочинних організацій (в останні два роки спостерігається

нестабільна динаміка зі значним збільшенням відносно 2019-2022 років); 3) потенційне збільшення випадків, коли досліджуване кримінальне правопорушення передує легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом (у 2024 році кількість таких випадків збільшилась у 7 разів); 4) перевага сутенерства над втягненням особи у зайняття проституцією, зумовлена збільшенням кількості осіб, які добровільно надають оплачувані послуги сексуального характеру.

2.2. Детермінанти, що впливають на вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 303 Кримінального кодексу України

Формування механізму запобігання кримінальним правопорушенням включає в себе встановлення кореляції між кожною групою причин суспільно небезпечного діяння та комплексом заходів, які можуть бути скеровані на їх усунення. Вказане свідчить про те, що вивчення причин та умов злочинності є обов'язковим заходом, метою якого є зниження кількісного та здійснення позитивного впливу на якісний показники.

Б.М. Головкін зауважує, що детермінізм – це філософське вчення про універсальний взаємозв'язок і взаємозумовленість предметів, явищ і процесів природи та суспільства. Навколишня дійсність надзвичайно різноманітна. У суспільстві і природі явища, процеси й події виникають, існують та змінюються внаслідок співвідношення, взаємозв'язку їхніх сутнісних ознак і властивостей, а також взаємодії з іншими об'єктами матеріального й духовного світу. Похідним поняттям від детермінізму є детермінація, що розуміється як підпорядкований об'єктивним законам природи і суспільного розвитку, складний і суперечливий процес породження, зумовлення, взаємних трансформацій і динамічних змін різних об'єктів соціальної дійсності. У процесі детермінації відбувається безперервне відтворення й оновлення різних форм суспільного життя, типів відносин, станів суспільної свідомості [58].

Детермінізм у кримінології передбачає наявність взаємозв'язків між внутрішніми та зовнішніми процесами, які відбуваються в державі та суспільстві. Саме тому системи детермінант кримінально протиправної діяльності можуть бути диференційовані за різними сферами, такими як політико-економічна, соціальна, організаційно-правова тощо.

Системний принцип організації та функціонування суспільства забезпечує відносну рівновагу між усіма його структурними компонентами, збереження найбільш загальних стійких властивостей і постійне оновлення форм суспільного буття, утворення нової реальності. Суспільне буття постійно відображається й оцінюється суспільною свідомістю та впливає на соціальну активність, її спрямованість і характер. У зворотному напрямі цілеспрямована предметно-перетворювальна соціальна діяльність призводить до змін матеріальних і духовних умов життя суспільства. Злочинність породжує синергія подібних і однорідних з нею явищ та процесів, що підсилює їх сумарний ефект, перетворює на рушійну силу. Крім того, злочинність здатна до самовідтворення шляхом регулярного повторення найбільш стійких форм кримінальної поведінки. Таким чином, детермінація злочинності – це відношення, взаємозв'язок та взаємодія між явищами, процесами, станами, подіями суспільного життя, що породжують та зумовлюють злочинність. Детермінація злочинності складається із таких основних елементів, як причини, умови, кореляції. Видами детермінації є спричинення, зумовлення, кореляція, зв'язок станів, функціональна залежність [58].

Причини та умови кримінально протиправної діяльності, не дивлячись на існування різних видів кримінальних правопорушень, як правило, є однотипними. Водночас не можна залишити поза увагою той факт, що окремі детермінанти є залежними від фонових явищ та неконтрольованих процесів, які можуть відбуватись у державі. Найбільш актуальним прикладом наведеної тези є збройна агресія російської федерації проти України та введення у дію особливого правового режиму воєнного стану. Вказане інтенсифікувало

кримінально протиправну діяльність, що призвело до зростання кількісних показників кримінальних правопорушень.

Одночасно із цим, аналіз статистичних даних дає підставу для констатації, що детермінанти, які вплинули на стан злочинності є типовими, проте такими що були посилені внаслідок фонових явищ. Відповідно такими детермінантами стали частковий занепад економіки, зумовлений окупацією окремих регіонів, активними бойовими діями та руйнуваннями критичної інфраструктури, міграційними процесами та втратою людських ресурсів; збільшенням кількості осіб, які мають різного роду залежності (наркотичну, алкогольну тощо).

Кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності взагалі та діяння, передбачене ст. 303 КК України зокрема не є специфічними в контексті детермінантів, що можна пояснити їх корисливим мотивом та метою, який зумовлює прагнення осіб займатись таким видом незаконної підприємницької діяльності.

До основних причин та умов таких суспільно небезпечних діянь вчені відносять соціальні: соціальна нерівність у країні; порушення принципів соціальної справедливості; деформація ціннісних орієнтацій, низька соціонормативна культура суспільства; сексуальна реклама та сексуальна пропаганда у медіа; послаблення соціального і правового контролю з боку держави (правоохоронні органи, школи, медичних закладі). Соціально-політичні: корупція в органах влади; нестабільність політичного устрою держави; відсутність чіткого механізму законодавчого регулювання проституції; ігнорування нормативно-правових актів регулювання проституції. Соціально-економічні: соціально-економічна нестабільність в державі; криміналізація економіки держави; наявність тіньової економіки; бідність; безробіття; зубожіння населення; деформації у сфері розподілу благ; деформація споживацьких установок; соціальна нерівність; бажання неповнолітніх швидко стати матеріально незалежними [19].

Водночас більшість із вище наведених причин є загальними та можуть вважатись детермінантами майже всіх видів кримінальних правопорушень.

Аналіз судової статистики дає підставу стверджувати, що не дивлячись на те, що більшість осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, передбачені ст. 303 КК України є працездатними, але такими, що ніде не працюють та не навчаються, існують поодинокі випадки, коли такі діяння вчиняються студентами закладів вищої освіти, адвокатами, працівниками правоохоронних органів тощо; у 2019 році [166] також було зафіксовано випадок вчинення такого діяння особами похилого віку та особами із інвалідністю. Таким чином, твердження про те, що причини та умови полягають у соціальній нерівності або у зниженні якості сексуальної освіти за останні роки, із огляду на різні вікові категорії кримінальних правопорушників, є дискусійним.

Вчені також відмічають такі причини: психофізіологічні: акселерація; наявні психічні відхилення (психопатія, олігофренія в степені дебільності і т. п.); експериментальна форма сексуальної поведінки як наслідок порушення процесу психосексуального розвитку дівчинки; гіперсексуальність як наслідок підвищення рівня статевих гормонів; сексуальна компульсивність (сексуальна залежність), в основі якої лежить підвищена сексуальна активність, пов'язана з компульсивним (непоборним) тяжінням і нездатністю контролювати сексуальні бажання. Психолого-педагогічні: дефіцит емоційного контакту з батьками, особливо з матір'ю; висока особистісна тривожність; порушення у сфері міжособистісних відносин (нездатність індивіда встановити адекватний контакт з оточуючим середовищем); бажання виглядати дорослим; прагнення здобути підтримку й захоплення ровесників; несформована або деформована система моральних цінностей; бажання самоствердження; цікавість; орієнтація на задоволення своїх потреб будь-якою ціною; відчуження сексуальних відносин [19].

Проте відповідно до судових вироків психофізіологічні особливості були притаманні переважно жертвам кримінальних правопорушень, передбачених ст. 303 КК України. Більшість кримінальних правопорушників були осудними. Варто відмітити також те, що сутенери та особи, які втягують осіб у зайняття проституцією чи примушують нею займатись майже ніколи не є клієнтами таких

осіб, більшість із них мають родину та позитивно характеризуються за місцем мешкання. Наведене також надає підставу для спростування наявності у таких осіб психофізіологічних проблем або проблем, пов'язаних із гіперсексуальністю. Скоріше, у такому випадку доцільно вказувати на відсутність у них уявлень про нормальний статевий розвиток та моральність у сфері статевих відносин.

Низка детермінант кримінальних правопорушень, передбачених ст. 303 КК України є схожими із тими, що зумовлюють діяння, передбачені ст. 302 КК України. Вчені відмічають, що оскільки діяння, передбачене ст. 302 КК України, є злочинною подією, що відбувається за участю інших осіб, то серед детермінант цих злочинів насамперед треба виокремлювати зовнішні спонукальні сили, що є головною умовою протиправної активності злочинця. Такими зовнішніми детермінантами є масовий попит на сексуальні послуги, що є наслідком бажання інших осіб задовольнити статеву пристрасть, улаштувати особисте життя, запліднити, розширити уявлення про сексуальну сферу життя, знайти постійного сексуального партнера та ін. До внутрішніх причин протиправної поведінки злочинця належать корисливість та хибно зрозумілий альтруїзм. Але роблять поведінку особи злочинною конкретна сфера людських стосунків та шляхи, в яких умотивовані дії втілюються. Обрання зазначеної сфери зумовлюється відсутністю в людини відчуття відповідальності за дотримання моногамності в сексуальних стосунках і свого роду сакральності інтимної сфери людських взаємин, звільненням від будь-яких обов'язків за наслідки такої поведінки, неповагою до традицій цивілізованого світу в міжстатевому спілкуванні, сприйняттям проституції як цілком нормального явища, нігілістичним ставленням до засад моральності в цілому та ін. [175, с. 295-296].

У контексті наведеної думки варто виокремити, як видається, одну найбільш важливу детермінанту, яка впливає на кількісний показник кримінальних правопорушень, передбачених ст. 303 КК України, якою є зростання попиту на оплачувані сексуальні послуги. Як свідчить аналіз кримінологічної практики зарубіжних країн, такий попит не пов'язаний із фактом легалізації чи встановлення заборони на проституцію та сутенерство. В окремих

зарубіжних країнах, в яких проституція та сутенерство є легальними видами діяльності встановлено кримінально-правову заборону саме на придбання таких послуг (це буде більш детально розглянуто у підрозділі 3.1 дисертаційного дослідження).

Такий підхід зумовлений тим, що в у таких країнах легалізація проституції та сутенерства була зумовлена прагненням законодавців знизити кількість кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості. У Німеччині [173] була ініціатива запровадження субсидії на сексуальні послуги для осіб із інвалідністю, що також було пояснювалось прагненням забезпечити сексуальні потреби, які не можуть бути задоволені іншим способом, а особа не має можливості їх оплатити. Отже, з метою уникнення випадків, коли такі особи можуть обрати кримінально протиправний спосіб задоволення статевих потреб, в окремих країнах встановлюються пільгові умови на отримання сексуальних послуг. Водночас у випадках, коли фізично та психічно здорова особа свідомо звертається для отримання оплачуваних сексуальних послуг у таких країнах як Швеція, Франція тощо, її може бути притягнуто до кримінальної відповідальності, що надає можливість зробити проституцію економічно не вигідним заняттям.

Розглядаючи інші детермінанти, варто зауважити, що вчені відмічають також, що кримінально протиправному світогляду сприяє наявність у людини таких якостей, як елементарна розбещеність, зрадництво, цинізм, грубість, брутальність, глупство, що є наслідком морального занепаду особи, її морально-правової та соціально-психологічної дезадаптації. Чинники, внаслідок яких корисливий та альтруїстичний мотиви формуються та стають домінантними, набуваючи ознак особливої стійкості, мають цілком соціальний характер, оскільки зумовлені впливом соціуму – як на найширшому рівні, представленому системою суспільних відносин як таких, так і на рівні найближчого побутового й дозвільного оточення. Серед таких негативних впливів слід назвати: загальну соціальну аномію українського суспільства як прояв тривалої економічної і політичної кризи; низький рівень життя населення країни з одночасними

процесами різкого розшарування соціуму та маргіналізації; безробіття, вимушену міграцію населення і зростання кількості безпритульних; звільнення від багатьох традиційних моральних імперативів і процвітання етичного «плюралізму»; невизначеність суспільства в ставленні до проституції; поширення в Україні алкоголізму і наркоманії; прорахунки й недоліки правового виховання молоді та деформацію правосвідомості; існування традицій звідництва (сватання); негативну роль медіа; незадовільну роботу правоохоронних органів щодо запобігання існуванню місць розпусти та процвітанню проституції; незначний каральний ефект за вчинення злочинів проти моральності тощо [175, с. 295-296].

Беззаперечним фактом є те, що більшість особистостей кримінальних правопорушників формувались за незадовільних умов ще на етапі зростання. Щодо кримінальних правопорушників, які вчиняють діяння, передбачені ст. 303 КК України, варто відмітити, що такі особи спостерігали незадовільну модель родини, можливо також і насильство.

Поширення злочинів проти моральності зумовлено комплексом детермінант, який охоплює соціально-економічні, політико-правові, морально-психологічні (морально-ідеологічні), культурні чинники, що тісно взаємопов'язані між собою. Серед основних соціально-економічних детермінант виділено такі: криза інституту сім'ї, значна поляризація населення за матеріальним становищем і рівнем доходу, високий фактичний рівень безробіття, соціально-економічні негаразди, викликані військовим конфліктом на сході держави та проведенням антитерористичної операції; серед політико-правових – відсутність дієвої законодавчо визначеної програми з розвитку та зміцнення моральності в суспільстві, невирішеність кримінально-правових проблем конструкцій диспозицій конкретних норм і визначеності санкцій певних злочинів проти моральності. До основних морально-психологічних детермінантів поширення злочинів проти моральності віднесено такі: низький моральний рівень певної частини суспільства, поширення попиту на продукцію

порнографічного характеру та надання сексуальних послуг, пропаганда жорстокості й насилля, зміна моральних орієнтирів суспільства [112].

Серед детермінант у сфері культури вченими виділено такі: занедбання дозвіллевої сфери життєдіяльності молоді, відсутність державної підтримки діяльності бюджетних спортивних установ, клубів і гуртків, помилки в мистецькому та естетичному вихованні молоді, деструктивний вплив медіа, десакралізація суспільного життя та моральності, поширення деструктивних сект (неокультів), проникнення в молодіжне середовище кримінальної субкультури, алкоголізація населення та ін. Зроблено висновок, що зазначені вище причини та умови можуть справляти лише загальний вплив на вчинення особою злочину. Основною причиною окремого злочину проти моральності є певні індивідуальні психофізіологічні особливості злочинця, стійкість його антисуспільної спрямованості [112].

Як видається, можна погодитись із наявністю негативного впливу засобів медіа на розвиток та становлення суспільства, уявлень про нормальні статеві відносини між людьми. Негативними факторами є популяризація насильства, жорстокого поводження з дітьми, зростання кількості кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом порнографічних предметів. Відповідно до даних, викладених на сайті Офісу Генерального прокурора, кримінальне правопорушення, передбачене ст. 301 КК України є достатньо розповсюдженим: у 2019 – було вчинено 1014 протиправних діянь; у 2020 – 1153; у 2021 – 1095; у 2022 – 785; у 2023 – 903; у 2024 – 1647 [135]. Отже, такий негативний кількісний показник свідчить також про наявність відповідного попиту на таку продукцію, що негативним чином впливає на рівень культури населення.

Необхідно також відмітити те, що кримінальне правопорушення, передбачене ст. 303 КК України, особливо в частині сутенерства та втягнення особи у зайняття проституцією здебільшого вчиняється жінками та щодо жінок. Така особливість цього суспільно небезпечного діяння може бути пояснена наявністю гендерного дисбалансу на ринку праці, який виявляється у

невідповідності кількості робочих місць, які можуть обійматись жінками попиту на них.

У сучасних умовах соціально-економічного життя жінка опинилася в більш складному становищі ще й тому, що традиційно вона працює в таких галузях, які здавна вважали жіночими. Крім цього, заробітна плата жінок у середньому нижча на 20–25 %, ніж чоловіків. Жінок неохоче приймають на роботу в органи державної влади та управління, приватні підприємства, що пов'язано переважно з перспективою вагітності та відпустки по догляду за дитиною. Установлено, що зарплата чоловіків і жінок різниться не тільки у зв'язку з галузевою диференціацією і зайнятістю на підприємствах різних форм власності. На великих промислових підприємствах жінки обіймають посади переважно низового управлінського персоналу або є робітницями масових професій. Унаслідок окреслених обставин погіршується здоров'я як самих жінок, так і їх дітей, і матеріальна незахищеність і непевність у майбутньому спричиняють криміногенну поведінку жінок. В умовах економічної кризи повсякчас збільшується кількість безробітних за рахунок скорочення штатів, причому частка жінок серед звільнених у зв'язку зі скороченням штатів переважає. За статистичними даними, більшість звільнених жінок працювали в таких сферах, як охорона здоров'я, соціальне забезпечення, торгівля, громадське харчування [124, с. 134-135].

Внаслідок збройної агресії значна кількість жінок втратила робочі місця, а також годувальників та залишились матерями, які самостійно виховують дитину. Не дивлячись на те, що національним законодавством передбачено низку пільг для таких осіб, більшість із них не відповідають матеріальним потребам таких жінок, що зумовлює необхідність у пошуку альтернативних (незаконних) способів збагачення, одним із яких стає втягнення осіб у зайняття проституцією та сутенерство або самостійне надання оплачуваних послуг сексуального характеру.

Вчені також відмічають, що у традиційних для жінок сферах роботи як охорона здоров'я, соціальне забезпечення, торгівля, громадське харчування,

роботодавці під час прийому на роботу також віддають перевагу чоловікам, оскільки вважають, що в них вища продуктивність праці, дисциплінованість, ініціативність, чоловіки менш конфліктні, ніж жінки. Посиленої уваги потребує безробіття жінок у сільській місцевості, де переважає ручна праця, на низькому рівні медичне, культурно-побутове обслуговування населення. На селі вищий рівень смертності дітей, осіб працездатного віку, тому жінки часто виїжджають до міста і поповнюють лави бродяг, проституток, злодіїв. Основними причинами жіночого безробіття в сільській місцевості є: ліквідація колгоспів і радгоспів, оскільки раніше у тваринництві та сільському господарстві працювали близько 70 % жінок; значну частину кваліфікованих фахівців, сільську інтелігенцію становили вчителі, лікарі, агрономи, зоотехніки, бібліотекарі, вихователі дитячих садків, однак останніми роками кількість закладів освіти, культури й охорони здоров'я суттєво скорочено, що призвело до безробіття жінок [124, с. 134-135].

Непоодинокими також є випадки, коли такі особи вчиняють кримінальні правопорушення у співучасті та втягують жінок у зайняття проституцією шляхом обіцянок прибутку у великому розмірі. Водночас варто зауважити, що використання матеріально уразливого становища жертв, а також незадовільний рівень власного матеріального забезпечення може створювати додаткові фактори, які зумовлюють саме транснаціональну злочинність у сфері надання оплачуваних сексуальних послуг.

Детермінантами транснаціональної злочинності є: розвиток міжнародних та міждержавних відносин, соціальних, економічних та інших зв'язків країн, спрощений порядок перетину кордонів, створення зон вільної торгівлі, нових ринків збуту, інтенсифікація міжнародних перевезень; високий рівень досягнень науки і техніки, комп'ютерних та інформаційних технологій, переведення значної частини фінансових розрахунків в електронну площину, що створює сприятливі можливості для легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом; міграція, яка призводить до створення транснаціональних злочинних організацій на основі етнічних діаспор; розширення міжнародних контактів та комунікацій, можливість ознайомлення з новими культурами, в тому числі і з їх

кримінальними аспектами, руйнування національної культури і традицій, насадження кримінальних стандартів життя; урбанізація – великі міста та мегаполіси зосереджують в собі значні фінансові, економічні та людські потоки, що об'єктивно не може не відобразитися на рівні злочинності та призводить до формування масштабних злочинних угруповань; різні стандарти криміналізації окремих держав та відмінності в кримінальному законодавстві та в реалізації державної політики щодо боротьби та протидії злочинності. Це створює умови для вчинення злочинів в одній країні, а переховування – в іншій, де немає відповідальності за конкретні протиправні діяння; глобалізація – складне як криміногенне, так і антикриміногенне явище, яке впливає на кількісні і якісні показники злочинності [21].

Розвиток транснаціональної злочинності також є своєрідною детермінантою кримінальних правопорушень, передбачених ст. 303 КК України. Зокрема це можна пояснити тим, що прогрес такої кримінально протиправної діяльності передбачає розширення її сфер та напрямів реалізації кримінально протиправного умислу, що призводить до обрання одним із таких напрямів бізнес у сфері сексуальних послуг. Транснаціональний характер злочинності також підвищує рівень її латентності, що може бути пояснено складністю у встановленні всіх учасників організованої групи чи злочинної організації, географії та картографії її діяльності тощо. Отже, як видається, своєчасна протидія транснаціональній злочинності може сприяти зниженню кількісного показника сутенерства або втягнення особи в зайняття проституцією.

Це саме стосується і звичайної організованої злочинності. Так, відповідно до вироку Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 12 травня 2020 року (справа № 335/2781/20), особу було обвинувачено за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ч. 2 ст. 302 та ч. 3 ст. 303 КК України за таких обставин: *в травні 2018 року, точна дата та час досудовим розслідуванням не встановлена, знаходячись у місці Запоріжжя, обвинувачений, діючи з корисливих мотивів, маючи на меті незаконне отримання доходів на постійній основі від створення та утримання місць розпусти, звідництва для*

розпусти, здійснення сутенерства та втягнення декількох осіб у зайняття проституцією, розробив план скоєння злочинів на території міста Запоріжжя. В цей же час, обвинувачений, реалізуючи свій злочинний намір, заручившись підтримкою місцевих жителів, долучив їх до організованої злочинної групи як співучасників звідництва з метою розпусти, сутенерства та втягнення осіб у зайняття проституцією, розробив та довів співучасникам злочинний план скоєння кримінальних правопорушень, пов'язаних з звідництвом для розпусти, сутенерством та втягненням осіб у зайняття проституцією, розподіливши функції кожного з учасників групи. Вказані особи, попередньо умисно та добровільно зорганізувались у стійке злочинне об'єднання для вчинення тяжких злочинів у сфері звідництва з метою розпусти, сутенерства та втягнення осіб у зайняття проституцією, маючи єдиний план злочинних дій, розроблений обвинуваченим. Згідно цього злочинного плану, обвинуваченим створено та утримувались місця розпусти, з метою здійснення звідництва для розпусти, сутенерства та втягнення осіб у зайняття проституцією як самостійно, так і учасниками організованої ним групи, визначено способи підтримання постійного зв'язку між учасниками організованої групи, місця та способи передачі грошових коштів від здійснення незаконної діяльності від одного учасника групи іншому, в тому числі повіям, ведення бухгалтерського обліку грошових коштів та інші дії, пов'язані із забезпечення діяльності місць розпусти. Так, для забезпечення постійної діяльності організованої групи, відповідно до визначеного злочинного плану, обвинувачений відвів собі функції керівництва організованою групою, координації дій інших учасників злочинного угруповання за допомогою телефонного зв'язку та месенджерів, здійснював фінансування злочинної діяльності, яке полягало у розподілі витрат, пов'язаних з створенням та утриманням місць розпусти, сутенерства та втягнення осіб у зайняття проституцією, оплатою праці повіям, забезпечення роботи інтернет-сайту та розподілі коштів між учасниками даного злочинного угруповання, тим самим створюючи всі умови для здійснення сутенерства та втягнення осіб у зайняття проституцією на території міста Запоріжжя [40].

Варто відзначити, що кримінальне правопорушення, передбачене ст. 303 КК України також може ставати детермінантою такого кримінального правопорушення як торгівля людьми, котре також вчиняється у складі організованої злочинності. Не можна також заперечувати тісний взаємозв'язок сексуальної міграції та наркозлочинності, однак дуже частими є випадки втягнення осіб у зайняття проституцією шляхом використання їх уразливого стану, обумовлено вживанням наркотичних речовин. Варто зауважити те, що вивчення державної статистики дозволило нам підсумувати, що безпосередньо суб'єкти кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України дуже рідко вживали заборонені речовини, а лише використовували їх для реалізації кримінально протиправного умислу. Втягнення у зайняття проституцією наркозалежних осіб може вчинятись також шляхом заздальгідь неправдивої обіцянки винагороди за такі дії, або шантажу, зміст якого, наприклад, може полягати у погрозі викрити залежність такої особи або її кримінально протиправну діяльність в сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. Що стосується боротьби із наркоманією, варто зауважити, що наразі основним способом боротьби із цим проявом є підвищення рівня життя суспільства шляхом створення нових робочих місць, залучення молоді до зайняття спортом та громадської діяльності. Будь-яка залежність, здебільшого, є наслідком надлишку вільного часу, який занурює людину у маргінальне середовище із поступовою її дезорієнтацією. Розвиток однієї девіації неминуче тягне за собою іншу, яка полягає у віктимізації та/або криміналізації. Уразливим станом особи із наркозалежністю дуже легко користуватись, особливо, – керувати за допомоги обіцянок, погроз, насильства чи шантажу. Отже, одним із способів запобігання втягненню особи у зайняття проституцією є боротьба із наркозалежністю, яка має проводитись на всіх рівнях, у тому числі – на загальносоціальному [22].

Таким чином, проведені дослідження дозволяють підсумувати, що основною детермінантою, яка зумовлює збільшення кількісних показників кримінальних правопорушень, передбачених ст. 303 КК України є зростання попиту на

сексуальні послуги. Всі інші детермінанти мають перманентний характер, є універсальними та не відтворюють специфіки досліджуваного суспільно небезпечного діяння. Водночас фоновими явищами у цьому контексті можна вважати збройну агресію російської федерації проти України, введення воєнного стану та всі незадовільні політико-економічні та соціальні умови, які були внаслідок цього сформовані; загальну маргіналізацію населення, зниження культурно-виховного рівня; незадовільний рівень реалізації правоохоронними органами своїх функцій; прогалини організаційно-правового характеру, зокрема низьку ефективність кримінально-правових та кримінальних процесуальних заходів.

2.3. Кримінологічна характеристика особи, яка вчиняє кримінальне правопорушення, передбачене ст. 303 Кримінального кодексу України, та її жертви

Кримінологічне вчення про особу кримінального правопорушника та його жертву є одним із найбільш дискусійних питань, що зумовлено відсутністю на сьогоднішній день жодних ознак, які є типовими та притаманними або всім особам, які вчиняють суспільно небезпечні діяння (стають його жертвами), або могли би бути диференційовані залежно від виду кримінальних правопорушень. До кінця несформованою залишається і сукупність кримінологічно значущих ознак, які утворюють структуру такої особи. Водночас не дивлячись на вказане, будь-яке кримінологічне дослідження має включати в себе розгляд структури та основних кримінологічних ознак особи кримінального правопорушника та його жертви (у контексті ролі у механізмі кримінально протиправної поведінки), що зумовлено його значенням для механізму запобігання кримінальним правопорушенням.

Відтак, розглядаючи зміст поняття особи кримінального правопорушника, М.О. Семенишин зауважує, що сучасна філософська думка розглядає особистість як суб'єкт соціальної діяльності, властивість якої детермінована конкретно

історичними умовами життя суспільства; конкретну індивідуальність у поєднанні її духовних, соціальних і природних якостей. Усе це свідчить, що перевага надається соціокультурному аспекту дослідження особистості. Особистісне начало властиве історії на всіх її рівнях розвитку, саме історичний процес в остаточному підсумку зводиться до взаємодії між особистістю і соціокультурним оточенням. Особистість злочинця в кримінології – системна наукова проблема в тому розумінні, що вона передбачає вивчення, дослідження власне особистості злочинця, злочинної поведінки, способу життя злочинця, особливостей його соціального середовища, зв'язків і відносин. Поняття особистості злочинця – багатогранне, з яскраво вираженим міждисциплінарним характером. Переважна більшість кримінологів наголошують на тому, що вивчення особистості злочинця, яке традиційно іменується кримінологічним, фактично є міждисциплінарним, комплексним вивченням [162].

Інші вчені також мають різні підходи до визначення доцільності застосовувати сталий термін «особа кримінального правопорушника» чи заміни його на «особистість кримінального правопорушника».

Так, наприклад, С.Ф. Денисов розділяє ці поняття та вважає, що вони співвідносяться як ціле та частина. Вчений вважає, що особа злочинця є складним, інтегруючим і багатовекторним поняттям. У кримінологічній науці існує низка визначень особи злочинця, які можна об'єднати за такими трьома ознаками: формальна ознака передбачає підхід, за яким особа злочинця розглядається як особа людини, яка вчинила злочин, з наданням їй цілісної характеристики, а саме це складне інтегруюче поняття, що містить у собі й об'єднує біологічні, соціальні та психологічні сторони; змістовна ознака передбачає окрему характеристику особи злочинця у зв'язку з учиненням нею злочину та наявністю причинного зв'язку між суспільно небезпечним діянням та особою; формально-змістовна ознака – та, за якою виділяється стан особи в момент учинення злочину, а саме коли до та після вчинення злочину (часовий термін) особа не може вважатися «особою злочинця». Узагальнене поняття особи злочинця є певною абстракцією, поки воно не наповнюється конкретним змістом,

зокрема соціально-демографічною, психологічною та моральною характеристиками, адже комплексне вивчення особи злочинця не повинно обмежуватися встановленням окремих ознак, які часто характеризують особу поверхово, а має проводитися з необхідною глибиною у їх взаємодії, що є гарантією більш повного виявлення чинників генези особи злочинця з метою застосування адекватних заходів для її корекції і недопущення вчинення нею нових злочинів. На основі вивчення особистості та структури особи злочинця визначаються класифікація та типологізація особистості [67].

М.І. Фіалка також відзначає, що в кримінологічній теорії в межах дослідження людини, яка вчинила кримінальне правопорушення, доцільно використовувати як термін «особистість», так і «особа»; термін «особа» слід використовувати для позначення конкретної людини в межах тієї чи іншої життєвої ситуації (або на етапі до початку кримінально-протиправної поведінки, або на етапі безпосередньо вчинення кримінального правопорушення); термін «особистість» необхідно використовувати в межах кримінологічного дослідження як зовнішнього, так і внутрішнього змісту людини, яка або схильна до вчинення кримінального правопорушення, або вчинила кримінальне правопорушення; – особистість кримінального правопорушника (злочинця) – це сукупність різного плану ознак, які сформувались у людини в процесі соціалізації та характеризують її як таку, що реалізувала кримінально протиправну поведінку [183].

Водночас, в цілому не заперечуючи позиції вчених, із урахуванням лінгвістичних особливостей в межах цього дослідження доцільним видається використання терміну «особа кримінального правопорушника», який є більш коректним та прийнятним. Структура особи, яка вчиняє кримінальні правопорушення, передбачені ст. 303 КК України є типовою та передбачає соціально-демографічні, морально-психологічні та кримінально-правові ознаки.

Соціально-демографічні ознаки. Відтак, підходи до вивчення особи кримінального правопорушника на сьогоднішній день є неоднозначними, що можна пояснити відсутністю універсального розуміння його структури. Як вже

було відзначено, прогресивна кримінологія все частіше приходиться до висновку, що на сьогоднішній день неможливо виділити хоча б одну ознаку, яка була б притаманна всім суб'єктам, диференційованим за певним видом кримінальних правопорушень. При цьому в межах стратегічного кримінологічного планування та прогнозування потенційних суспільно небезпечних діянь особливої важливості набувають саме соціально-демографічні ознаки кримінальних правопорушників. Останнє можна пояснити тим, що заходи та засоби кримінологічного впливу мають обиратись із урахуванням кінцевого максимального ефекту, а тому важливим є врахування первісних ознак осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення. До основних соціально-демографічних ознак необхідно віднести стать, вік, освіту, рід зайнятості та національність.

Вік. Більшість кримінальних правопорушень, передбачених ст. 303 КК України були вчинені особами віком **18-28 років**: у 2019 році – 33,3 %, у 2020 – 36,8 %; у 2021 – 45,2 %; у 2022 – 36,8 %; у 2023 – 43,6 %; у 2024 році – 28 % від загальної кількості. **Середній показник – 37,2;** та **29-39 років**: у 2019 році – 43,1 % від загальної кількості; у 2020 – 36,8 %; у 2021 – 29 %; у 2022 – 31,5 %; у 2023 – 36,6 %; у 2024 році – 35 % від загальної кількості. **Середній показник – 35,3 %** [135]. Таким чином, станом на 2024 рік частіше таке діяння вчиняється особами у віці 18-28 років.

Водночас аналіз показників з 2019 по 2024 роки у порівнянні із 2017-2022 роками надає підставу для констатації омолодження вікового складу осіб, які вчиняють кримінальне правопорушення, передбачене ст. 303 КК України. Так, особами віком 29-39 років таке діяння було вчинено: у 2017 році – 48,3 % від загальної кількості; у 2018 – 44,7 %; у 2019 – 43,1 %; у 2020 – 36,8 %; у 2021 – 28,5 %; у 2022 – 31,5 % від загальної кількості. **Середній показник – 38,8 %;** 18-28 років: у 2017 році – 30,6 %, у 2018 – 41,7 %; у 2019 – 33,3 %; у 2020 – 36,8 %; у 2021 – 45,2 %; у 2022 – 36,8 % від загальної кількості. **Середній показник – 37,4 %** [135].

Освіта. Сутєнерство або втягнення в заняття проституцією частіше вчиняють особи, які мають **повну загальну середню та базову освіту**: у 2019 –

62,7 %, у 2020 – 47,3 %; у 2021 – 54,7 %; у 2022 – 63,1 %; у 2023 – 64,7 %; у 2024 – 57,8 % від загальної кількості. **Середній показник – 58,3 %; повну та базову вищу освіту:** у 2019 – 25,4%, у 2020 – 26,3 %; у 2021 – 28,5 %; у 2022 – 21 %; у 2023 – 29,5 %; у 2024 – 31,5 % від загальної кількості. **Середній показник – 27 % [135].**

За освітнім рівнем склад кримінальних правопорушників за останні роки не змінився. Так, досліджуване діяння було вчинено особами, які мали **повну загальну середню та базову освіту:** у 2017 – 58 %, у 2018 – 53, 7 %; у 2019 – 62,7 %; у 2020 – 47,3 %; у 2021 – 54,7 %; у 2024 – 57,8 % від загальної кількості. **Середній показник – 55, 7 %; повну та базову вищу освіту:** у 2017 – 24,1%, у 2018 – 28,3 %; у 2019 – 25,4 %; у 2020 – 26,3 %; у 2021 – 28,5 %; у 2022 – 21 % від загальної кількості. **Середній показник – 25,6 % [135].** Наведені дані свідчать про відсутність перерозподілу осіб за рівнем освіти.

Стать. Вивчення державної статистики, викладеної на сайті Офісу Генерального прокурора надало можливість встановити, що кримінальне правопорушення, передбачене ст. 303 КК України вчиняють частіше за все жінки: у 2019 році – 62,7 % від загальної кількості; у 2020 – 47,3 %; у 2021 – 54,7 %; у 2022 – 68,2 %; у 2023 – 71,8 %; у 2024 – 61,4 % від загальної кількості осіб. **Середній показник – 61 % [135].**

Аналогічною була ситуація і у попередні роки. Так, кримінальне правопорушення, передбачене ст. 303 КК України частіше вчинялось жінками: у 2017 році – 53,2 % від загальної кількості; у 2018 – 76,1 %; у 2019 – 62,7 %; у 2020 – 47,3 %; у 2021 – 54,7 %; у 2022 – 68,2 % від загальної кількості осіб. **Середній показник – 60 % [135].**

Працевлаштування. Кримінальні правопорушники, здебільшого, є **працевдатними, але такими, які не працюють та не навчаються:** у 2019 – 70,5 %; у 2020 – 84,2 %; у 2021 – 83,3 %; у 2022 – 84, 2 %; у 2023 – 91,5 %; у 2024 році – 82,4 % від загальної кількості. **Середній показник – 82,6 %; безробітними:** у 2019 – 3,9 %, у 2020 – 0 %; у 2021 – 9,5 %; у 2022 – 0 % від загальної кількості; у 2023 та 2024 роках – 0 %. **Середній показник – 2,2 %.**

Також виявлено поодинокі випадки, коли таке діяння було вчинено учнями закладів освіти, адвокатом та двома працівниками Національної поліції.

У попередні роки було зафіксовано схожа ситуація: досліджуване діяння було вчинено особами, які є **працевдатними, але такими, які не працюють та не навчаються** 2017 – 75 %; у 2018 – 67,1 %; у 2019 – 90,1 %; у 2020 – 84,2 %; у 2021 – 83,3 %; у 2022 – 84,2 % від загальної кількості. **Середній показник – 80,6 %; безробітними:** у 2017 – 16,1 %, у 2018 – 23,8 %; у 2019 – 3,9 %; у 2021 – 9,5 % від загальної кількості; у 2022 – 0 %. **Середній показник – 8,8 %** [135]. Отже, можна констатувати, що за останні роки збільшилась кількість осіб, які є працевдатними, але такими, які не працюють та не навчаються та зменшилась кількість безробітних.

Національність. За національністю більша частина – громадяни України: у 2019 році – 98 %; у 2020 – 98 %; у 2021 – 98 %; у 2022 – 100 %; у 2023 – 100 % та у 2024 році – 98 %. **Середній показник – 99 %.** Кількісний показник осіб за національністю також змінився у порівнянні із попередніми п'ятьма роками – збільшилась кількість громадян України: у 2017 – 96,7 %; у 2018 – 94 %; у 2019 – 98 % 2020 – 94,7 %; у 2021 – 97,6 %; у 2022 році – 100 %. **Середній показник – 96,8 %** [135].

Наведена статистика свідчить про те, що на сьогоднішній день в Україні існує низка проблем, які мають вторинний вплив на інтенсифікацію кримінально протиправної діяльності, спрямованої проти моральності. Такими є: 1) низький рівень соціального захисту вразливих категорій громадян (жінки, неповнолітні тощо); 2) незадовільний економічний стан, який зумовлює утворення мертвих зон на ринку праці, відсутність належної кількості робочих місць тощо; 3) відсутність достатньої кількості бюджетних місць у закладах вищої освіти; 4) незадовільний рівень правової освіти; 5) негативний вплив медіа на неповнолітніх; 6) військові дії російської федерації проти України, які зумовили масове внутрішнє переміщення, втрату робочих місць, трудову та загальну міграцію тощо. Все перелічене примушує громадян шукати альтернативні

способи заробітку, що дуже часто призводить до розвитку у них кримінальних настанов та девіацій.

Отже, що за соціально-демографічними ознаками типовий портрет кримінального правопорушника, який вчиняє сутенерство або втягує осіб в заняття проституцією є таким: особа жіночої статі (61 %), громадянка України (99 %), 18-28 років (37,2 %), має повну загальну або базову середню освіту (58,3 %), працездатна, не працює та не навчається (82,6 %).

Також констатовано, що з 2019 по 2024 роки включно у порівнянні із 2017-2022 роками: 1) відбувся перезподіл за віковими характеристиками: зменшилась кількість кримінальних правопорушників віком 29-39 років та збільшилась кількість осіб віком 18-28 років, що дозволяє стверджувати про омолодження такої злочинності; 2) зменшилась кількість безробітних кримінальних правопорушників та збільшилась кількість тих, що є працездатними, але не працюють та не навчаються; 3) збільшилась кількість осіб, які є громадянами України.

Морально-психологічні ознаки. У більшості наукових праць, в яких розв'язуються кримінологічні проблеми вчені, розглядаючи структуру особистості кримінального правопорушника взагалі та його морально-психологічні ознаки, акцентують увагу на тому, що, як правило, особи, які вчиняють кримінальне правопорушення характеризуються наявністю морально-етичних проблем.

Так, наприклад, М.Б. Шевців вважає, що до структури ментальності входять три компоненти: емоційний (емотивний) – емоційні стани, які передують виникненню вербального та поведінкового компонентів, сприяючи систематизації знань і появі певної поведінки; когнітивний (вербальний) – знання про об'єкти і ситуації життєдіяльності, що є результатом набуття індивідуального життєвого досвіду (навчання); поведінковий призводить до актуалізації елементарних фіксованих установок, ціннісних орієнтацій та етнічних цінностей. Ментальна установка виявляється в діях і вчинках людини, оскільки вчинок є єдиною структурою, що відповідає реальним цілісним проявам

самореалізації людини як особистості, індивіда, громадянина [189]. Із позицією вченого частково можна погодитись, оскільки ментальність та моральність є тими компонентами, які утворюють підґрунтя для розвитку свідомості та обрання певного виду поведінки у суспільстві – законної чи, відповідно, девіантної (проте не обов'язково кримінально протиправної, якщо мова йде про схильність особи до вчинення адміністративних деліктів). Отже, як видається, більш правильним буде казати про невідповідність морально-етичного виховання особи та її ментальності взагалі встановленим у державі межам кримінально-правового регулювання.

Схожу позицію обстоює і В.О. Туляков, який співвідносить морально-психологічні ознаки кримінального правопорушника із ефективністю кримінального законодавства. Вчений вказує, що сучасне кримінальне право розглядається як необхідний інструмент забезпечення суспільної і національної безпеки, гарант суспільного спокою, який специфічними засобами регулює антисоціальну активність суб'єктів злочину. Причому у більшості воно базується на сукупності деїдеологізованих ідей, втілених у відповідній культурним традиціям кодифікації. Саме розуміння злочину та злочинного є певною предтечею девіантної поведінки, оскільки частота розповсюдженості правопорушення та його моральна дозволеність для громадян роблять не ефективною будь-яку кримінальну заборону. Саме це протиріччя є основою, наприклад, масової готовності до несплати податків та зборів та безлічі інших, насамперед, економічних правопорушень. Зростання девіантної поведінки поруч із зловживаннями правом є, на жаль, нормою у сучасному суспільстві. Патологічним становиться послідовне виконання правових заборон. остаточною вигляді справа буде йти про розповсюдженість злочинної поведінки як такої, що дозволяється більшістю суспільства, що призводить до тотального колапсу інститутів влади та громадянського суспільства [172].

Стверджувати про те, що особа, яка займається сутенерством або втягненням осіб в заняття проституцією (якщо мова не йде про примушування) є апріорі аморальною неможливо із огляду на декілька об'єктивних причин. По-

перше, є низка зарубіжних держав, в яких зайняття проституцією та супровід такої діяльності є легальним видом господарської діяльності, а отже сутенери в таких країнах не порушують законодавство та, відповідно, норми суспільної моралі. Водночас у цих же країнах кримінально караним є придбання таких послуг, а отже вже клієнт стає кримінальним правопорушником. Таким чином, заборона певного виду підприємницької діяльності в певній країні не може бути єдиною підставою для твердження про аморальність особи, яка порушує закон. Із урахуванням того, що сутенерство та втягнення на добровільних підставах особи у зайняття проституцією є фактично узгодженою між правопорушником та потерпілою особою дією, питання моральності першого, як правило виникає щодо порушення ним кримінально правової заборони, встановленої державою. Тоді як примушування до зайняття проституцією як акт насильства вже свідчить про девіантність кримінального правопорушника. По-друге, аналіз судової практики надає підставу для констатації, що непоодинокими є випадки, коли обрання незаконного виду господарської діяльності є наслідком відсутності об'єктивної можливості законного працевлаштування.

Таким чином, наведене свідчить про неможливість систематизації типових морально-психологічних ознак осіб, які вчиняють кримінальне правопорушення, передбачене ст. 303 КК України.

Кримінально-правові ознаки. Досліджуване кримінальне правопорушення є специфічним з огляду на те, що являє собою вид незаконної підприємницької діяльності, котрий виключає наявність більшості типових кримінально-правових ознак, притаманних іншим видам кримінальних правопорушень. Аналіз статистичних даних Офісу Генерального прокурора [135] свідчить про те, що типовими ознаками для діяння, передбаченого ст. 303 КК України є вчинення його повторно або особами, які мають незняту та непогашену судимість. **Повторно:** у 2019 році – 2 %; у 2020 році – 2 %; у 2021 – 4,7 %; у 2022 – 2 %; у 2023 – 4,2 %; у 2024 – 5,2 %. **Середній показник – 3,3 %.** **Особами, які мають судимість:** у 2019 році – 0 %; у 2020 – 0 %; у 2021 – 4,7 %; у 2022 – 2 %; у 2023 – 1,4 %; у 2024 – 1,7 %. **Середній показник – 1,6 %.** У 2019 році було

зафіксовано 12 випадків вчинення такого кримінального правопорушення у складі змішаної групи (у співучасті із неповнолітніми); у 2024 році було обліковано 2 такі випадки. Аналогічна кримінологічна ситуація була встановлена і у попередні роки, що свідчить про відсутність динаміки кримінально-правових ознак у структурі особи кримінального правопорушника, який вчиняє діяння, передбачені ст. 303 КК України.

Отже, типовими кримінально-правовими ознаками кримінального правопорушника, який вчиняє кримінальні правопорушення, передбачені ст. 303 КК України є вчинення такого діяння повторно (3,3 %), а також вчинення їх судимою особою (1,6 %). Випадків вчинення досліджуваного правопорушення особами у стані алкогольного/наркотичного сп'яніння не встановлено.

У контексті дослідження структури особи кримінального правопорушника, який вчиняє діяння, передбачене ст. 303 КК України важливим є визначення місця та ролі жертви у механізмі його кримінально протиправної поведінки. У кримінологічній науці проблема визначення місця та ролі жертви у механізмі кримінально протиправної поведінки все частіше стає актуальною, що зумовлено низкою наукових праць та наявністю відповідного детермінаційного комплексу, безпосередньо пов'язаного із віктимною поведінкою, яка часто провокує суспільно небезпечне діяння. Особливо це стосується кримінальних правопорушень, які вчиняються у статевій сфері. Неналежна правова та безпекова освіта, негативний вплив медіа, відсутність статевого виховання – все це призводить до переоцінки цінностей та утворює підґрунтя для формування девіацій.

Вивчення судових вироків, дозволило підсумувати, що більшість жертв кримінальних правопорушень, передбачених ст. 303 КК України були жінками (в період з 2019 по 2024 рік відсоток потерпілих жінок склав близько 98 %), що зумовлено особливостями реалізації кримінально протиправного умислу та безпосередньо механізмом такого суспільно небезпечного діяння. Зокрема, більшість жертв на момент вчинення кримінального правопорушення були

повнолітніми (відсоток неповнолітніх осіб (здебільшого, вік таких жертв був 15–17 років) в період з 2019 по 2024 рік склав 35,4 %).

Відповідно до результатів аналізу судової статистики, у 2019 році кримінальне правопорушення, передбачене ст. 303 КК України було вчинено щодо 20 % осіб, віком від 14 до 18 років; у 2020 – 20 %; у 2021 – 67 %; у 2022 – 51 %; у 2023 – 76 %; у 2024 – 40 %. У 2024 році також було вчинено таке діяння і щодо малолітніх осіб (12 %). У більшості випадків жертвам було спричинено шкоду здоров'ю, у поодиноких випадках – матеріальну та моральну шкоду. Приблизна сума матеріальних збитків, спричинених жертвам складає близько 63 000 тис. грн. [166]. Аналіз судової практики також дозволяє констатувати, що непоодинокими були випадки залучення до такої діяльності близьких родичів (здебільшого, мова йде про примушування до зайняття проституцією (46 %), оскільки для втягнення наявність родинних зв'язків між правопорушником та жертвою не є характерною).

Варто зауважити, що більшість жертв таких суспільно небезпечних діянь мають специфічні риси, які сприяють втягненню у зайняття проституцією. Зокрема, до таких рис можна віднести: 1) відсутність до кінця сформованого морально-етичного комплексу; 2) наявність поодиноких девіацій, здебільшого, пов'язаних зі зловживанням спиртними напоями, наркотичною та іншою залежністю (випадки втягнення осіб у зайняття проституцією із використанням уразливого стану особи є достатньо розповсюдженими у кримінальній практиці); 3) відсутність належного рівня освіти; 4) кримінально протиправний або віктимний досвід; 5) досвід вторинної віктимізації (свідки кримінальних правопорушень); 6) незадовільний рівень статевого виховання; 7) негативне оточуюче середовище, наявність кримінальних зв'язків. Здебільшого, жертви втягнення у зайняття проституцією демонструють пасивно-добровільну поведінку, що сприяє та спрощує реалізацію сутенерами кримінально протиправного умислу.

Підтвердженням останнього є наведені нижче обставини кримінальних правопорушень, викладених у вироків судів у 2018-2020 роках.

– вирок Ренійського районного суду Одеської області від 30.06.2020 (справа № 510/1505/17): *наприкінці листопада 2016 обвинувачений, знаходячись у м. Рені, під час спілкування із раніше знайомою потерпілою, знаючи про її скрутне матеріальне становище, діючи умисно, порушуючи моральні засади суспільства в частині встановлення зв'язків між людьми для задоволення їх статевих потреб, запропонував останній займатися проституцією, а саме надавати послуги сексуального характеру клієнтам за матеріальну винагороду. При цьому обвинувачений повідомив потерпілій, що він самотійно буде підшукувати осіб, які бажають отримати послуги інтимного характеру за гроші, або приймати від них замовлення та домовлятися про ціну надання таких послуг. Також обвинувачений з метою переконання потерпілої у вигідності зайняття проституцією, повідомив їй, що більшу частину грошової винагороди за наданні нею сексуальні послуги клієнтам, буде отримувати вона, на що остання надала свою згоду [43];*

– вирок Дзержинського районного суду м. Харкова від 10 вересня 2018 року (справа № 638/5856/18): *відповідно до зазначеного плану обвинувачені, діючи за попередньою змовою і в групі, повинні були підшукати осіб жіночої статі, з числа мешканок Харківської області, які перебували внаслідок виниклих тяжких особистих та сімейних обставин в уразливому стані, викликаному скрутним матеріальним становищем та використовуючи вказаний уразливий стан шляхом умовлянь втягувати їх в заняття проституцією - систематичне надання сексуальних послуг особам чоловічої статі, в тому числі іноземним громадянам переважно з турецької республіки, які прибували до України в якості туристів на «тур вихідного дня» та зупинялися в готелях міста Харкова за матеріальну винагороду [29];*

– вирок Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 06 вересня 2018 року (справа № 335/1342/18): *обвинувачена, діючи з корисливих мотивів, чітко усвідомлюючи, що такі дії суперечать основним принципам і загально визнаним правилам моральності, вирішила зайнятись протизаконною*

діяльністю щодо забезпечення заняття проституцією іншими особами жіночої статі, тобто-сутенерством. З цією метою, реалізуючи свій злочинний намір, вона зайнялась пошуком жінок, які бажали займатися проституцією. Приблизно у квітні 2017 року обвинувачена запропонувала раніше знайомим жінкам, які раніше працювали повіями, надавати платні сексуальні послуги клієнтам на орендованих нею квартирах, на що останні погодились. Обвинувачена запевнила останніх у тому, що вона буде орендувати квартири у м. Запоріжжя для надання ними послуг сексуального характеру; розміщувати оголошення та рекламу у мережі Інтернет про надання ними сексуальних послуг; забезпечувати їх безпеку та охорону. За зазначені дії із забезпечення зайняття вищевказаними особами проституцією, обвинувачена за домовленістю отримувала 50 відсотків від їх прибутку за надання сексуальних послуг [39];

– вирок Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 24.06.2022 (справа № 607/6904/17): реалізуючи свій злочинний умисел направлений на втягнення особи в зайняття проституцією та зайняття сутенерством, обвинувачена, діючи з прямим умислом, шляхом спонукання, впливу на свідомість та переконуванні в доцільності і вигідності зайняття проституцією, умовила потерпілу про вчинення щодо неї сутенерства, протягом одного місяця, а саме вчинення дій по забезпеченні зайняттю проституцією останньою за грошову винагороду. Зазначені дії обвинуваченої полягали у звідництві потерпілої з особами чоловічої статі для надання їм послуг сексуального характеру за гроші та отриманні замовлень про надання сексуальних послуг, а також у забезпеченні місця для надання таких послуг [46].

Вивчення судових вироків надало можливість диференціювати типи поведінки жертв кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України на такі: 1) активні жертви – особи, які своєю поведінкою демонструють готовність до залучення у проституцію з метою отримання матеріальної або іншої вигоди (така поведінка притаманна жертвам саме втягнення у заняття проституцією); 2) пасивні жертви – особи, які не чинять опір кримінальному

правопорушнику через наявність будь-якої залежності, наприклад, службової, фінансової тощо (здебільшого, це жертви примушування до зайняття проституцією); 3) умовні жертви – особи, які часто самі стають ініціаторами розвитку бізнесу із надання сексуальних послуг та шукають організатора (сутенера), у зв'язку із чим є жертвами лише *de jure*; 4) провокативні жертви-посередники – особи, які після втягнення у зайняття проституцією сприяють залученню інших осіб (у т.ч. у зв'язку із шантажем та погрозами від сутенера).

У цьому контексті варто зауважити на тому, що часто кримінальні правопорушники (якими часто є жінки) та потенційні жертви не були знайомі до вчинення щодо них кримінального правопорушення. У більшості випадків, знайомство відбувалось через соціальні мережі, в яких правопорушники підшукували осіб, готових надавати оплачувані сексуальні послуги. Як вже було вище зазначено, характерною ознакою є вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України у складі організованої групи/злочинної організації, що ускладнює визначення місця та ролі жертви у механізмі кримінально протиправної поведінки, а також особливостей інтеракції жертви та кримінального правопорушника.

Фактично, взаємозв'язок жертви наявний з визначеним колом співучасників, частіше за все – із організатором/виконавцем, який реалізовує функції сутенера. Більшу частину співучасників жертва може не знати особисто. У зв'язку із вказаним, можна визначити такі особливості взаємодії кримінального правопорушника/-ів із жертвою в механізмі реалізації кримінально протиправного умислу на втягування/примушування до зайняття проституцією: 1) *віктимний полізв'язок* (за умови якщо діяння вчинене організованою злочинністю) – особа взаємодіє із декількома співучасниками, виконуючи додаткові (окрім надання сексуальних послуг) функції (наприклад, вмовляє інших потенційних жертв); 2) *відсутність безпосереднього зв'язку* – жертва та кримінальний правопорушник не мають досвіду взаємодії (у випадках уразливого стану потерпілої особи); 3) *взаємний зв'язок* – жертва добровільно погоджується на пропозицію надавати сексуальні послуги за матеріальне

винагородження; 4) насильницький зв'язок – жертва надає сексуальні послуги через фізичне/психічне насильство кримінального правопорушника або погрозу його застосування.

Отже, жертвами кримінальних правопорушень, передбачених ст. 303 КК України часто стають повнолітні жінки, які свідомо погоджуються на пропозиції кримінальних правопорушників надавати сексуальні послуги за матеріальну винагороду. Водночас, непоодинокі випадки вчинення цього суспільно небезпечного діяння у складі організованої групи/злочинної організації ускладнюють як процес його досудового розслідування, так і кваліфікацію, що, серед іншого, пов'язано із наявністю сукупності із кримінальними правопорушеннями, передбаченими ст. 302 КК України (створення або утримання місць розпусти та звідництво), а також ст. 301 КК України (ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів) тощо.

Таким чином, проведене дослідження надало підставу для констатації, що типовий кримінологічний портрет особи кримінального правопорушника, який вчиняє кримінальні правопорушення, передбачені ст. 303 КК України є таким: особа жіночої статі (61 %), громадянка України (99 %), 18-28 років (37,2 %), має повну загальну або базову середню освіту (58,3 %), працездатна, не працює та не навчається (82,6 %), кримінальне правопорушення вчиняє повторно (3,3 %), або має незняту та непогашену судимість (1,6 %). Випадків вчинення досліджуваного правопорушення особами у стані алкогольного/наркотичного сп'яніння не встановлено.

Типовий кримінологічний портрет жертви кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України є таким: особа жіночої статі (98 %), громадянка України (94 %), повнолітня (67 %), має повну загальну або базову середню освіту (56 %), працездатна, не працює та не навчається (72 %).

Наведені кількісні характеристики особи кримінального правопорушника та його жертви надає підставу для констатації наявності схожих ознак, що зумовлено тим, що такі форми реалізації об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України як сутенерство та втягнення

у зайняття проституцією часто передбачають добровільну згоду з боку жертви, що визначає її специфічну роль у механізмі кримінально протиправної поведінки особи, яка вчиняє таке діяння.

Висновки до 2 розділу

1. Встановлено, що стан вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 303 КК України є задовільним, оскільки таке діяння не складає значного відсотка від загальної кількості кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності та не характеризується нерівномірним динамічним рядом.

Тенденціями вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України є такі: 1) потенційне збільшення кількості випадків вчинення сутенерства та втягнення особи у зайняття проституцією в окремих регіонах Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська, Волинська, Чернігівська, Миколаївська, що підтверджується негативною динамікою за останні два роки (2023-2024); 2) потенційне збільшення випадків, коли кримінальне правопорушення, передбачене ст. 303 КК України вчиняється у складі організованих груп чи злочинних організацій (в останні два роки спостерігається нестабільна динаміка зі значним збільшенням відносно 2019-2022 років); 3) потенційне збільшення випадків, коли досліджуване кримінальне правопорушення передує легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом (у 2024 році кількість таких випадків збільшилась у 7 разів); 4) перевага сутенерства над втягненням особи у зайняття проституцією, зумовлена збільшенням кількості осіб, які добровільно надають оплачувані послуги сексуального характеру.

2. Визначено, що основною детермінантою, яка зумовлює збільшення кількісних показників кримінальних правопорушень, передбачених ст. 303 КК України є зростання попиту на сексуальні послуги. Всі інші детермінанти мають перманентний характер, є універсальними та не відтворюють специфіки досліджуваного суспільно небезпечного діяння. Водночас фоновими явищами у

цьому контексті можна вважати збройну агресію російської федерації проти України, введення воєнного стану та всі незадовільні політико-економічні та соціальні умови, які були внаслідок цього сформовані; загальну маргіналізацію населення, зниження культурно-виховного рівня; незадовільний рівень реалізації правоохоронними органами своїх функцій; прогалини організаційно-правового характеру, зокрема низька ефективність кримінально-правових та кримінальних процесуальних заходів.

3. Доведено, що типовий кримінологічний портрет особи, яка вчиняє кримінальні правопорушення, передбачені ст. 303 КК України є таким: особа жіночої статі (61 %), громадянка України (99 %), 18-28 років (37,2 %), має повну загальну або базову середню освіту (58,3 %), працездатна, не працює та не навчається (82,6 %), кримінальне правопорушення вчиняє повторно (3,3 %), або має незняту та непогашену судимість (1,6 %). Випадків вчинення досліджуваного правопорушення особами у стані алкогольного/наркотичного сп'яніння не встановлено.

Типовий кримінологічний портрет жертви кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України є таким: особа жіночої статі (98 %), громадянка України (94 %), повнолітня (67 %), має повну загальну або базову середню освіту (56 %), працездатна, не працює та не навчається (72 %).

РОЗДІЛ 3. ЗАХОДИ ЗАПОБІГАННЯ СУТЕНЕРСТВУ АБО ВТЯГНЕННЮ ОСОБИ В ЗАНЯТТЯ ПРОСТИТУЦІЄЮ

3.1. Європейський досвід запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним із сутенерством або проституцією

Проблема проституції, а також сутенерства та втягнення у проституцію як видів кримінальних правопорушень у зарубіжних країнах, як правило, розглядається в межах протидії торгівлі людьми. Такий підхід ґрунтується на низці положень міжнародних та європейських документів, які розглядають проституцію як одну із форм експлуатації людини. Так, у Протоколі про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності [159] визначено, що експлуатація включає, як мінімум, експлуатацію проституції інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю або послуги, рабство або звичаї, подібні з рабством, підневільний стан або вилучення органів. Водночас необхідно відзначити, що, не дивлячись на закріпленій на міжнародному рівні єдиний підхід до особливостей криміналізації та пеналізації кримінальних правопорушень, пов'язаних із проституцією, кримінальні законодавства зарубіжних держав різняться як за переліком таких діянь, так і за встановленими видами та розмірами покарань.

Діяльність країн-членів ЄС щодо зниження кількості випадків втягнення осіб у зайняття проституцією та дій, пов'язаних із сутенерством може бути диференційована за двома напрямками: удосконалення кримінального законодавства та удосконалення слідчих (розшукових) дій. Аналіз останніх європейських тенденцій щодо окресленої проблеми надає підставу стверджувати про популяризацію скандинавської моделі боротьби із такими негативними явищами, яка передбачає декриміналізацію проституції та криміналізацію придбання таких послуг.

14 вересня 2023 року було прийнято «Резолюцію Європейського парламенту щодо регулювання проституції в ЄС: її транскордонні наслідки та вплив на гендерну рівність і права жінок», де було визначено, що інтеграція у державну політику із запобігання проституції та сутенерства скандинавської моделі зумовлено тим, що оскільки проституція існує в системі, в якій взаємодіють сутенери та інші особи, які намагаються максимізувати свої прибутки від проституції це утворює попит, який детермінує зростання кількості осіб, які прагнуть бути залучені до такої діяльності (*переклад авторський – В.К.*) [10].

Водночас необхідно зауважити, що скандинавська модель кримінальної відповідальності та подальшої соціальної реабілітації не передбачає декриміналізації діянь, пов'язаних із втягненням у зайняття проституцією та сутенерством. Фактично її зміст полягає у визначенні підвищеного ступеню суспільної небезпечності особи, яка під час придбання такого роду послуг створює попит на них та таким чином заохочує осіб до зайняття проституцією. Але у випадку, коли особа примусово залучається до надання послуг сексуального характеру або заохочується іншою особою, яка отримує від цього матеріальну вигоду такі діяння повинні бути криміналізовані та передбачати достатні види та розміри покарань, особливо із урахуванням того, що часто вони пов'язані із торгівлею людьми або є предикатними кримінальними правопорушеннями.

Країною, яка започаткувала скандинавську модель є Швеція. Досвід Швеції підтверджує позитивну динаміку у боротьбі із сутенерством та проституцією: вулична проституція скоротилася вдвічі після інтеграції скандинавської моделі; попит на людей, які займаються проституцією, у Швеції впав з 13,6 % до 7,9 % між 1995 і 2008 роками (*переклад авторський – В.К.*) [10].

Так, *відповідно до кримінального законодавства Швеції*, отримання особою статевих послуг за винагороду (зокрема у випадках, коли компенсація була надана чи обіцяна третьою особою) вважається придбанням сексуальних послуг та карається позбавленням волі на строк до одного року (§ 11). Сприяння

наданню особою сексуальних послуг, а також використання інформації щодо надання особою сексуальних послуг з метою отримання фінансової винагороди вважається сутенерством та карається позбавленням волі на строк до чотирьох років. Умисна здача приміщення для здійснення діяльності, пов'язаної із наданням оплачуваних сексуальних послуг вважається сприянням проституції та карається позбавленням волі на строк до чотирьох років. Підбурювання до зайняття проституцією, а також спричинення тяжких наслідків (значні масштаби, значний прибуток, неумисна експлуатація інших осіб) карається позбавленням волі на строк від двох до десяти років (§ 12) (*переклад авторський – В.К.*) [14].

Таким чином, можна підсумувати, що відповідно до законодавства Швеції карається придбання та сприяння наданню оплачуваних сексуальних послуг, сутенерство та втягнення у заняття проституцією. Країна стала першою, яка запровадила та вдало інтегрувала скандинавську модель запобігання сутенерству та втягненню осіб у зайняття проституцією.

Схожі підходи закріплені і у кримінальних законодавствах інших скандинавських держав. Так, у *КК Норвегії* встановлено кримінальну відповідальність за контроль і сприяння проституції. В статті 315 кримінального законодавства передбачено, що сприяння проституції інших, а також умисне надання приміщення для зайняття проституцією караються штрафом або позбавленням волі на строк до шести місяців. В ст. 309 КК Норвегії вказано, що придбання для себе чи для третьої особи оплачуваних послуг сексуального характеру від неповнолітньої особи; придбання для себе чи для іншої особи оплачуваних послуг сексуального характеру від неповнолітньої особи за домовленістю із третьою особою; а також такі дії із застосуванням примусу караються позбавленням волі на строк до трьох років. В ст. 316 КК встановлено кримінальну відповідальність за такі самі дії, вчинені щодо дорослих, які караються позбавленням волі на строк до одного року (*переклад авторський – В.К.*) [7].

Щодо придбання оплачуваних послуг сексуального характеру, позитивною рисою кримінального законодавства Норвегії доцільно вважати диференціацію

меж кримінальної відповідальності залежно від віку потерпілої особи. Як видається із наведених положень, КК Норвегії передбачає дві самостійні норми – в одній передбачено відповідальність за придбання послуг дорослих осіб, в іншій – неповнолітніх.

Цікавою є стратегія кримінально-правової протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із сутенерством та втягненням особи у зайняття проституцією, викладена у *кримінальному законодавстві Данії*. Так, у ст. 233 КК Данії визначено, що використання інформації, що хтось інший має сексуальні стосунки з клієнтом в обмін на оплату або обіцянку оплати, карається штрафом або позбавленням волі на строк до 3 років. Те саме стосується заохочення когось іншого до сексуальних стосунків із клієнтом в обмін на оплату чи обіцянку оплати, шляхом посередництва з метою отримання прибутку. Здавання в оренду кімнати в готелі з метою забезпечення статевих стосунків іншої особи з клієнтом за плату або обіцянку оплати, карається штрафом або позбавленням волі на строк до 1 року. У ст. 233а вказано, що незаконне спонукання, обман, зловживання довірою або використання інших незаконних методів з метою втягнення особи у зайняття проституцією карається штрафом або позбавленням волі на строк до 2 років (*переклад авторський – В.К.*) [3].

Послідовницею вказаних скандинавських країн доцільно вважати *Францію*. Реалізація скандинавська моделі у країні призвела до позитивних результатів, оскільки понад 800 осіб, які займаються проституцією скористалися програмою виходу з 2016 року, причому 87,5 % осіб, які отримали підтримку французьких громадських організацій, знайшли стабільну роботу до кінця програми; з 2016 року кількість кримінальних розслідувань щодо звідництва та торгівлі людьми зросла на 54 %; тоді як майже 2,35 млн євро конфісковане у сутенерів було реінвестовано на захист і реабілітацію жертв проституції та торгівлі людьми. Однак негативним фактором є недостатнє фінансування програм виходу, оскільки кошти, виділені на реалізацію програми не дозволяють у повній мірі відмовитись від зайняття проституцією (*переклад авторський – В.К.*) [10].

Так, у рішенні ЄСПЛ «М.А. та інші проти Франції» (заяви №№ 63664/19, 64450/19, 24387/20 від 25.07.2024) було визначено, що криміналізація придбання сексуальних стосунків була частиною комплексного підходу до боротьби з проституцією, передбаченого Законом підписаним у 2016 році. Криміналізація купівлі статевих актів стала частиною комплексного підходу, який базується на чотирьох головних напрямках: скасування будь-яких законодавчих положень, які можуть заохочувати проституцію, але фактично не забороняють її; запровадження заходів для захисту осіб, які займаються проституцією, зокрема шляхом криміналізації сексуальної експлуатації інших осіб; кроки, спрямовані на те, щоб люди не стали проститутками; та підтримка реабілітації проститутток, які бажають припинити цю діяльність. Сторони та треті сторони, які виступили в Суді, були одностайні у визнанні позитивного ефекту від декриміналізації діяння, пов'язаного з домаганням, і, як наслідок, декриміналізації проституції. Намір полягав у тому, щоб протидіяти суспільній стигмі, пов'язаній з проституцією, і посилити доступ до прав і всіх доступних заходів захисту для проститутток. У поєднанні з криміналізацією купівлі статевих актів цей захід також сприяв зміні балансу можливостей правового захисту повій та їх клієнтів, шляхом позиціонування перших як жертв і дозволяючи їм повідомляти про клієнтів у разі вчинення щодо них насильства. Цей же закон додав осіб, які займаються проституцією, в тому числі нерегулярно, до списку вразливих осіб, що спричинило за собою суворіші покарання за згвалтування, насильство чи сексуальну агресію щодо них. Загалом, боротьба зі стигмою та стереотипами, з якими стикаються повії, в тому числі з боку поліції, була важливим моментом при розробці закону та вважалася важливою для того, щоб забезпечити їм кращий доступ до захисту, зокрема, якщо щодо них було вчинено насильство. Окрім заходів для підтримки осіб, які відмовляються від проституції, той самий закон посилив державну політику щодо зменшення ризиків для здоров'я на користь усіх повій, запровадивши спеціальні заходи для покращення доступу до прав і загального медичного обслуговування для осіб, які

продовжували брати участь у цій діяльності та гарантувати, що вони не будуть залишені напризволяще (*переклад авторський – В.К.*) [6].

Водночас необхідно відмітити, що на відміну від Швеції, по-перше, французьким законодавцем набагато пізніше було внесено відповідні зміни до кримінального законодавства; по-друге, реалізація скандинавської моделі у країні неодноразово піддавалась критиці з боку окремих громадських організацій.

Так, у ст. 225-5 КК Франції визначено, що допомога, підтримка або захист осіб, залучених до зайняття проституцією, а також їх працевлаштування та навчання, зокрема із застосуванням погроз карається позбавленням волі на 7 років зі штрафом у 150 000 євро (*переклад авторський – В.К.*) [2]. У ст. 225-6 зазначено, що посередництво між двома людьми, одна із яких займається проституцією, а інша її експлуатує чи оплачує її працю, перешкоджання профілактиці, контролю, допомозі та перевихованню кваліфікованими організаціями осіб, які займаються проституцією, сприяння приховуванню діяльності сутенера, а також нездатність особи, яка проживає разом із тим, хто займається проституцією продемонструвати фінансові ресурси, які відповідають її способу життя карається позбавленням волі на 7 років із штрафом у 150 000 євро (*переклад авторський – В.К.*) [2].

Отже, у цій частині французьким законодавцем було забезпечено диференціацію сутенерства за формою реалізації об'єктивної сторони. Такий підхід можна оцінити як не у повній мірі обґрунтований, що підтверджується однаковими для обох кримінальних правопорушень видами та розмірами покарань.

Ст.ст. 225-7-225-10 визначають обставини, що обтяжують покарання. Так, сутенерство карається десятьма роками позбавлення волі та штрафом у розмірі 1 500 000 євро, якщо воно вчинене: щодо неповнолітнього; щодо особи, яка є особливо вразливою через вік, хворобу, недугу, фізичний чи психологічний недолік або стан вагітності, які є очевидними або відомими злочинцю; щодо кількох осіб; щодо особи, яку спонукали до проституції за межами території

Республіки або після прибуття на територію Республіки; батьками або законними представниками особи, яка займається проституцією, або особою, яка має над нею владу чи зловживає владою, наданою їй у зв'язку з її службовим становищем; особою, яка в силу своїх обов'язків покликана брати участь у боротьбі з проституцією, охороні здоров'я чи підтримці громадського порядку; озброєною особою; із застосуванням примусу, насильства або шахрайства; кількома особами, які діють як виконавці або співучасники, не створюючи організованої банди; шляхом використання електронної комунікаційної мережі для розповсюдження повідомлень, призначених для невизначеної громадськості (*переклад авторський – В.К.*) [2].

Сутенерство карається двадцятьма роками позбавлення волі та штрафом у 3 000 000 євро, якщо воно вчинене проти неповнолітнього п'ятнадцяти років. Сутенерство карається двадцятьма роками позбавлення волі та штрафом у розмірі 3 000 000 євро, якщо воно вчинене організованою групою. Сутенерство, вчинене з використанням тортур або варварських дій, карається довічним ув'язненням і штрафом у розмірі 4 500 000 євро. Фінансування та матеріальне сприяння сутенерству караються десятьма роками позбавлення волі та штрафом у розмірі 750 000 євро. Діяння, пов'язане із публічним спонуканням особи до зайняття проституцією було декриміналізовано у 2016 році (*переклад авторський – В.К.*) [2].

Аналізуючи ці норми, можна виокремити декілька позитивних аспектів: по-перше, екстериторіальність, яка надає можливість притягнути до кримінальної відповідальності за вчинення діяння щодо особи, яку спонукали до проституції за межами території Республіки або після прибуття на територію Республіки; по-друге, - можливість призначення винному покарання у виді довічного позбавлення волі за вчинення сутенерства із використанням тортур чи іншого насильства. Аналогічно позитивним є те, що у нормах передбачено чітко визначений розмір штрафу, що надає можливості уникнути суддівського суб'єктивізму чи порушення принципу співрозмірності.

Скандинавська модель кримінально-правової протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із сутенерством та втягненням особи у зайняття проституцією відтворена також у ст. 225-12-1 КК Франції, в якій визначено, що вимагання, прийняття або отримання в обмін на винагороду, обіцянки винагороди або надання переваги сексуального характеру з боку особи, яка займається проституцією, зокрема і тоді, коли ця особа є неповнолітньою або є особливо вразливою через очевидну або відому порушнику хворобу, ваду або стан вагітності карається штрафом у розмірі 3750 євро. Обставинами, що обтяжують покарання є: повторне вчинення кримінального правопорушення, або вчинення його проти декількох осіб; вчинення діяння із використанням комунікаційних мереж; вчинення діяння зі зловживанням службовим становищем; із застосуванням насильства чи створенням небезпечних умов для життя та здоров'я. Такі дії караються до семи років позбавлення волі та штрафом в розмірі 100 000 євро. Ще однією нормою є ст. 611-1 КК Франції, відповідно до якої вимагання, прийняття або отримання послуг сексуального характеру від особи, яка займається проституцією, у тому числі періодично, в обмін на винагороду, обіцянку винагороди, надання вигоди в натуральній формі або обіцянку такої вигоди карається штрафом, передбаченим за правопорушення 5 класу (*переклад авторський – В.К.*) [2].

Отже, аналіз досвіду Франції надає можливість виокремити країну із більшості інших держав-членів ЄС в частині якості кримінально-правового забезпечення протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із сутенерством та втягненням осіб у зайняття проституцією. Особливо актуальними запозичення та інтеграція французького досвіду у національне кримінальне законодавство стають у зв'язку із тим, що проєкт нового КК України побудовано за схожою із французькою моделлю – шляхом розподілу кримінальних правопорушень на проступки та злочини; забезпечення гендерної нейтральності, удосконалення підходів до співвідношення положень Загальної та Особливої частини тощо.

Необхідно відмітити і те, що на подібність проєкту нового КК України до кримінального законодавства Франції вказував М.І. Хавронюк, який під час розгляду особливостей структури проєкту вказав на особливості нумерації, яка і рекомендовано в Правилах, є наскрізною, тобто передбачає числову нумерацію всіх структурних одиниць Кодексу з наростаючою послідовністю від початку до завершення. Єдина відмінність від чинного КК полягає у тому, що номери статей складаються з трьох цифр, з яких перша відображає номер книги, друга – номер розділу і лише третя є власно номером статті у відповідних розділі та книзі. Такий підхід до нумерації, запозичений з французької системи законодавства, застосовано для того, щоби щоразу, коли під час проєктування одна зі статей додається або вилучається, не потрібно було ані змінювати номери наступних статей у всьому Проєкті КК, ані уточнювати всі перехресні посилання на статті. У майбутньому, після прийняття цього КК і початку його дії, якщо потрібно буде доповнити, скажімо, після ст. 4.6.18 нову статтю, їй буде присвоєно номер 4.6.18-1 [158, с. 50]. Отже, як видається, запозичення підходу, викладеного у кримінальному законодавстві Франції щодо криміналізації сутенерства та втягнення особи у зайняття проституцією є доцільним, зокрема – в частині інтеграції скандинавської моделі та криміналізації придбання оплачуваних послуг сексуального характеру від особи, яка займається проституцією.

Кримінальні законодавства інших європейських держав в частині кримінальної відповідальності та покарання за кримінальні правопорушення, пов'язані із сутенерством та втягненням осіб у зайняття проституцією є певною мірою схожими на КК України.

Так, у *кримінальному законодавстві Німеччини* є такі види кримінальних правопорушень, пов'язаних із проституцією як: експлуатація проститутток, кримінальна відповідальність за вчинення якої передбачена ст. 180а КК Німеччини, відповідно до якої підтримка та керування бізнесом на комерційній основі, в якому особи займаються проституцією і від якого вони знаходяться в особистій або фінансовій залежності, карається позбавленням волі на строк не

більше трьох років або штрафом. У випадку, надання особі, яка не досягла 18 років, житла, приміщення чи певного місця на комерційній основі для заняття проституцією або спонукання іншої особи, якій було надано житло для заняття проституцією, займатися проституцією або експлуатації цієї особи у такий спосіб, таке діяння тягне аналогічне покарання (*переклад авторський – В.К.*) [13].

Як і у кримінальному законодавстві Швеції, у Німеччині криміналізовано не тільки безпосередньо сутенерство, а і специфічний вид пособництва – забезпечення сутенера приміщенням, яке буде застосовуватись для спрощення реалізації умислу на сприяння надання третьою особою оплачуваних сексуальних послуг. Водночас на відміну від німецького законодавця, шведським було чітко визначено момент із настання якого надання приміщення може вважатись пособництвом у сутенерстві – коли особа дізналась про мету оренди житла та у випадку, якщо після цього не було розірвано цивільно-правову угоду.

Ще один вид суспільно небезпечного діяння передбачений ст. 181а, в якій встановлено кримінально-правову заборону на сутенерство. В нормі визначено, що експлуатація іншої особи, яка займається проституцією або за власну матеріальну вигоду контролює заняття іншою особою проституцією, визначає місце, час, обсяг чи інші обставини заняття проституцією або вживає заходів для запобігання відмові цієї особи від заняття проституцією, і з цією метою підтримує стосунки з особою, тягне за собою покарання у вигляді позбавлення волі на строк від шести місяців до п'яти років. Той, хто підриває особисту чи фінансову незалежність іншої особи шляхом сприяння на комерційній основі здійсненню такою особою проституції із використанням сексуальної залежності і з цією метою підтримує стосунки з особою, карається позбавленням волі на строк до трьох років або штраф. Вчинення таких злочинів або сприяння такій діяльності відносно члена подружжя або супутника життя, тягне за собою аналогічне покарання. У ст. 233а передбачено кримінальну відповідальність за експлуатацію особи із позбавленням волі. Нормою визначено, що ув'язнення іншої особи або інше незаконне позбавлення особи волі з метою залучення до

проституції; примусової праці; зайняття жебрацтвом або вчинення кримінальних правопорушень карається позбавленням волі на строк від шести місяців до десяти років. Замах також карається (*переклад авторський – В.К.*) [13].

На відміну від інших розглянутих кримінальних законодавств, у Німеччині встановлено кваліфікуючою ознакою – вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із сутенерством та втягненням у зайняття проституцією щодо члена подружжя або супутника життя. Як видається, такий підхід частково скерований на виконання положень Стамбульської конвенції, в якій примушування іншої особи до здійснення, без згоди, актів сексуального характеру із іншою особою вважається однією із форм сексуального насильства. В українському кримінальному законодавстві фактично такі дії можуть підпадати під ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 303 КК України як вчинення діяння особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності.

Схожий підхід закріплений у *кримінальному законодавстві Польщі*. Так, у ст. 203 КК визначено, що використання особистої залежності чи критичного становища особи з метою спонукання її до зайняття проституцією карається позбавленням волі на строк від одного до десяти років. Використання погроз чи обману для спонукання іншої особи до зайняття проституцією карається позбавленням волі на строк від двох до п'ятнадцяти років [15]. У ст. 204 вказано, що схиляння іншої особи або сприяння зайняттю такою особою проституцією з метою отримання фінансової вигоди карається позбавленням волі на строк від трьох місяців до п'яти років. Отримання фінансової вигоди від зайняття іншою особою проституцією карається позбавленням волі на строк від трьох місяців до п'яти років. Вчинення таких дій щодо неповнолітньої особи карається позбавленням волі на строк від одного до десяти років (*переклад авторський – В.К.*) [15].

Таким чином, аналіз кримінальних законодавств європейських держав надає підставу для констатації, що більшість положень є схожими, окрім – криміналізації придбання оплачуваних сексуальних послуг, яке притаманне для

кримінального права скандинавських держав та Франції. Водночас нещодавно прийнята Резолюція Європейського парламенту щодо регулювання проституції в ЄС: її транскордонні наслідки та вплив на гендерну рівність і права жінок визнала пріоритетним напрямом запобігання проституції та пов'язаним із нею кримінальним правопорушенням шляхом розширення переліку держав, які знижують попит на проституцію кримінально-правовими засобами.

Проте, окрім кримінально-правової протидії, у європейських країнах також здійснюються кримінологічні, криміналістичні та оперативно-розшукові заходи запобігання організованій проституції.

Так, згідно з даними Європолу, є держави-члени, де проституція є легальною, що значно полегшує торговцям людьми використання правового середовища для експлуатації своїх жертв; оскільки торговці людьми часто використовують легальний бізнес, щоб приховати свою експлуатаційну діяльність; тоді як легалізована проституція є стимулом для торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації. У звітах Європолу встановлено, що там, де проституція легальна, торгівля людьми та насильство, вчинене проти її жертв та інших людей, які займаються проституцією, зростає вдвіть. Кількісні показники діянь, вчинених у складі злочинних організацій та організованих груп також зростають, коли всі аспекти проституції легалізовані, що зумовлено тим, що оскільки попит на «сексуальні послуги» є великим і широко поширеним, покупці не можуть і/або не намагаються побачити примус, який штовхає людей до проституції; через те, що цей попит неможливо задовольнити без жінок і дівчат які є жертвами торгівлі людьми або тими, хто кинув би проституцію, якби міг; тому що неможливо відокремити дискусію про проституцію та її різні способи регулювання в державах-членах від дискусії навколо боротьби з торгівлею людьми з метою сексуальної експлуатації та дискусії про суспільні фактори, які призводять до відсутності альтернативних шляхів для людей у вразливому становищі, щоб заробити собі на існування, що в кінцевому підсумку призводить до проституції (*переклад авторський – В.К.*) [10].

В Україні питання щодо доцільності легалізації проституції та порнографії є актуальним протягом тривалого часу, що підтверджується окремими законопроєктами (проєкт Закону України «Про регулювання проституції та діяльності секс-закладів» [156], а також сучасний проєкт Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення його окремих положень про кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності» [157]). Так, якщо ініціатива 2015 року щодо легалізації проституції не була підтримана, то легалізація розповсюдження порнографічних предметів між повнолітніми вкотре була винесена на розгляд Верховною Радою України. Станом на грудень 2024 року цей законопроєкт пройшов розгляд головним науково-експертним управлінням ВРУ та отримав висновок із зауваженнями, основним із яких стала позиція щодо недоцільності декриміналізації незаконного обігу порнографічних предметів серед дорослих осіб. Одним із аргументів стала вказівка на детермінацію проституції.

Так, у висновку вказано, що у контексті пропозиції законопроєкту щодо декриміналізації окремих діянь, пов'язаних зі створенням та розповсюдженням «дорослої» порнографії на території України, варто зауважити, що консенсусу щодо питань, пов'язаних із рівнем захисту суспільної моралі, немає й у державах Ради Європи. Так, Європейський центр права та справедливості у своєму звіті «Порнографія і права людини» зазначає, що порнографія з багатьох аспектів несумісна із захистом прав людини й у більшому масштабі загрожує безпеці та добробуту дітей, жінок і чоловіків у всьому суспільстві. Спираючись на дослідження, проведені науковцями щодо впливу порнографії на поведінку та здоров'я осіб, які її споживають, у звіті вказується, що: порнографія викликає звикання, істотно впливає на сексуальне життя (порнографія підвищує рівень еректильної дисфункції серед молодих чоловіків); впливає на психічне здоров'я (погіршує контроль імпульсів); спотворює належне ставлення до жінок (аналіз 50 найбільш популярних порнографічних відеороликів виявив, що 88% сцен містили фізичне насильство, 49% містили вербальну агресію, 87% агресивних дій були скоєні проти жінок, і 95% їхніх відповідей були або нейтральними, або

виражали задоволення); заохочує шкідливу поведінку та сексуальне насильство (серед наслідків використання порнографії – посилення негативного ставлення до жінок, зниження емпатії до жертв сексуального насильства та підвищення домінуючої та сексуально нав'язуваної поведінки); впливає на стосунки між сексуальними партнерами й у сім'ї (у дослідженні, проведеному серед жінок, які постраждали від насильства в сім'ї чи партнера, серед тих, що були зґвалтовані, 73% заявили, що їхні партнери були споживачами порнографії); підживлює проституцію та секс-торгівлю [8; 48].

Аналіз європейської кримінальної процесуальної, криміналістичної та кримінологічної практики запобігання організованим проституції та кримінальним правопорушенням, пов'язаним із сутенерством та втягненням осіб у зайняття проституцією, викладеної на офіційному сайті Європолу надав можливість виокремити декілька найбільш актуальних заходів, зокрема:

– здійснення правоохоронними органами Ірландії періодичної дводенної загальнонаціональної операції проти організованої проституції, яка проводиться за підтримки Європолу в рамках ініціативи, спрямованої проти мобільних організованих злочинних груп, що діють по всій Європі.

Так, відповідно до даних Європолу, з 4 по 5 грудня поліція провела обшук у 22 приміщеннях, включаючи квартири та будинки в містах Леттеркенні, Дандолк, Клонмел, Вотерфорд, Каван, Маллінгар, Лімерік, Балліна, Енніс, Ньюбрідж і Корк, а також в 11 місцях у районах Дубліна. Було залучено більше 60 офіцерів, включаючи членів підрозділу боротьби з організованою злочинністю та місцевих детективів. Метою даної оперативно-розшукової операції був збір доказів для прискорення розслідування. У низці цих місць були виявлені докази ймовірної діяльності із надання оплачуваних сексуальних послуг. Під час обшуків правоохоронці вилучили документацію, мобільні телефони, комп'ютери та гроші. Кілька жінок, присутніх у цих місцях, були опитані та отримали відповідну підтримку. У рамках слідства під час обшуку квартири було затримано чоловіка віком 30 років. Його було заарештовано за підозрою у відмиванні грошей і затримали відповідно до розділу 4 Закону про

кримінальне правосуддя 1984 року на вокзалі Баллімун Гарда. Чоловіка звільнили без пред'явлення звинувачень, поки не передадуть справу директору прокуратури (*переклад авторський – В.К.*) [4]. В Україні аналогами таких спеціальних операцій є операція «Мак» та операція «Зброя та вибухівка». Необхідно відмітити, що результати здійснення таких заходів дозволяють констатувати отримання позитивних результатів у виді виявлення та розкриття низки випадків кримінально протиправної діяльності.

– проведення днів спільних дій ЕМРАСТ – здійснення правоохоронними органами по всій Європі (країни-члени ЄС: Австрія, Болгарія, Хорватія, Кіпр, Данія, Франція, Німеччина, Греція, Угорщина, Ісландія, Італія, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Польща, Португалія, Румунія, Словаччина, Словенія, Іспанія, Швеція. Країни, що не входять до ЄС: Албанія, Боснія і Герцеговина, Косово, Молдова, Чорногорія, Північна Македонія, Сербія, Швейцарія, Туреччина, Україна та Велика Британія. Агенції ЄС: Європол, Євроюст, Фронтекс) спеціальних операцій та посилених перевірок на зовнішніх кордонах ЄС з метою виявлення випадків торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації, примусового жебрацтва та примусової злочинності.

У рамках днів спільних дій ЕМРАСТ національні органи влади займалися розслідуванням торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації, примусового жебракування і примусової злочинності. Офіцери проводили спеціальні перевірки на кордонах, автобусних і залізничних вокзалах, а також в особливо «вразливих» місцях, таких як публічні будинки, масажні салони, притулки для сімей, притулки для жертв домашнього насильства та лікарні. Національні органи також проводили профілактичні заходи. Наприклад, влада Румунії провела інформаційно-просвітницьку та профілактичну діяльність для виявлення потенційних жертв торгівлі людьми на шляху до країн призначення. Ці заходи були зосереджені на перевірках та контролі осіб і транспортних засобів, контролі в місцях вуличної проституції та підвищенні обізнаності щодо загрози торгівлі людьми та експлуатації. Національні органи влади розробили низку алгоритмів розслідувань. Одним із прикладів є ідентифікація особи, яка

підозрюється в сексуальній експлуатації дітей у Хорватії. Підозрюваний заманював жертв, переважно неповнолітніх, через соціальні мережі. У результаті оперативно-розшукових заходів встановлено 16 потерпілих, 14 з яких неповнолітні. Влада Великої Британії також проводила цілеспрямовані дії проти сексуальної експлуатації дітей. Поліцейські відвідали дітей, уразливих до експлуатації, і розповсюдили навчальні матеріали в готелях і місцевих органах влади, щоб допомогти виявити дітей, які потребують допомоги. Під час операції приблизно 20% потенційних жертв, ідентифікованих у Сполученому Королівстві, були неповнолітніми (*переклад авторський – В.К.*) [1].

Така практика також є відносно розповсюдженою в Україні, оскільки, як правило, втягування осіб у зайняття проституцією тісно пов'язані із такими кримінальними правопорушеннями як торгівля людьми, незаконний обіг наркотичних засобів та порнографічних предметів, а також організованою злочинністю взагалі. Підтвердженням вказаного є обставини кримінальних правопорушень, викладені у вирокі Галицького районного суду м. Львова 12.07.2024 року (справа № 461/4456/24) [26], вирок Приморського районного суду м. Одеси від 31 жовтня 2023 року (справа № 522/16565/19) [42] тощо. Проведення таких заходів у межах міжнародного співробітництва під час кримінального провадження сприятиме пришвидшенню здійснення слідчих (розшукових) дій, а також удосконаленню розкриття діяльності транснаціональної та транскордонної злочинності.

Проведення Європол ом криміналістичних спринтів – здійснення рейдів щодо випадків вчинення торгівлі людьми та сексуальної експлуатації із застосуванням комп'ютерних технологій.

З 6 по 9 березня 2023 року Європол організував перший криміналістичний спринт у своїй штаб-квартирі. Цей спринт було організовано в рамках Оперативної групи Lotus після важливого удару по мережі торгівлі людьми, яка знаходиться в її центрі. Ще в лютому цього року бельгійська, іспанська та швейцарська влада заарештувала 31 підозрюваного в їх нібито причетності до сексуальної експлуатації китайських жертв. Підозрювані заманили жінок у

боргову кабалу, сприяючи їх поїздки до Європи, а потім вимагаючи високих виплат. Вважається, що жертви були змушені фінансувати ці виплати через проституцію. Злочинна мережа рекламувала жертв на веб-сайтах і керувала кол-центрами, щоб з'єднати жертв з клієнтами в багатьох європейських країнах. Під час рейдів слідчі виявили велику кількість мобільних пристроїв як у Бельгії, так і в Іспанії, які використовувалися підозрюваними для спілкування з клієнтами та надсилання інструкцій жертвам. Це свідчить про відсутність безпосереднього спілкування між жертвою та клієнтом і можливість збереження контролю над жертвами. Жертви не мали іншого вибору, окрім як прийняти будь-якого клієнта, а надання послуг, місцезнаходження та оплата вже були організовані злочинною мережею. Загалом влада ідентифікувала понад 200 жертв. За останні 3 роки слідчі відстежили близько 3000 рекламних оголошень, пов'язаних з цією мережею, що свідчить про те, що реальна кількість жертв набагато більша (*переклад авторський – В.К.*) [5].

Щодо використання інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій, необхідно відмітити, що аналіз національної судової практики надає підставу для констатації, що в Україні останні також часто застосовуються для реклами послуг сексуального характеру та втягнення осіб у зайняття проституцією.

Прикладом є вирок Броварського міськрайонного суду Київської області від 13.11.2023 (справа № 361/5236/23), відповідно до якого особу засуджено за кримінальне правопорушення, передбачене ч.ч. 1-2 ст. 303 КК України за таких обставин: *обвинувачена, переслідуючи прямий умисел, направлений на здійснення протиправних дій в сфері культурного, духовного життя суспільства та громадської моралі, моральних засад суспільства в частині задоволення статевих потреб, спрямовану на порушення моралі суспільства щодо зв'язків між людьми для задоволення статевих потреб на основі особистої симпатії та недопущення ведення статевого життя за винагороду, усвідомлюючи небезпеку своїх дій, яка полягає у приниженні честі та гідності, створенні загрози поширення небезпечних хвороб та аморальності*

вказаного джерела доходу, організувала систематичне здійснення незаконної діяльності у сфері надання послуг інтимного характеру за грошову винагороду, а саме забезпечувала зайняття проституцією іншими особами на території м. Київ та Київської області, тобто систематично займалася сутенерством. Так, точної дати досудовим розслідуванням не встановлено, але приблизно в кінці квітня 2022 року обвинувачена, маючи на меті незаконне збагачення за рахунок вчинення злочинів проти громадського порядку та моральності, вирішила організувати діяльність інших осіб з надання сексуальних послуг особами жіночої статі та отримувати систематичний протиправний прибуток від такої діяльності, а саме, використовуючи всесвітню мережу «Інтернет», за допомогою якої рекламувала сексуальні послуги на сайтах: «sexkiev.net» розмістивши анкетні данні на вищезазначених Інтернет ресурсах та додатку месенджера «Телеграм» шести осіб жіночої статі для надання сексуальних послуг клієнтам за грошову винагороду, роз'яснивши умови надання таких послуг, де останні повинні очікувати клієнтів, яких підшукувала обвинувачена для надання сексуальних послуг, а також здійснювати виїзд за місцем знаходження клієнтів у межах м. Києва та Київської області за допомогою служби «Таксі», яке оплачував клієнт. Відповідно до розробленого плану обвинуваченої, особи жіночої статі, залучені для надання сексуальних послуг, після виконаного заказу, передавали їй зароблені гроші, а вона здійснювала свої незаконні функції щодо втягнення осіб жіночої статі в зайняття проституцією для надання сексуальних послуг за місцем знаходження клієнтів у межах м. Київ та Київської області, та отримувала 40% або 50% відсотків від суми отриманих грошових коштів від осіб, які були залучені для надання сексуальних послуг за створені умови для зайняття проституцією, зокрема підбір клієнтів для надання інтимних послуг. Таким чином, у період 2022 року, більш точної дати та часу під час досудового розслідування не встановлено, до 20.02.2023, перебуваючи у невстановленому досудовим розслідуванням місці на території міста Києва та Київської області, обвинувачена, використовуючи для цього

месенджер «Телеграм» та всесвітню мережу «Інтернет», за допомогою якого рекламувала сексуальні послуги на сайтах: «sexkiev.net» [25].

Отже, для української кримінологічної практики проведення спеціальних операцій по виявленню кримінальних правопорушень, пов'язаних із сутенерством та втягненням осіб у зайняття проституцією у кіберпросторі може стати ефективним способом зниження кількості таких суспільно небезпечних діянь.

Таким чином, на підставі аналізу кримінальних законодавств та кримінологічної практики таких європейських країн як Швеція, Данія, Норвегія Франція, Німеччина та Польща можна виокремити *позитивні риси щодо запобігання сутенерству та втягненню осіб у зайняття проституцією, якими можна вважати такі:* 1) криміналізація будь-якої форми придбання оплачуваних послуг сексуального характеру (за типом скандинавської моделі боротьби із проституцією) (Швеція, Норвегія, Данія, Франція); 2) забезпечення реінвестування конфіскованого у сутенерів майна на захист і реабілітацію жертв проституції та торгівлі людьми (Франція); 3) встановлення обов'язкового додаткового чи альтернативного майнового виду покарання, як правило – штрафу, що зумовлено корисливим мотивом досліджуваного кримінального правопорушення (Норвегія, Франція, Німеччина); 4) диференціація обставин, що обтяжують покарання для кожного окремого кримінального правопорушення, пов'язаного із сутенерством та втягненням особи у зайняття проституцією (Франція); 5) визначення пособництва сутенерству самостійним видом кримінального правопорушення (Швеція, Данія, Норвегія та Німеччина).

Щодо кримінологічної практики запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним із сутенерством та втягненням особи у зайняття проституцією, встановлено, що більшість таких заходів здійснюються у взаємозв'язку із криміналістичними та оперативно-розшуковими – шляхом проведення спеціальних операцій, скерованих на попередження, виявлення та припинення кримінальної діяльності, пов'язаної із організованою злочинністю, торгівлею людьми та сексуальною експлуатацією. Для України актуальними для

запозичення можуть стати як криміналістичні спринти щодо випадків вчинення торгівлі людьми та сексуальної експлуатації, так і проведення періодичної загальнонаціональної операції проти організованої проституції (за типом операції «Мак», «Зброя та вибухівка» тощо). Доцільним також є налагодження співпраці із Європолем за напрямом запобігання організованій проституції.

3.2. Кримінально-правові та кримінальні процесуальні заходи запобігання кримінальному правопорушенню, передбаченому ст. 303 Кримінального кодексу України

Запобігання кримінальним правопорушенням включає в себе заходи, скеровані на усунення специфічних детермінант, котрі, як правило, знаходяться в одній площині – незадовільного рівня кримінально-правового регулювання відповідних суспільних відносин та загальної політико-економічної ситуації в країні. Вказане стосується більшості видів суспільно небезпечних діянь, не є виключенням і діяння, передбачене ст. 303 КК України. Не відходячи від традиційної для кримінологічної науки системи диференціації організаційно-правових заходів запобігання кримінальним правопорушенням, логічним видається вважати, що основними є: кримінально-правові та кримінальні процесуальні.

Кримінально-правові та кримінальні процесуальні заходи запобігання кримінальному правопорушенню, передбаченому ст. 303 КК України включають декілька окремих напрямів їх реалізації: нормативно-правове забезпечення захисту осіб від втягнення у зайняття проституцією та якість запобігання такому кримінальному правопорушенню правоохоронними органами.

Так, щодо першого напрямку, варто відмітити, що відповідна кримінально-правова норма хоча і передбачає достатньо суворі санкції за простий та кваліфіковані склади кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України, проте не у повній мірі відповідає положенням та підходам, визначеним у міжнародних та європейських правових документах. Особливо це стосується

випадків, коли у проституцію втягується малолітня/неповнолітня особа або сутенер здійснює супровід щодо дитини.

У 2012 році Україна ратифікувала Конвенцію Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства [99], в якій було визначено, що втягнення дитини у зайняття проституцією є однією із форм сексуальної експлуатації та сексуального насильства. Конвенцією також було визначено основні пріоритети, які мають бути враховані законодавцем під час конструювання кримінально-правової заборони на вчинення таких дій.

Так, у ст. 19 документу було визначено, що кожна Сторона вживає необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення криміналізації такої умисної поведінки: а) вербування дітей для заняття проституцією або спонукання дитини до участі в проституції; б) примушування дитини до проституції або отримання прибутку від цього або іншого використання дитини із цією метою; с) звернення до дитячої проституції. Для цілей цієї статті термін «дитяча проституція» означає факт використання дитини для діяльності сексуального характеру, коли грошова чи інша форма винагороди або відшкодування надаються чи обіцяються як оплата, незалежно від того, чи здійснюється ця оплата, ця обіцянка або це відшкодування дитині чи третій особі [99].

Необхідно відзначити, що у 2021 році було прийнято Закон України від 18.02.2021 № 1256-ІХ «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротської конвенції)» [83], відповідно до якого у чинне кримінальне законодавство було внесено низку змін та доповнень, серед яких була криміналізація одержання доступу до дитячої порнографії, її придбання, зберігання, ввезення, перевезення чи інше переміщення, виготовлення, збут і розповсюдження та проведення видовищного заходу сексуального характеру за участю неповнолітньої особи як самостійних кримінальних правопорушень.

У пояснювальній записці до проєкту вказаного законодавчого акту було визначено, що обґрунтуванням необхідності прийняття законопроєкту стало те, що у 2010 році Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) оприлюднив результати дослідження «Комплексна оцінка масштабів продажу дітей, дитячої проституції й порнографії в Україні». З-поміж опитаних неповнолітніх осіб 14–18 років 11% показували своє оголене тіло; 7,8% – займалися сексом за певну плату; 3,2% – погоджувалися сфотографуватися або знятися у фільмі в оголеному вигляді. Україна увійшла в п'ятірку країн-виробників дитячої порнографії та в десятку лідерів з її поширення. Недосконалість нормативно-правової бази України у сфері захисту дітей від сексуальної експлуатації була відзначена Ланцаротським комітетом у його першому звіті від 4 грудня 2015 року щодо виконання державами Ланцаротської конвенції. За результатами дослідження, проведеного у 2019 році в рамках проєкту «Покладемо край онлайнній сексуальній експлуатації та насильству стосовно дітей в Європі» під егідою Департаменту захисту прав дитини Директорату протидії дискримінації Ради Європи, напрацьовані зміни до законів України, що у разі прийняття дозволять наблизити українське законодавство до європейських стандартів у цій сфері [151]. Водночас, необхідно відмітити, що щодо втягнення дітей у зайняття проституцією національне кримінальне законодавство не зазнало жодних змін.

Як видається, такий підхід не є аргументованим, особливо – із огляду на прагнення держави до остаточної євроінтеграції та визнаної потреби у приведенні національного законодавства до вимог Європейського Союзу. Зазначене дає підставу вважати доцільним збереження загальної тенденції до виокремлення спеціальних норм, якими встановлено кримінальну відповідальність за різні форми сексуальної експлуатації та сексуального насильства щодо дитини. А отже, доцільним може стати криміналізація втягнення дитини у зайняття проституцією в окремій нормі кримінального законодавства.

У ст. 28 Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства визначено, що кожна Сторона вживає

необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення можливості врахування таких обставин, якщо вони вже не є частиною складових елементів злочину, згідно з відповідними положеннями національного законодавства як обтяжуючі обставини під час визначення покарання за правопорушення, установлені відповідно до цієї Конвенції: а) злочин завдав серйозної шкоди фізичному або психічному здоров'ю жертви; б) злочину передувало або його супроводжувало катування чи тяжке насилля; с) злочин було скоєно проти особливо вразливої жертви; d) злочин було скоєно членом сім'ї, особою, яка проживала з дитиною, або особою, яка зловживала своїми повноваженнями; е) злочин було скоєно кількома особами, які діяли разом; f) злочин було скоєно в рамках злочинної організації; g) правопорушника вже було засуджено за злочин подібного характеру [99].

Отже, враховуючи вказане, доцільним є внесення змін до кримінального законодавства України, а саме – доповнення КК України ст. 303-1, яку доцільно викласти таким чином:

Стаття 303-1. Втягнення дитини у заняття проституцією

1. Вербування, спонукання або примушування дитини до заняття та/або участі у проституції -

караються позбавленням волі на строк від чотирьох до семи років з конфіскацією майна

2. Ті самі дії, вчинені повторно, або проти особливо вразливої жертви, або членом сім'ї чи особою, яка проживала з дитиною, або особою, яка зловживала своїми повноваженнями -

караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені із застосуванням насильства або за попередньою змовою групою осіб, -

караються позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років з конфіскацією майна

4. Дії, передбачені частинами першою, другою або третьою цієї статті, вчинені організованою групою або якщо вони спричинили тяжкі наслідки, - караються позбавленням волі на строк від дев'яти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна.

Такий підхід, по-перше, надасть можливість посилити межі кримінальної відповідальності та покарання за втягнення у зайняття проституцією дитини; по-друге, він повністю враховує рекомендації Європейського Союзу та скерований на наближення національного кримінального законодавства до *acquis* ЄС; по-третє, із урахуванням положень ч. 1 ст. 573 КПК України, це також удосконалив протидію транскордонним та транснаціональним кримінальним правопорушенням в частині видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиції).

У контексті удосконалення національного законодавства щодо протидії саме дитячій проституції необхідно відмітити і те, що відповідно до згаданої вище Конвенції, кожна Сторона вживає необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення можливості притягнення до відповідальності юридичної особи за правопорушення, установлене відповідно до цієї Конвенції, яке вчинено на її користь будь-якою фізичною особою, яка діяла особисто чи в складі органу юридичної особи та займала керівну посаду в межах цієї юридичної особи, на підставі: а) повноважень представництва юридичної особи; б) повноважень приймати рішення від імені юридичної особи; с) повноважень здійснювати контроль у межах юридичної особи. Крім випадків, передбачених у пункті 1 цієї статті, кожна Сторона вживає необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення можливості притягнення до відповідальності юридичної особи в разі, коли відсутність нагляду або контролю з боку фізичної особи, зазначеної в пункті 1, призвела до можливості вчинення правопорушення, установленого відповідно до цієї Конвенції, в інтересах цієї юридичної особи фізичною особою, яка діє під її керівництвом. Відповідно до принципів правової системи Сторони відповідальність юридичної особи може бути кримінальною,

цивільною або адміністративною. Така відповідальність не впливає на кримінальну відповідальність фізичних осіб, які скоїли правопорушення [99].

У 2013 році було прийнято Закон України від 23.05.2013 № 314-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб» [79], відповідно до якого у національному кримінальному законодавстві було передбачено заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. Вчинення уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України також було визначено підставою для застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру.

В ч.8 ст. 214 КПК України також було визначено, що відомості про юридичну особу, щодо якої можуть застосовуватися заходи кримінально-правового характеру, вносяться слідчим або прокурором до Єдиного реєстру досудових розслідувань негайно після вручення особі повідомлення про підозру у вчиненні від імені та в інтересах такої юридичної особи будь-якого із злочинів, передбачених ст.ст. 301-1-303 Кримінального кодексу України (у разі їх вчинення стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи). Про внесення відомостей слідчий або прокурор не пізніше наступного робочого дня письмово повідомляє юридичну особу. Проведення щодо юридичної особи здійснюється одночасно з відповідним кримінальним провадженням, у якому особі повідомлено про підозру [111]. Таким чином, можна констатувати, що рекомендації, викладені у Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства щодо відповідальності юридичних осіб за втягнення у зайняття проституцією було частково враховано.

Водночас необхідно відмітити, що існуючі наразі заходи кримінально-правового характеру, які можуть застосовуватись до юридичних осіб, які притягнуті до кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України не у повній мірі скорельовані

на виконання ратифікованої Україною Ланцаротської конвенції. Так, у ст. 27 Конвенції зазначено, що кожна Сторона вживає необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення застосування до юридичних осіб, притягнутих до відповідальності згідно зі статтею 26 цієї Конвенції, ефективних, пропорційних та переконливих санкцій, які охоплюють грошові кримінальні або некримінальні стягнення та можуть охоплювати інші заходи, зокрема: а) позбавлення права отримання державних пільг або допомоги; б) тимчасове або постійне позбавлення права займатися комерційною діяльністю; с) взяття під судовий нагляд; d) судові рішення про ліквідацію. Кожна Сторона вживає необхідних законодавчих або інших заходів для: а) передбачення арешту й конфіскації: товарів, документів й інших засобів, використаних для вчинення правопорушень, установлених відповідно до цієї Конвенції, або для сприяння їхньому вчиненню; доходів, одержаних від таких злочинів, або власності, вартість якої еквівалентна таким доходам; б) передбачення закриття на тимчасовій або постійній основі будь-якого закладу, використаного для вчинення будь-якого з правопорушень, установленого відповідно до цієї Конвенцією, без обмеження прав третіх осіб, які діяли добросовісно, або позбавлення злочинця права постійно чи тимчасово займатися професійною або волонтерською діяльністю, яка охоплює контакт з дітьми, під час якого було вчинено злочин [99].

У ст. 96-6 КК України визначено, що до юридичних осіб судом можуть бути застосовані такі заходи кримінально-правового характеру: 1) штраф; 2) конфіскація майна; 3) ліквідація; 4) додаткові (нефінансові) заходи кримінально-правового характеру. До юридичних осіб штраф та ліквідація можуть застосовуватися лише як основні заходи кримінально-правового характеру, а конфіскація майна - лише як додатковий. При застосуванні заходів кримінально-правового характеру юридична особа зобов'язана відшкодувати нанесені збитки та шкоду в повному обсязі, а також розмір отриманої неправомірної вигоди, яка отримана або могла бути отримана юридичною особою. У випадках, передбачених частиною другою статті 96-3 цього Кодексу, до юридичної особи можуть застосовуватися такі додаткові (нефінансові) заходи кримінально-

правового характеру: 1) тимчасові обмеження діяльності юридичної особи; 2) тимчасове обмеження в отриманні прав та/або переваг. У випадках, передбачених частиною другою статті 96³ цього Кодексу, до юридичної особи не застосовуються ліквідація та конфіскація майна [108]. Так, аналіз цієї норми надає підставу для констатації відсутності низки заходів кримінально-правового характеру, які передбачені Конвенцією та можуть бути застосовані до юридичних осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України.

У грудні 2024 року було прийнято Закон України від 04.12.2024 № 4111-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення механізмів притягнення юридичних осіб до відповідальності за підкуп посадових осіб іноземних держав» [78], відповідно до якого національне кримінальне законодавство було доповнено ст. 96¹⁰⁻¹, в якій було визначено види та підстави застосування додаткових (нефінансових) заходів кримінально-правового характеру. Водночас також було визначено, що такі заходи застосовуються виключно до юридичних осіб за вчинення суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого статтями 209, 369, 369² стосовно службових осіб. Таким чином, досліджуване кримінальне правопорушення залишилось поза увагою законодавця.

У пояснювальній записці до проєкту цього законодавчого акту такий підхід пояснений тим, що одним із обов'язкових кроків на шляху до членства в ОЕСР є ратифікація Конвенції ОЕСР про боротьбу з підкупом іноземних посадових осіб у міжнародних ділових операціях, яка також є одним з найвищих антикорупційних стандартів, необхідних для наближення України до членства в ЄС. Основною вимогою Конвенції є встановлення автономної юридичної відповідальності юридичних осіб за підкуп іноземних посадових осіб у міжнародних ділових операціях. Запроваджена у 2014 році кримінальна відповідальність юридичних осіб у вигляді заходів кримінально-правового характеру не задовольняє вимоги Конвенції. Для реалізації зазначеної мети та

забезпечення імплементації Конвенції Україні необхідно внести зміни до КК України і, зокрема, передбачити: підстави для застосування заходів кримінально-правового характеру до юридичної особи незалежно від притягнення до відповідальності фізичної особи, розширений перелік заходів кримінально-правового характеру та збільшення розміру штрафу, який може застосовуватись до юридичної особи, можливість застосування спеціальної конфіскації на підставі ухвали суду про застосування заходів кримінально-правового характеру. У записці також визначено, що цей механізм буде передбачений лише для кримінальних правопорушень, визначених статтями 209, 369, 3692 КК вчинених щодо службових осіб, передбачених у частині 4 статті 18 КК, що допоможе перевірити його ефективність на практиці щодо цієї конкретної категорії злочинів. У подальшому з урахуванням здобутого практичного досвіду та у разі ефективності запропонованого механізму кримінальної відповідальності юридичної особи його дія буде розширена і на інші категорії кримінальних правопорушень [151].

Отже, наведені зміни є тимчасовими та скерованими на вирішення конкретної політичної мети – забезпечення подальшої євроінтеграції України. Проте, не дивлячись, на обіцяне законодавцем розширення переліку кримінальних правопорушень вчинення яких є підставою для застосування додаткових (нефінансових) заходів кримінально-правового характеру, наразі як один із дієвих кримінально-правових заходів запобігання втягненню дітей у зайняття проституцією є тимчасові обмеження діяльності юридичної особи та тимчасове обмеження в отриманні прав та/або переваг, які можуть бути застосовані виключно у випадках, передбачених ч. 2 ст. 96-3 КК України.

Таким чином, *одним із ефективних способів удосконалення організаційно-правового напрямку спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 303 КК України, що вчиняються щодо дітей є розширення та подальше удосконалення заходів кримінально-правового характеру, які застосовуються щодо юридичних осіб, зокрема – це стосується*

визначення можливості застосовувати тимчасові обмеження діяльності юридичної особи та тимчасове обмеження в отриманні прав та/або переваг.

Необхідно відзначити і перспективи удосконалення кримінально-правової протидії втягненню у проституцію дітей, окреслені в проєкті нового Кримінального кодексу України.

Вчені відмічають, щодо необхідності встановлення кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані з дитячою проституцією чи порнографією, жодних сумнівів чи дискусій не виникало. Поміж інших аргументів враховано, що криміналізація таких дій підтримується українською громадськістю, вона є реалізацію зобов'язань України за низкою вже чинних міжнародно-правових угод [97; 182; 99] та актів ЄС, з якими наша держава має узгодити своє законодавство під час вступу до Євросоюзу [152; 158]. Кримінальна відповідальність за дії, пов'язані з дитячою проституцією та порнографією, передбачена статтями 7.6.4–7.6.7 Проєкту КК, які встановлюють відповідальність за злочини 3 ступеня. Тяжкість дій, пов'язаних з дитячою проституцією (ст. 7.6.4), та залучення дитини до виготовлення дитячої порнографії (ст. 7.6.5) підвищується на два ступеня, якщо ці злочини вчинені щодо особливо уразливої людини (ст. 7.6.2) та на один ступінь, якщо це має місце щодо уразливої людини (ст. 7.6.3). У частині встановлення відповідальності за дії, пов'язані з дитячою проституцією (ст. 7.6.4 Проєкту КК), злочином визнається не поведінка неповнолітніх, які займаються такою діяльністю, а діяння дорослих, які завербували, схилили чи примусили дитину до зайняття проституцією, вчинили дії сексуального характеру з такою дитиною (тобто криміналізовано дії клієнтів), отримали вигоду від дитячої проституції. Окремо (ч. 2 ст. 3.4.4) визначено, що дитині, яка стала жертвою сексуального насильства чи сексуальної експлуатації, не призначається покарання за участь у злочинній діяльності, передбаченій статтями 7.6.4–7.6.6, яку вона була змушена здійснювати [158, с. 319-320]. Отже, фактично, запропонована членами робочої групи редакція кримінально-правової норми враховує положення законодавства

ЄС та розширює перелік форм реалізації об'єктивної сторони втягнення дітей у зайняття проституцією.

У Проєкті КК немає статей, які б передбачали відповідальність за дії з предметами порнографії, де були б зображені дорослі особи та звідництво таких осіб для розпусти. Проте існують міжнародно-правові акти, які передбачають криміналізацію таких діянь та відповідно до яких у чинному КК існують статті 301 і 302. Це прийнята ще Лігою Націй Міжнародна конвенція про припинення обігу порнографічних видань і торгівлі ними від 12 вересня 1923 року, а також Конвенція ООН про боротьбу з торгівлею людьми й з експлуатацією проституції третіми особами від 25 липня 1951 року. Однак не вдалося виявити достовірних даних про те, що обидві ці конвенції є зараз чинними для України. Ситуація з Конвенцією ООН про боротьбу з торгівлею людьми й з експлуатацією проституції, з одного боку, простіша, з іншого – також неоднозначна. УРСР була серед її підписантів, а відповідно до ст. 6 Закону «Про правонаступництво України», наша держава «підтверджує свої зобов'язання за міжнародними договорами, укладеними Українською РСР до проголошення незалежності України». Водночас після підписання вказаної Конвенції прийнято низку міжнародно-правових угод за участю України про протидію торгівлі людьми та їх експлуатацію, тобто з того ж питання. Вони прямо не передбачають обов'язку криміналізувати звідництво для розпусти, тим більше, коли це має місце без винагороди. Відповідно до правила *lex posterior derogat legi priori* ці пізніше прийняті акти замінили попередній з того ж питання. Відтак є підстави вважати, що Україна не має зараз обов'язку зберігати кримінальну відповідальність за діяння, передбачені ст. 302 чинного КК. Враховуючи вищевикладені міркування, а також беручи до уваги реалії сьогодення й досвід багатьох цивілізованих країн у цій сфері, Робоча група вирішила не криміналізувати «дорослу» порнографію та звідництво для розпусти (якщо ж воно має форму сексуальної експлуатації, то охоплюється ст. 4.4.6 Проєкту КК) і не передбачати відповідні статті в Розділі 7.6 майбутнього кримінального закону. Ні національні, ні зарубіжні експерти, які аналізували Проєкт КК, не висловили щодо цього застережень [158, с. 317-318].

Аналіз проєкту КК також дозволяє підсумувати відсутність самостійних кримінально-правових заборон на втягнення дорослої особи у зайняття проституцією. Так, окремі елементи такого протиправного діяння також визначені як форми реалізації об'єктивної сторони примушування до дії сексуального характеру з третьою особою або як ознаки реалізації мети експлуатації у складі торгівлі людьми. Але необхідно відмітити, що у наведених нормах відсутня спеціальна корислива мета або мотив, яких також не передбачено серед ознак, що підвищують тяжкість злочину на один чи два ступені.

Так, якщо щодо недоцільності подальшого збереження кримінальної відповідальності за розповсюдження дорослої порнографії із членами робочої групи можна погодитись (зокрема із огляду на світові тенденції щодо гуманізації відповідальності за такі діяння), то що стосується примушування до зайняття проституцією дорослих осіб, видається більш правильним збереження підходу, закріпленого у ст. 303 КК України. Вказане також є важливим із огляду на те, що таке кримінальне правопорушення може бути вчинене з метою подальшої торгівлі людьми (та інших діянь, про що неодноразово вже було вказано вище).

Організаційні заходи запобігання кримінальному правопорушенню, передбаченому ст. 303 КК України пов'язані із удосконаленням діяльності правоохоронних органів під час досудового розслідування та діяльності судових органів під час судового розгляду.

Однією із кримінальних процесуальних прогалин є *порушення преюдиціальності - надання передчасної оцінки обставинам кримінального правопорушення чи особі кримінального правопорушника на підставі попередньо отриманих загальних доказів.*

Прикладом є обставини, розглянуті в ухвалі Львівського апеляційного суду від 06 червня 2019 року (справа № 461/3792/17), а саме – винесенні вироку щодо одного із учасників організованої групи, метою якої було вчинення діянь, передбачених ст.ст. 302-303 КК України та використанні щодо іншого учасника (підозрюваного), кримінальне провадження щодо якого ще знаходиться на стадії

досудового розслідування висновків ствердного характеру про винуватість як організатора кримінального правопорушення (*прим. авт. – В.К.*) у вчиненні вищевказаних кримінальних правопорушень. Наприклад, «реалізуючи свій злочинний умисел спрямований на забезпечення зайняття проституцією; діючи згідно розробленого та відомого усім учасникам групи плану... забезпечив працевлаштування близько 50 осіб жіночої статі, які повинні були надавати послуги інтимного характеру» [179]. Отже, надаючи оцінку діям інших учасників злочинного угруповання, суд попередньо та безпідставно порушив презумпцію невинуватості віддаючи роль організатора особі, щодо якої триває досудове розслідування.

У доктрині права преюдиції – це загальні положення (правила), в силу яких особа, яка здійснює оцінку доказів, і суд при постановленні вироку вправі вважати встановленими обставини, які мають значення для вирішення кримінальної справи. Преюдиційні факти не потребують повторного чи додаткового дослідження. Факт преюдиції розцінюється суддею як безспірний, встановлений компетентним органом і як такий, що спрощує оцінку даних. Водночас у статті 90 КПК зазначено, що рішення національного суду або міжнародної судової установи, яке набрало законної сили і ним встановлено порушення прав людини і основоположних свобод, гарантованих Конституцією України і міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою має преюдиційне значення для суду, який вирішує питання про допустимість доказів. Така преюдиція щодо винуватості підозрюваного у вчиненні злочинів, передбачених ч.3 ст.303, ч.2 ст.302 КК України, не лише входить в колізію з нормами до вільної оцінки доказів, а й суперечить передбаченим статтею 7 КПК їм засадам кримінального провадження, зокрема верховенству права, законності, презумпції невинуватості та забезпечення доведеності вини. Натомість міжнародні стандарти у галузі судочинства послідовно стверджують про неприпустимість нехтування презумпцією невинуватості та правом на справедливий судовий розгляд. Так, відповідно до частини другої статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних

свобод, частини другої статті 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, частини першої статті 11 Загальної декларації прав людини кожен, кого обвинувачено у вчиненні кримінального правопорушення, вважається невинуватим и його вину не буде доведено в законному порядку. Суд не враховував означених положень, оскільки в оскаржуваному рішенні більшість інформації стосується особи підозрюваного, не дивлячись на те, що доказів винуватості останнього в матеріалах судової справи не має. Тобто суд, не досліджуючи матеріали кримінального провадження, передчасно зробив висновки про виконання ним функцій організатора злочинного угруповання [179].

Необхідно відзначити, що порушення преюдиціальності може призводити до латентності як досліджуваного виду кримінального правопорушення, так і інших суспільно небезпечних діянь. Зокрема це стосується помилок в особі членів (зокрема їх рольового розподілу) організованих груп та злочинних організацій та утворення сприятливих умов для уникнення від кримінальної відповідальності справжніх організаторів, виконавців, підбурювачів чи пособників. Особливо небезпечними є випадки, коли кримінальне правопорушення, передбачене ст. 303 КК України вчиняється з метою подальшої транснаціональної торгівлі людьми.

Ще однією проблемою є порушення судовими органами порядку затвердження угоди про визнання винуватості між прокурором та обвинуваченим.

Так, в ухвалі Вінницького апеляційного суду від 12 грудня 2018 року (справа № 127/17478/18) визначено, що предметом апеляції прокурора була відмова суду у затвердженні угоди про визнання винуватості. Суд вказує, що покарання узгоджене сторонами не відповідає інтересам суспільства, ступеню тяжкості вчиненого злочину та особі обвинуваченого, однак вказане не відповідає дійсності та суперечить матеріальному та процесуальному законодавству. У зазначеному кримінальному провадженні інтересом суспільства є притягнення особи до кримінальної відповідальності, призначенні покарання

відповідно до вимог КК України. Під час досудового розслідування підозрюваний визнав себе винуватим повністю, детально пояснив обставини вчинення злочину та надав показання, які відображені у протоколі допиту підозрюваного та лягли в основу обвинувального акту. Приймаючи рішення про відмову у затвердженні угоди про визнання винуватості. Суд вийшов за межі судового розгляду, передбаченого ст. 474 КПК України, допитавши підозрюваного щодо обставин вчинення кримінального правопорушення. В ухвалі суду від 20.09.2018 року не наведено жодних конкретних відомостей щодо невідповідності обвинувального акту вимогам КПК України. Угода про визнання винуватості між прокурором та обвинуваченим укладена після закінчення досудового розслідування, під час якого зібрані усі докази для складання обвинувального акту. Повертаючи кримінальне провадження суд у своїй ухвалі не зазначив, які ж слідчі дії або процесуальні рішення не виконані під час досудового розслідування. Оскільки досудове розслідування завершено з затвердженням обвинувального акту, то за таких обставин суд повинен був прийняти рішення про призначення судового розгляду на підставі обвинувального акту. Тому, ухвала суду є передчасною та підлягає скасуванню в зв'язку з істотним порушенням вимог кримінально процесуального закону [178].

Відповідно до ч. 7 ст. 474 КПК України, суд перевіряє угоду на відповідність вимогам цього Кодексу та/або закону. Суд відмовляє в затвердженні угоди, якщо: 1) умови угоди суперечать вимогам цього Кодексу та/або закону, в тому числі допущена неправильна правова кваліфікація кримінального правопорушення, яке є більш тяжким ніж те, щодо якого передбачена можливість укладення угоди; 2) умови угоди не відповідають інтересам суспільства; 3) умови угоди порушують права, свободи чи інтереси сторін або інших осіб; 4) існують обґрунтовані підстави вважати, що укладення угоди не було добровільним, або сторони не примирилися; 5) очевидна неможливість виконання обвинуваченим взятих на себе за угодою зобов'язань; 6) відсутні фактичні підстави для визнання винуватості [111]. Аналіз викладеного судового рішення та обставин кримінального провадження надає підставу для констатації, що порушення судом

порядку затвердження угоди про визнання винуватості між прокурором та обвинуваченим могло призвести до пролонгації строків судового розгляду та фактично безпідставного утримання кримінального правопорушника поза межами виправної установи, що має негативний вплив на здійснення спеціальної превенції та його перевиховання.

Особливого підходу потребує і процес обрання запобіжного заходу до особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України.

В ухвалі Апеляційного суду Донецької області від 30 липня 2018 року (справа № 225/3522/18) щодо цієї проблеми, суд зауважує, що з оскаржуваного судового рішення убачається, що слідством було зібрано достатньо фактичних даних, на думку слідчого судді, що дають підстави підозрювати особу у вчиненні тяжкого злочину, передбаченого ч.2 ст. 303 КК України, за вчинення якого законом передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від 4 (чотирьох) до 7 (семи) років. Також, слідчий суддя враховувала факт доведення слідчим та прокурором у засіданні наявності ризиків, які дають достатні підстави вважати, що підозрюваний обґрунтовано підозрюється у вчиненні даного злочину, зокрема наявність ризику про можливість підозрюваного переховуватись від органів досудового розслідування та суду з метою уникнення відповідальності. Разом з тим, у ході аналізу матеріалів судового провадження, колегія суддів вважає, що найсуворіший запобіжний захід у вигляді тримання під вартою до підозрюваного застосовувати у рамках даного кримінального провадження, з урахуванням його особи - буде недоцільним. Проаналізувавши клопотання слідчого про обрання запобіжного заходу - тримання під вартою підозрюваного, яке погоджене прокурором, колегія суддів вважає, що воно не повністю узгоджується із вимогами вказаної норми закону щодо його змісту. Так, слідчий зазначає правову кваліфікацію кримінального правопорушення за ч.2 ст.303 КК України. Разом з тим, слідчий не долучив до клопотання матеріали, що підтверджували би наявність ризиків. Цього не довів прокурор в суді апеляційної інстанції. За таких обставин, а також з урахуванням інших,

конкретних обставин кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, віку підозрюваного, його характеризуючих даних, а саме відсутності судимостей, його незначну роль у скоєнні інкримінованого злочину, наявності постійного місця проживання та інвалідності 3 групи, стану здоров'я, з метою запобігання ризиків, передбачених ч.1 ст.177 КПК України, колегія суддів вважає, що застосування відносно підозрюваного запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою не є необхідним, а тому ухвала слідчого судді підлягає скасуванню. На думку колегії судів, можливе застосування більш м'якого запобіжного заходу [177].

Кримінальне процесуальне законодавство передбачає чітко визначений перелік підстав для застосування до підозрюваного запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. Після повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну у 2022 році норми КПК України було доповнено видами кримінальних правопорушень за вчинення яких до особи може бути застосовано виключно цей запобіжний захід. Водночас, як видається, наразі доцільним було б доповнити ч. 2 ст. 183 КПК України вказівкою, що слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, враховуючи підстави та обставини, передбачені статтями 177 та 178 цього Кодексу, має право не визначити розмір застави у кримінальному провадженні: щодо злочину, пов'язаного із сексуальним насильством та сексуальною експлуатацією особи. Таким чином було б враховано позиції ЄСПЛ щодо потреби в економії репресії при обранні запобіжних заходів та удосконалено процес здійснення досудового розслідування щодо кримінальних правопорушень, пов'язаних із сексуальним насильством та сексуальною експлуатацією особи.

Останньою розглядуваною в межах дослідження кримінальною процесуальною проблемою, яка має бути усунута засобами кримінального процесу є порушення п. 2 ч. 4 ст. 374 КПК України щодо обов'язку визначення покарання, призначеного по кожному з обвинувачень, що визнані судом доведеними, та остаточну міру покарання, обрану судом.

В ухвалі Апеляційного суду Львівської області від 10 липня 2018 року (справа № 462/986/18) визначено, що особа визнається винуватою у вчиненні злочинів, передбачених ч.2 ст.302, ч.1 ст.303, ч.2 ст.303 КК України, і їй призначається покарання у виді позбавлення волі строком на 4 роки, про що було визначено у резолютивній частині вироку суду першої інстанції. Колегія суддів констатує, що таке формулювання не відповідає вимогам закону щодо правил призначення покарань. Особа обвинувачується у створенні та утриманні місць розпусти з метою наживи, а також сутенерства, вчиненого повторно, тобто у скоєнні сукупності злочинів, які кваліфікуються за ч.2 ст.302, ч.1 ст.303, ч.2 ст.303 КК України. Згідно із ч.1 ст.70 КК України при сукупності злочинів суд, призначивши покарання (основне і додаткове) за кожний злочин окремо, визначає остаточне покарання шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим або шляхом повного чи часткового складання призначених покарань. Отже, при призначенні покарання за сукупністю злочинів суд зобов'язаний спочатку визначити покарання окремо за кожним із злочинів, у вчиненні яких особа визнана винною. Лише після цього призначається остаточна міра покарання способом поглинання чи складання покарань, які визначені за кожним із злочинів, що входять до сукупності. Аналогічні вимоги містить кримінальний процесуальний закон. Так, у п.2 ч.4 ст.374 КПК України передбачено, що у резолютивній частині вироку зазначається покарання, призначене по кожному з обвинувачень, що визнані судом доведеними, та остаточна міра покарання, обрана судом. З урахуванням викладеного призначення обвинуваченій єдиного, остаточного покарання без попереднього обрання покарання за кожною статтею обвинувачення не відповідає вимогам законодавства. Тому доводи апеляційної скарги прокурора щодо цього є обґрунтованими. Враховуючи встановлені порушення при призначенні покарання обвинуваченій, оскаржуваний вирок місцевого суду не відповідає вимогам щодо його законності, передбачених у ч.2 ст.370 КПК України [176].

Необхідно відзначити, що неврахування судом першої інстанції нормативних вимог, передбачених ст. 412 КПК України не тільки порушує

приписи кримінального процесуального законодавства, а і відповідно до ст. 409 КПК України має наслідком скасування такого вироку судом апеляційної інстанції та відповідно до ст. 415 КПК України призначення нового розгляду у суді першої інстанції. Вказана ситуація також має аналогічний розглянутому вище випадку вплив на механізм спеціальної превенції та перевиховання, оскільки буде відтерміновано процес відбування покарання або виконання обов'язків, передбачених видом звільнення від покарання. Негативним також є і те, що ігнорування судами першої інстанції приписів п. 2 ч. 4 ст. 374 КПК України унеможлиблює оцінку ступеню суспільної небезпечності кожного із вчинених у сукупності кримінальних правопорушень та правильності обрання остаточного виду та розміру покарання.

Таким чином, проведенне дослідження дозволило констатувати наявність низки організаційно-правових прогалин, усунення яких можливо заходами кримінального права та кримінального процесу, що надасть можливість якісно покращити кримінологічну ситуацію щодо вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 303 КК України.

Дієвими способами зниження кількості кримінальних правопорушень, передбачених ст. 303 КК України доцільно вважати:

1) приведення положень національного кримінального законодавства у відповідність до *acquis* ЄС, особливо – щодо втягнення у зайняття проституцією малолітніх та неповнолітніх осіб. Із урахуванням, що спеціальна норма щодо посягання на дітей передбачатиме відповідні кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки, це надасть можливість посилити межі кримінальної відповідальності за вчинення такого діяння щодо дітей;

2) визначення можливості обмежити види звільнення від покарання та його відбування осіб, які вчинили кримінально правопорушення, передбачені ст. 303 КК України та залишити можливим лише умовно-дострокове звільнення. Такий підхід надасть можливість забезпечити реалізацію завдання протидії суспільно небезпечним діянням та виправлення і профілактики асоціальної поведінки;

3) підвищення рівня здійснення правосуддя у таких кримінальних провадженнях, шляхом усунення типових прогалин та нормативних помилок, які допускають судді на етапі досудового розслідування та судового розгляду. Це може бути здійснено шляхом удосконалення порядку притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності та розширення випадків – уточненням в п. а ч. 1 ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», що суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження через істотне порушення норм процесуального права під час здійснення правосуддя, що унеможливило реалізацію учасниками судового процесу наданих їм процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків або призвело до порушення правил щодо юрисдикції або складу суду та/або призвело до порушення розумних строків.

3.3. Кримінологічні та віктимологічні заходи запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 303 Кримінального кодексу України

Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 303 КК України передбачає формами реалізації об'єктивної сторони: втягнення у зайняття проституцією, примушування до зайняття проституцією та сутенерство – організацію зайняття проституцією. Виходячи із цього, можна констатувати, що у механізмі кримінально протиправної поведінки особи, яка вчиняє таке суспільно небезпечне діяння роль жертви, зумовлена її віктимною поведінкою, яка є безумовною, частіше за все – активною, інколи – пасивною.

Аналіз судових вироків надав можливість узагальнити типові причини віктимізації осіб, яких було втягнуто у заняття проституцією або щодо яких було вчинено сутенерство:

– відповідно до вироку Київського районного суду міста Одеси від 03.10.2024 (справа № 947/30841/24), кримінальний правопорушник залучав до зайняття проституцією осіб жіночої статі систематично розміщуючи оголошення на відповідних сайтах в мережі Інтернет щодо вакансій адміністраторів у

масажному салоні, не розкриваючи при цьому справжню мету таких оголошень [35];

– відповідно до вироку Дзержинського районного суду м. Харкова від 22 серпня 2024 року (справа № 638/11530/24), наприкінці лютого місяця 2023 року за невстановлених обставин та у невстановлені дату і час кримінальний правопорушник, діючи як активний учасник організованої групи у складі організованої групи чітко виконуючи відведену їй роль відому усім учасникам організованої групи, діючи повторно у складі організованої групи, з організатором та активним учасником організованої групи, втягнув особу у заняття проституцією, з використанням її уразливого стану викликаного скрутним матеріальним становищем, з корисливих мотивів, до надання платних сексуальних послуг особам чоловічої статі [28];

– відповідно до вироку Київського районного суду м. Харкова від 14.06.2024 (справа № 953/3216/24), діючи у складі організованої групи кримінальний правопорушник втягнув особу в заняття проституцією, з використанням її уразливого стану, з корисливих мотивів: перебуваючи у орендованому приміщенні, в ході розмови з потерпілою, яка звернулась за рекламним оголошенням з приводу високооплачуваної роботи, вчинив дії із втягнення, а саме: повідомила останній про можливість великих заробітків при занятті проституцією, при цьому пообіцявши забезпечувати її місцем для надання сексуальних послуг, за що потерпіла, у разі надання згоди на пропозицію повинна буде віддавати п'ятдесят відсотків заробітку з кожного клієнта. Потерпіла, перебуваючи у тяжкому матеріальному становищі, що обумовлювало її уразливий стан, розраховуючи на легкість і доступність отримання заробітку, шляхом заняття проституцією, була змушена погодитись на пропозицію та в подальшому до 28.11.2022 займалася проституцією в орендованому приміщенні [34];

– відповідно до вироку Здолбунівського районного суду Рівненської області від 10.04.2024 року (справа № 562/1050/24), у період часу з жовтня

місяця 2023 року по лютий місяць 2024 року, кримінальний правопорушник, керуючись прямим умислом, спрямованим на забезпечення осіб жіночої статі у занятті проституцією, тобто сутенерством, фактично неофіційно надаючи послуги «таксі» на автомобілі марки «DACIA» моделі «LOGAN», отримуючи частину грошових коштів за надання особами жіночої статі інтимних послуг «клієнтам», почали підшукувати схильних до заняття проституцією осіб жіночої статі, які б займалися проституцією та надавали інтимні послуги «клієнтам», забезпечуючи їх зайняттям проституцією, що полягало у підшукуванні осіб чоловічої статі, звідництві останніх між собою для надання та отримання послуг сексуального характеру за гроші, наданні послуг транспортування вказаними автомобілями, які знаходилися у їх користуванні, відверненні обману щодо розрахунку. Реалізуючи свій злочинний умисел, *кримінальний правопорушник познайомився з особами жіночої статі, які перебували у скрутному фінансовому становищі, та не мали постійного заробітку*, яким він запропонував надавати послуги сексуального характеру особам чоловічої статі за гроші, попередньо домовившись про розподіл грошових коштів між собою, у тому числі зобов'язувалися забезпечувати їх зайняття проституцією, що полягало у підшукуванні осіб чоловічої статі, приміщень для надання послуг сексуального характеру, звідництві осіб жіночої статі з особами чоловічої статі для надання послуг сексуального характеру, наданні послуг транспортування автомобілем, відверненні обману щодо розрахунку [33].

Наведені приклади надають можливість визначити, що *жертви таких кримінальних правопорушень можуть бути диференційовані таким чином*: 1) особи, які займалися проституцією самостійно без супроводу сутенера; 2) особи, які були втягнені у зайняття проституцією у зв'язку зі скрутним матеріальним становищем; 3) особи, які були втягнуті у зайняття проституцією шляхом обману; 4) особи, які були втягнуті у зайняття проституцією шляхом шантажу.

Використання скрутного матеріального становища жертви є однією із основних причин віктимізації жінок. Про це також було зауважено у дослідженні, проведеному Європейським парламентом у 2014 році. У звіті за результатами

дослідження було зауважено, що причини залучення до проституції різноманітні, але жінки, які продають секс, часто належать до вразливих груп суспільства, таких як іммігранти чи ромська меншина, а відсутність альтернатив для заробітку на життя визнається експертами та міжнародними організаціями сильним рушієм до проституції. В умовах браку освіти та можливостей працевлаштування, а також дискримінації жінок на ринку праці, рішення почати продавати секс може мати економічні причини. Фактично, згідно з літературою та міжнародними документами, безпритульність, термінова економічна потреба та відсутність достатніх ресурсів є основними причинами того, що люди починають займатися проституцією. Жінки в таких ситуаціях частіше стають жертвами сексуальної експлуатації. Інтерв'ю М. Фарлі з 785 людьми, які займаються проституцією в дев'яти країнах, показали, що 89% з них хотіли втекти від проституції, але не мали інших варіантів виживання. У рамках аболіціоністського підходу відсутність альтернатив, з якою стикаються жінки, які мають труднощі в заробітку на життя, серед інших аспектів враховується в понятті вразливості, яке включене в усі законодавчі документи, спрямовані на викорінення торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації після так званого Палермського протоколу. Отже, окрім насильства, якого зазнають жінки, які продають секс-послуги, уявлення про вразливість через бідність полегшує погляд на жінок, які займаються проституцією, як на жертв. Тому в дебатах дехто стверджує, що більшість, якщо не всі, жінки, які продають секс, потребували захисту, тому що їх або насильно примушували до проституції, або через відсутність альтернативного доходу [12].

Виходячи із наведеного, першочерговою проблемою, яка потребує вирішення є удосконалення порядку надання матеріальної допомоги особам, які знаходяться у скрутному матеріальному становищі, а також тим, хто перебуває у процесі пошуку роботи. Із початком повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну ця проблема набула особливої актуальності. Варто відмітити, що питання безробіття загострилось також через тимчасову окупацію частини територій держави, активні бойові дії та масові внутрішні переміщення.

Відповідно до статистичних даних, викладених на офіційному сайті Державної служби зайнятості, станом на серпень 2024 року загальна кількість вакансій по Україні складала 49849, при цьому загальна кількість осіб, які потребують працевлаштування – 130937 [92]. Таким чином, першочергового вирішення потребує проблема працевлаштування та збільшення робочих місць, що може бути здійснено шляхом сприяння розвитку малого та середнього бізнесу. Відсутність постійної роботи примушує жінок шукати тимчасові заробітки, що спрощує вчинення щодо них і такого протиправного діяння як торгівля людьми.

Беручи до уваги тонку лінію розмежування та відсутність достовірних даних, оцінки масштабів торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації дуже різняться і були піддані сумніву асоціаціями жінок, які продають секс-послуги, і прихильниками регуляторного підходу. Сексуальна експлуатація становить 58% від усіх випадків торгівлі людьми. В ЄС 62% жертв торгівлі людьми були ідентифіковані як жертви сексуальної експлуатації. За даними UNODC, існує близько 140 000 жертв торгівлі людьми, вчиненої з метою сексуальної експлуатації, 1 із 7 осіб, які займаються проституцією, є жертвами торгівлі людьми в Європі, але інші джерела свідчать про те, що 70%-90% повій були примушені до проституції злочинними групами [12].

Отже, у такому контексті очевидним висновком є потреба у створенні моделі віктимологічного запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним із сутенерством та втягненням осіб в заняття проституцією.

Процес створення моделі віктимологічного запобігання злочинності є основою програмування віктимологічного запобігання злочинності. А віктимологічне запобігання злочинності, в свою чергу, це діяльність з виявлення об'єктивних і суб'єктивних детермінантів віктимності та їх нейтралізація, зниження рівня віктимізації суспільства [57; 56]. Заходи, що застосовуються без урахування дихотомії «злочинець-жертва», віктимологічних ситуацій і детермінантів, малоефективні. Низька ефективність запобіжної діяльності є результатом недоліку кримінологічного аналізу злочинності без її

віктимологічних особливостей [171, с. 301; 169]. Здійснення комплексного впливу на злочинність необхідно розглядати в симбіозі з програмуванням віктимологічного запобігання, оскільки запобігання злочинності – частина програми соціально-економічного розвитку будь-якої територіальної громади. Отже програмування віктимологічного запобігання домашньому насильству в першу чергу повинно враховувати віктимологічні явища і процеси, що детермінують його на певній території, у певних сім'ях та за певний період часу [169].

Віктимологічне запобігання є частиною кримінологічного та повинно передбачати заходи, здатні знизити ризик вчинення щодо особи кримінального правопорушення шляхом усунення умов, факторів та чинників, які сприяють віктимізації. Частково це також може бути вирішено шляхом посилення нормативно-правового захисту потерпілих.

Так, наприклад, у 2017 році у Латвії було ініційовано законопроект про обмеження проституції, у якому було передбачено надання послуг із соціальної реабілітації особам, які займаються або займались проституцією. Такі послуги мали надаватись за кошти державного бюджету з метою сприяння відновленню або покращенню соціальної життєдіяльності особи, поновленню соціального статусу особи, інтеграції в суспільство і ринок праці, домагаючись при цьому відмови людини від заняття проституцією. Кабінет Міністрів мав визначати вид, обсяг, зміст соціальної реабілітації, умови отримання послуг, порядок розподілу та вимоги до надавача послуг соціальної реабілітації. Особи, які займаються проституцією, мали бути зобов'язані відвідувати програму корекції поведінки. Зміст, обсяг, порядок отримання та виконання програми корекції поведінки мали визначатися Кабінетом Міністрів [9].

В Україні наразі добровільна проституція є адміністративним деліктом. Протягом останніх років серед вчених та практиків ведуться дискусії з приводу визначення доцільності легалізувати проституцію та зробити її однією із форм господарської діяльності, що надало б можливість отримувати податки та забезпечити осіб, які надають такого роду послуги соціальним та медичним

страхуванням, а також відповідне медичне забезпечення. Водночас ця ініціатива залишається непідтриманою, здебільшого, із огляду на усталену європейську практику, а також – з питань забезпечення безпеки таких осіб.

Л.С. Кучанська, погоджуючись із С.І. Мінченко, вказує, що зважаючи на те, що проституція належить до явищ соціальної патології, наслідки якої є дисфункціональними, вітчизняні дослідники визначають певний комплекс суспільно небезпечних моментів у проституції, а саме: а) у соціальному аспекті: проституція є паразитичною формою, яка виражається передусім в ухиленні від праці, тобто формою, що створює своєрідний альтернативний спосіб життя, який не передбачає як основну норму трудовий процес (пов'язана з алкоголізмом, наркоманією); б) у медичному аспекті: поширення венеричних захворювань і СНІДу; жінки, які займаються проституцією, зрештою втрачають своє здоров'я, не можуть бути повноцінними матерями і, відповідно, не можуть народжувати в повноцінних, здорових дітей; в) у морально-психологічному аспекті: проституція неминуче призводить до втрати справжніх природних, біологічних і психологічних людських якостей, деградації особистості та моральної патології; г) у правовому аспекті: проституція тісно пов'язана з такими злочинними діями, як крадіжки, розповсюдження порнографії та наркотиків, утримання будинків розпусти, звідництво, залучення до проституції неповнолітніх, хуліганство, зараження венеричними захворюваннями і СНІДом [120, с. 117–118; 113].

Отже, наведене надає підставу вважати, що проституція є самостійним фоновим явищем, яке може сприяти зростанню кількісного показника окремих видів кримінальних правопорушень. Як правило, такими кримінальними правопорушеннями є діяння, пов'язані із незаконним обігом наркотичних засобів, правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості, проти життя та здоров'я, проти честі, волі та гідності тощо.

Продовжуючи розгляд досвіду Латвії із цього питання, варто відмітити, що держава забезпечує можливість особи, яка зазнала насильства, не відчуває себе в безпеці може звернутися до «Центру Марта» за консультацією та послугами соціальної реабілітації. «Центр Марта» наразі також пропонує надання

анонімного місця проживання в Латвії у випадках високого ризику для життя протягом певного періоду часу, оцінюючи кожен окрему ситуацію. Наразі в резиденції можуть одночасно проживати дві родини. Громадська організація «Freedom 61» пропонує кафе та можливості спілкування для повій у Ризі та соціальну реабілітацію, а також навчання професійним навичкам у центрі підтримки, розташованому за межами Риги. Як приклади важливості такої можливості наводяться кілька успішних історій жінок, які, виїхавши з Риги в центр підтримки, розривають зв'язки з кримінальними мережами, працюють над собою, щоб запобігти вживанню наркотичних речовин і набувають професійних навичок, наприклад, ювелірної справи, отримуючи можливість заробляти гроші своїми руками [11].

Необхідно відзначити, що в Україні існують центри надання допомоги особам, які постраждали від домашнього насильства та насильства за ознакою статі. У більшості випадків, такі центри також можуть надавати соціальну, правову та психологічну допомогу особам, яких було втягнуто у зайняття проституцією. Проте наведений досвід Латвії надає підставу вважати, що такого роду приміщення, де такі потерпілі можуть спілкуватись один із одним можуть вважатись одним із способів, який сприятиме викриттю організованої злочинної діяльності, зокрема тієї, що пов'язана із утриманням місць розпусти, виготовленням та розповсюдженням порнографічних матеріалів та торгівлею людьми.

У літературі правильно відмічається, що протидія проституції – доволі специфічне організаційно-правове утворення, що зводиться, в основному, до подолання соціальних відхилень, іншими словами, до забезпечення нормативної поведінки соціальних об'єктів. Без цілеспрямованого кримінологічного впливу на ці об'єкти у процесі протидії створюються умови для дестабілізації суспільства [121; 63]. Забезпечити «нормативну поведінку соціальних об'єктів» засобом подолання соціальних відхилень – занадто абстрактне завдання, оскільки не визначено конкретних об'єктів прикладання запобіжних зусиль. Проституцію слід розглядати, на наш погляд, і як індивідуальний прояв надання

платних інтимних послуг сексуального характеру, і як соціальне аморальне явище торгівлею тілом. Тому об'єкти запобігання проституції необхідно розрізняти на індивідуальному і загальному рівнях. На індивідуальному рівні об'єктом запобіжного впливу можуть бути: свідомість та самосвідомість виявлених і поставлених на профілактичний облік повій з метою схилення їх до добровільної відмови від продовження заняття проституцією. Це можливо за допомогою переважно морально-психологічного й психолого-педагогічного механізму такого впливу. Самосвідомість – це усвідомлення людиною себе як особистість, усвідомлення своєї здатності приймати самостійні рішення і вступати на цій підставі в усвідомлені відношення з людьми та природою, нести відповідальність за прийняття рішення і дії [65; 63]. З урахуванням глибини деформованості самосвідомості жінки – повії, наявності привабливої альтернативи такій поведінки залежить вибір заходів запобіжного впливу. Не виключено, що й на цьому рівні роль «пересічної» громадськості зводиться до мінімуму, оскільки для запобіжного впливу на такий об'єкт необхідна спеціально освітня і пристосована до такої роботи громадськість, відповідні установи і контроль; свідомість та самосвідомість осіб групи ризику, які постраждали у кризові ситуації і потенційно можуть стати на шлях зайняття проституцією (неповнолітні з аморальною поведінкою і з неблагополучних сімей, одинокі матері, що залишилися без близьких, багатодітних сімей, особи, що звільнилися з місць позбавлення волі, безхатченки, наркозалежні тощо). Свідомість і самосвідомість людини слугує не тільки її розвитку і вдосконаленню особистості, але й її руйнуванню [63, с. 99-100].

Досвід зарубіжних країн та національна практика запобігання втягненню осіб у заняття проституцією свідчать про те, що жодний із традиційних заходів не здатний якісно вплинути на кількісний показник таких кримінальних правопорушень. Наведена вище судова практика вказує на те, що жертви обирають такий спосіб отримувати дохід не через відсутність робочих місць та необхідного рівня освіти, а у зв'язку із можливістю отримувати швидко та стабільно високу матеріальну винагороду за надання такого роду послуги. Цьому

сприяє також розроблена сутенерами цінова політика, яка орієнтована на попит споживачів. Вказане є ще одним аргументом щодо позитивної оцінки скандинавського підходу, скерованого на криміналізацію придбання оплачуваних послуг сексуального характеру. Оскільки заборона такої поведінки якісно знизить попит, що призведе до вимушеного зниження цін на послуги та відмови осіб від їх надання. Свідома відмова від зайняття проституцією є способом запобігання кримінальному правопорушенню, передбаченому ст. 303 КК України, оскільки частіше жертвами сутенерів стають особи, які до цього самостійно надавали такі послуги.

На думку вчених, основними вимогами до організації системи протидії проституції мають бути: 1) методи і засоби кримінологічного впливу мають бути адекватними конкретним видам девіантної поведінки. Основним засобом протидії на загальносоціальному рівні повинно стати задоволення різних потреб та інтересів осіб, схильних до «ненормального» в поведінці; 2) істотне звуження репресивних заходів впливу. Позбавлення волі за проституцію призводить особистість до соціальної і моральної деградації і може використовуватися як крайній захід впливу; 3) створення гнучкої і розгалуженої системи соціальної допомоги, що включають державні, громадські, благодійні та інші структурні ланки (створення організацій, які б надавали безкоштовну медичну, профілактичну допомогу особам, що займаються проституцією); 4) моральна винагорода і духовний розвиток громадян мають спиратися на принципи загальнолюдської моралі і духовні цінності, свободи совісті і слова, індивідуального пошуку сенсу життя (духовна криза або втрата сенсу життя – важливий чинник девіантної поведінки). Створення «інститутів примирення» і «інститутів посередництва», які би брали на себе частину функцій кримінального правозастосування відповідно до тяжкості кримінального проступку або злочину, особи правопорушника, умов вчинення протиправного діяння; 5) жорсткий контроль за потоком інформаційних матеріалів у засобах масової інформації, які містять сцени насильства та жорстокості. Орієнтації молоді на «вироби» чорного ринку, де проповідується культ насильства, який формує кримінальні установки

і зміну самосвідомості, треба надати рішучу відсіч; 6) зміна менталітету громадян за допомогою правовиховної діяльності, формування більш толерантного і милосердного ставлення до інакомислячих навчальними та просвітницькими організаціями; 7) підготовка та перепідготовка кадрів, які могли б працювати з різними верствами населення, що активно живлять проституцію як соціально-правовий феномен [122, с. 255].

Проте аналіз поточної ситуації та статистичних показників кримінальних правопорушень, передбачених ст. 303 КК України надає також підставу для констатації, що єдиним ефективним способом захисту осіб від такого протиправного діяння є удосконалення кримінального законодавства в частині посилення кримінальної відповідальності. Це може бути реалізовано *шляхом розширення переліку потерпілих осіб посягання на яких буде тягти посилену кримінальну відповідальність. Особливо уразливими жертвами можуть вважатись вагітні жінки, особи похилого віку, особи із інвалідністю.*

Окрему увагу необхідно приділити *особам, втягненим у зайняття проституцією під час збройного конфлікту – в рамках широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти цивільного населення та особам, втягненим у зайняття проституцією, вчиненого у сукупності із кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 149 КК України.*

Щодо жертв збройного конфлікту, вище вже згадувалось про те, що відповідно до ст. 27 Конвенції про захист цивільного населення під час війни, особи, що перебувають під захистом, мають право за будь-яких обставин, на особисту повагу, повагу до своєї честі, права на сім'ю, їхніх релігійних переконань та обрядів, звичок та звичаїв. До них завжди слід ставитися гуманно й захищати їх, зокрема, від будь-якого акту насильства чи залякування, від образ та цікавості натовпу. Жінки потребують особливого захисту від будь-якого зазіхання на їхню честь, і, зокрема, захисту від згвалтування, примушування до проституції чи будь-якої іншої форми посягання на їхню моральність. З урахуванням положень стосовно здоров'я, віку та статі, сторона конфлікту, під владою якої є особи, що перебувають під захистом, має право поводитися з усіма

ними однаково, без жодної дискримінації, зокрема стосовно раси, релігії або політичних переконань. Проте сторони конфлікту повинні застосовувати до осіб, що перебувають під захистом, таких заходів контролю чи безпеки, які будуть визнані за необхідні під час ведення війни [76].

Необхідно відзначити, що Конвенція дещо обмежено підходить до проблеми сексуального насильства та проституції в умовах збройного конфлікту, акцентуючи увагу виключно на жертвах-жінках. Отже, поза увагою залишились чоловіки та діти, які також неодноразово піддавались таким протиправним діям з боку представників держави-агресора. Такий підхід утворює додаткові фактори, які впливають на підвищення латентності таких суспільно небезпечних діянь, яка зокрема також пов'язана із небажанням потерпілих оприлюднювати інформацію про себе та злочин, від якого вони потерпіли, а також зі страхом помсти з боку кримінального правопорушника та його близьких осіб.

Таким чином, актуалізується проблема посилення захисту потерпілих у кримінальному провадженні, розпочатому за фактом сексуального насильства та втягнення у зайняття проституцією як тоді, коли це було пов'язано зі збройним конфліктом, так і за відсутності таких умов.

У 2023 році було затверджено Стратегічний план реалізації повноважень прокуратури у сфері кримінального переслідування за сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, при розробленні якого було враховано, зокрема, такі фактори: достовірні повідомлення про те, що СНПК вчиняється з 2014 року на тимчасово окупованих територіях України і що масштаби та обсяги СНПК значно збільшилися після ескалації російської агресії у 2022 році; діти, особи з інвалідністю та люди похилого віку, що постраждали від СНПК, є особливо вразливою групою та мають особливі потреби; небажання українських жінок і чоловіків, які зазнали сексуального насильства, через історичні та загальносуспільні чинники повідомляти про це органи влади; постійна латентність повідомлень про СНПК через травми, стигму, переміщення та нестачу інформації про способи забезпечення участі в процесі здійснення правосуддя; український контекст, зокрема історично нерівне становище жінок

та чоловіків, дискримінація жінок, а також осіб за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності; недовіра громадськості до національної системи кримінального правосуддя або низькі очікування від потенційних результатів процесу кримінального правосуддя; занепокоєння щодо розголошення персональних даних, висловлені особами, які постраждали від СНПК; правові та процесуальні перешкоди в українській системі кримінального правосуддя, які обмежують право потерпілих від СНПК на доступ до правосуддя; недостатній рівень взаємодії між правоохоронними органами, які розслідують злочини, пов'язані з конфліктом, у тому числі із СНПК, та між цими органами і прокуратурою, а також між різними державними установами, які здійснюють діяльність у сфері протидії СНПК у більш широкому розумінні цього поняття; відсутність спеціалізованої підготовки, керівних принципів та робочих процедур у сфері розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень про СНПК, орієнтованих на інтереси потерпілих з урахуванням їхніх травм [165].

Проте, не дивлячись на активну діяльність щодо удосконалення порядку захисту осіб від сексуального насильства, пов'язаного із конфліктом, яке включає зокрема і втягнення у зайняття проституцією, соціальний та правовий захист таких потерпілих потребує удосконалення, особливо, це стосується неповнолітніх та малолітніх.

Окремо необхідно відмітити, що у 2017 році постановою Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2017 року № 268 було затверджено Порядок надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів (*далі – Порядок – В.К.*) [148]. Втягнення у зайняття проституцією у вказаному Порядку розглядається як вид сексуального насильства. Водночас аналіз вказаного документа, а також інших нормативно-правових актів, положення яких скеровані на захист прав дітей взагалі та тих, що постраждали у зв'язку зі збройним конфліктом надає підставу для констатації, що наразі українське законодавство не передбачає жодних пільг та виплат для такої категорії громадян. З огляду на положення ст.1 Закону України «Про охорону

дитинства» [153], єдиним виключенням є надання таким дітям права на пільгове або безкоштовне харчування.

Відповідно до ст. 30 законодавчого акту, держава вживає всіх необхідних заходів для забезпечення захисту дітей, які перебувають у зоні воєнних дій і збройних конфліктів, дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів, догляду за ними та возз'єднання їх із членами сім'ї, включаючи розшук, звільнення з полону, повернення в Україну дітей, незаконно вивезених за кордон. У разі якщо вік особи не визначений і є підстави вважати, що ця особа є дитиною, їй надається захист, передбачений цією статтею, до встановлення віку... Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань сім'ї та дітей, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах освіти і науки, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, створюють умови для реабілітації у сфері охорони здоров'я, психологічної, педагогічної реабілітації та соціальної реінтеграції дітей, які постраждали внаслідок воєнних дій і збройних конфліктів [153].

Відповідно до ст. 30-2 Закону, держава здійснює захист дітей від сексуального насильства (у тому числі від сексуальної експлуатації та вчиненого з боку батьків або осіб, які їх замінюють), а також дітей, які постраждали від такого насильства або стали його свідками (очевидцями)... Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику з питань сім'ї та дітей, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сферах освіти і науки, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері охорони здоров'я, створюють умови та забезпечують надання медичної і психологічної допомоги та необхідних реабілітаційних заходів дітям, які постраждали від сексуального насильства або стали його свідками (очевидцями). Організація функціонування, кадрове, методичне і матеріально-технічне забезпечення спеціального приміщення, передбаченого для опитування

(допиту) дитини, яка постраждала від сексуального насильства або стала його свідком (очевидцем), із застосуванням дружньої до дитини методики, здійснюється спеціалізованими службами підтримки постраждалих осіб, що утворюються місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування відповідно до законодавства [153].

Таким чином, можна підсумувати, що виходячи із наведених положень, наразі одним із важливих завдань щодо запобігання втягненню у зайняття проституцією та сутенерству взагалі та в умовах збройного конфлікту зокрема має стати удосконалення державної політики з питань сім'ї та дітей в частині унормування видів, розмірів та порядку надання соціальних пільг та виплат дітям, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів. Вказане може бути реалізовано шляхом удосконалення вказаного вище Порядку.

Водночас що стосується дорослих осіб, варто зауважити, що у випадку, якщо особу було позбавлено особистої свободи та примусово залучено до зайняття проституцією в умовах збройного конфлікту та якщо вона перебуває під захистом відповідно до Женевської конвенції «Про захист цивільного населення під час війни», відповідно до Закону України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей», така особа має право на соціальні пільги та грошові виплати.

Відповідно до ст. 7 законодавчого акту, щорічна державна грошова допомога надається особі, стосовно якої встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, або членам її сім'ї під час перебування такої особи в місцях несвободи. Одноразова державна грошова допомога надається особі, стосовно якої встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, після її звільнення. Одноразова державна грошова допомога у разі загибелі (смерті) особи, стосовно якої встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, смерть якої настала під час перебування такої особи в місцях несвободи, або смерті особи, звільненої з місць несвободи, протягом року після

її звільнення, якщо смерть настала внаслідок поранення, контузії, каліцтва, захворювання, нещасного випадку, пов'язаних з перебуванням такої особи в місцях несвободи, надається членам сім'ї, батькам чи утриманцям загиблої (померлої) особи, стосовно якої встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України. Члени сім'ї та батьки загиблої (померлої) особи, стосовно якої встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, визначаються відповідно до Сімейного кодексу України, а утриманці - відповідно до Закону України "Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування". Якщо особа має право на одноразову державну грошову допомогу в разі загибелі (смерті) особи, стосовно якої встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, а також на виплату одноразової грошової допомоги відповідно до інших законів України, виплата одноразової грошової допомоги здійснюється за однією з підстав за вибором такої особи [155].

Відповідно до ст. 8 Закону, особам, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, після їх звільнення надаються: 1) медична, реабілітаційна, у тому числі психологічна, допомога, соціальна та професійна адаптація в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України; 2) соціальні послуги, у тому числі влаштування до соціальних закладів (установ), у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України. Особа, стосовно якої встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, після звільнення має право на пільгове забезпечення санаторно-курортним лікуванням або одержання компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування. У разі встановлення інвалідності особі, стосовно якої встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, за результатами проведення оцінювання повсякденного функціонування особи за наявності відповідних підстав як причина інвалідності може зазначатися позбавлення особи особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України [155].

Проте це стосується виключно категорій осіб, визначених у ст. 2 Закону, що свідчить про те, що без захисту залишились цивільні особи, яких було депортовано або примусово залишено в окупації та втягнуто у зайняття проституцією. Отже, щодо дорослих осіб, як і у випадку дітей, також доцільним є унормування видів, розмірів та порядку надання соціальних пілг та відповідних виплат.

Щодо осіб, втягнених у зайняття проституцією, вчиненого у сукупності із кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 149 КК України, необхідно відзначити, що відповідно до Закону України «Про протидію торгівлі людьми», особа, якій встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, має право на забезпечення особистої безпеки, поваги, а також на безоплатне одержання: 1) інформації щодо своїх прав та можливостей, викладеної мовою, якою володіє така особа; 2) медичної, психологічної, соціальної, правової та іншої необхідної допомоги; 3) тимчасового розміщення, за бажанням постраждалої особи та у разі відсутності житла, в закладах допомоги для осіб, які постраждали від торгівлі людьми, на строк до трьох місяців, який у разі необхідності може бути продовжено за рішенням місцевої державної адміністрації, зокрема у зв'язку з участю особи в якості постраждалого або свідка у кримінальному процесі; 4) відшкодування моральної та матеріальної шкоди за рахунок осіб, які її заподіяли, у порядку, встановленому Цивільним кодексом України; 5) одноразової матеріальної допомоги у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України; 6) допомоги у працевлаштуванні, реалізації права на освіту та професійну підготовку. Іноземець та особа без громадянства, якій встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми на території України, крім передбачених частиною першою цієї статті прав, має також право на: 1) безоплатне отримання послуг перекладача; 2) тимчасове перебування в Україні строком до трьох місяців, який може бути продовжено у разі необхідності, зокрема у зв'язку з їхньою участю в якості постраждалих або свідків у кримінальному процесі; 3) постійне проживання на території України в порядку, встановленому законодавством [154].

Відповідно до Порядку виплати одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 липня 2012 р. № 660, виплата матеріальної допомоги здійснюється органами виконавчої влади Автономної Республіки Крим, структурними підрозділами з питань соціального захисту населення обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій, районних, районних у м. Києві та Севастополі держадміністрацій, виконавчих органів міських, районних у містах (у разі їх створення) (крім м. Києва та Севастополя) рад одноразово у розмірі трьох прожиткових мінімумів для відповідної категорії осіб (діти віком до шести років; діти віком від шести до 18 років; працездатні особи; особи, які втратили працездатність), установлених на момент звернення особи за матеріальною допомогою [147]. Станом на 2024 рік три прожиткові мінімуми становлять близько 9084 грн. Водночас із урахуванням регулярного підвищення цін на продуктові та продовольчі товари, очевидної потреби таких осіб на медичну та психологічну допомогу, видається доцільним або переглянути суму одноразової допомоги, або зробити її регулярною.

Таким чином, проведене дослідження надає підставу для констатації, що *віктимологічні заходи запобігання кримінальному правопорушенню, передбаченому ст. 303 КК України повинні передбачати:* 1) розширення переліку потерпілих осіб, шляхом уточнення кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак, визначених у ст. 303 КК України та встановлення кримінальної відповідальності за вчинення такого діяння щодо вагітних жінок, осіб похилого віку та осіб із інвалідністю; 2) розроблення та подальше унормування підстав, умов та порядку надання послуг із соціальної реабілітації осіб, яких було втягнуто у зайняття проституцією; 3) створення анонімних груп та виокремлення приміщень для анонімного спілкування із особами, які примусово надають оплачувані послуги сексуального характеру з метою психологічного та соціального супроводу, а також потенційного викриття діяльності організованих груп та злочинних організацій.

Щодо кримінологічних заходів, то у першу чергу такими є: 1) удосконалення державної політики з питань сім'ї та дітей в частині унормування видів, розмірів та порядку надання соціальних пільг та виплат особам, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів (для осіб, які зазнали сексуального насильства в контексті, визначеному Порядком надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2017 року № 268); 2) підвищення розміру одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми; 3) удосконалення діяльності правоохоронних органів щодо виявлення та припинення діяльності місць розпусти.

Висновки до 3 розділу

1. На підставі аналізу кримінальних законодавств та кримінологічної практики таких європейських країн як Швеція, Данія, Норвегія Франція, Німеччина та Польща виокремлено *позитивні риси щодо запобігання сутенерству та втягненню осіб у зайняття проституцією, якими можна вважати такі:* 1) криміналізація будь-якої форми придбання оплачуваних послуг сексуального характеру (за типом скандинавської моделі боротьби із проституцією) (Швеція, Норвегія, Данія, Франція); 2) забезпечення реінвестування конфіскованого у сутенерів майна на захист і реабілітацію жертв проституції та торгівлі людьми (Франція); 3) встановлення обов'язкового додаткового чи альтернативного майнового виду покарання, як правило – штрафу, що зумовлено корисливим мотивом досліджуваного кримінального правопорушення (Норвегія, Франція, Німеччина); 4) диференціація обставин, що обтяжують покарання для кожного окремого кримінального правопорушення, пов'язаного із сутенерством та втягненням особи у зайняття проституцією (Франція); 5) визначення пособництва сутенерству самостійним видом кримінального правопорушення (Швеція, Данія, Норвегія та Німеччина).

2. Встановлено наявність низки організаційно-правових прогалин, усунення яких можливо заходами кримінального права та кримінального процесу, що надасть можливість якісно покращити кримінологічну ситуацію щодо вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 303 КК України.

Дієвими способами зниження кількості кримінальних правопорушень, передбачених ст. 303 КК України визнано доцільно вважати: 1) приведення положень національного кримінального законодавства у відповідність до асquis ЄС, особливо – щодо втягнення у зайняття проституцією малолітніх та неповнолітніх осіб. Із урахуванням, що спеціальна норма щодо посягання на дітей передбачатиме відповідні кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки, це надасть можливість посилити межі кримінальної відповідальності за вчинення такого діяння щодо дітей; 2) визначення можливості обмежити види звільнення від покарання та його відбування осіб, які вчинили кримінально правопорушення, передбачені ст. 303 КК України та залишити можливим лише умовно-дострокове звільнення. Такий підхід надасть можливість забезпечити реалізацію завдання протидії суспільно небезпечним діянням та виправлення і профілактики асоціальної поведінки; 3) підвищення рівня здійснення правосуддя у таких кримінальних провадженнях, шляхом усунення типових прогалин та нормативних помилок, які допускають судді на етапі досудового розслідування та судового розгляду. Це може бути здійснено шляхом удосконалення порядку притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності та розширення випадків – уточненням в п. а ч. 1 ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», що суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження через істотне порушення норм процесуального права під час здійснення правосуддя, що унеможливило реалізацію учасниками судового процесу наданих їм процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків або призвело до порушення правил щодо юрисдикції або складу суду та/або призвело до порушення розумних строків.

3. Констатовано, що віктимологічні заходи запобігання кримінальному правопорушенню, передбаченому ст. 303 КК України повинні передбачати: 1)

розширення переліку потерпілих осіб, шляхом уточнення кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак, визначених у ст. 303 КК України та встановлення кримінальної відповідальності за вчинення такого діяння щодо вагітних жінок, осіб похилого віку та осіб із інвалідністю; 2) розроблення та подальше унормування підстав, умов та порядку надання послуг із соціальної реабілітації осіб, яких було втягнуто у зайняття проституцією; 3) створення анонімних груп та виокремлення приміщень для анонімного спілкування із особами, які примусово надають оплачувані послуги сексуального характеру з метою психологічного та соціального супроводу, а також потенційного викриття діяльності організованих груп та злочинних організацій

Кримінологічними заходами запобігання кримінальному правопорушенню, передбаченому ст. 303 КК України є: 1) удосконалення державної політики з питань сім'ї та дітей в частині унормування видів, розмірів та порядку надання соціальних пільг та виплат особам, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів (для осіб, які зазнали сексуального насильства в контексті, визначеному Порядком надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2017 року № 268); 2) підвищення розміру одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми; 3) удосконалення діяльності правоохоронних органів щодо виявлення та припинення діяльності місць розпусти.

ВИСНОВКИ

У дисертації вирішено наукове завдання, яке полягало у визначенні, узагальненні та розв'язанні проблем, пов'язаних із удосконаленням кримінально-правових та кримінологічних засад запобігання сутенерству та втягненню особи в заняття проституцією, шляхом надання пропозицій та рекомендацій, скерованих на удосконалення національного кримінального законодавства та кримінологічної практики у цій сфері. Проведене дослідження дає підстави для таких найбільш важливих висновків.

1. Проаналізовано та деталізовано ознаки об'єкта та об'єктивні ознаки сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією. Наведено додаткові аргументи на користь позиції, що основним безпосереднім об'єктом кримінального правопорушення є моральність у сфері статевих відносин. Додатковим обов'язковим об'єктами є здоров'я, статева свобода, статева недоторканість (якщо кримінальне правопорушення вчиняється щодо дитини), воля, честь та гідність особи. Формами реалізації об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України є: 1) сутенерство; 2) втягування у зайняття проституцією; 3) примушування до зайняття проституцією. Способами вчинення протиправного діяння є: 1) обман; 2) шантаж; 3) використання уразливого стану особи; 4) застосування чи погроза застосування насильства. Кримінальне правопорушення, передбачене ст. 303 КК України є безпредметним.

2. Досліджено та узагальнено ознаки суб'єкта та суб'єктивні ознаки сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією. Визначено, що суб'єктом є фізична осудна особа, яка вчинила кримінальне правопорушення з 16 років. Суб'єктивна сторони характеризується умисною формою вини. Ст. 303 КК України не передбачає інших обов'язкових ознак суб'єктивної сторони, окрім вини.

3. Визначено та охарактеризовано підстави криміналізації сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією. Визначено, що основною підставою

криміналізації сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією є виконання державою міжнародно-правових зобов'язань, що особливо актуалізувалось в умовах воєнного стану. Підстави криміналізації такого діяння є традиційними: кримінальне правопорушення, передбачене ст. 303 КК України є суспільно небезпечним, відносно поширеним (із нестабільною динамікою); проституція та сутенерство є діяннями, забороненими міжнародними правовими документами, що також свідчить про необхідність кримінально-правової гарантії захисту суспільних відносин у сфері статевої моральності.

4. Досліджено стан та тенденції сутенерства або втягнення особи в заняття проституцією в Україні. Встановлено, що стан вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 303 КК України є задовільним, оскільки таке діяння не складає значного відсотка від загальної кількості кримінальних правопорушень проти громадського порядку та моральності та не характеризується нерівномірним динамічним рядом.

Тенденціями вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України є такі: 1) потенційне збільшення кількості випадків вчинення сутенерства та втягнення особи у зайняття проституцією в окремих регіонах Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська, Волинська, Чернігівська, Миколаївська, що підтверджується негативною динамікою за останні два роки (2023-2024); 2) потенційне збільшення випадків, коли кримінальне правопорушення, передбачене ст. 303 КК України вчиняється у складі організованих груп чи злочинних організацій (в останні два роки спостерігається нестабільна динаміка зі значним збільшенням відносно 2019-2022 років); 3) потенційне збільшення випадків, коли досліджуване кримінальне правопорушення передує легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом (у 2024 році кількість таких випадків збільшилась у 7 разів); 4) перевага сутенерства над втягненням особи у зайняття проституцією, зумовлена збільшенням кількості осіб, які добровільно надають оплачувані послуги сексуального характеру.

5. Виявлено та узагальнено детермінанти, які впливають на кількісні показники кримінальних правопорушень, передбачених ст. 303 КК України. Констатовано, що основною детермінантою, яка зумовлює збільшення кількісних показників кримінальних правопорушень, передбачених ст. 303 КК України є зростання попиту на сексуальні послуги. Всі інші детермінанти мають перманентний характер, є універсальними та не відтворюють специфіки досліджуваного суспільно небезпечного діяння. Водночас фоновими явищами визначено збройну агресію російської федерації проти України, введення воєнного стану та всі незадовільні політико-економічні та соціальні умови, які були внаслідок цього сформовані; загальну маргіналізацію населення, зниження культурно-виховного рівня; незадовільний рівень реалізації правоохоронними органами своїх функцій; прогалини організаційно-правового характеру, зокрема низька ефективність кримінально-правових та кримінальних процесуальних заходів.

6. Охарактеризовано особистість кримінального правопорушника, який вчиняє протиправне діяння, передбачене ст. 303 КК України та його жертви. Встановлено, що типовий кримінологічний портрет кримінального правопорушника, який вчиняє кримінальні правопорушення, передбачені ст. 303 КК України є таким: особа жіночої статі (61 %), громадянка України (99 %), 18-28 років (37,2 %), має повну загальну або базову середню освіту (58,3 %), працездатна, не працює та не навчається (82,6 %), кримінальне правопорушення вчиняє повторно (3,3 %), або має незняту та непогашену судимість (1,6 %). Випадків вчинення досліджуваного правопорушення особами у стані алкогольного/наркотичного сп'яніння не встановлено.

Типовий кримінологічний портрет жертви кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України є таким: особа жіночої статі (98 %), громадянка України (94 %), повнолітня (67 %), має повну загальну або базову середню освіту (56 %), працездатна, не працює та не навчається (72 %).

7. Проаналізовано європейський досвід запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним із сутенерством та проституцією. На підставі

аналізу кримінальних законодавств та кримінологічної практики таких європейських країн як Швеція, Данія, Норвегія Франція, Німеччина та Польща виокремлено позитивні риси щодо запобігання сутенерству та втягненню осіб у зайняття проституцією, якими можна вважати такі: 1) криміналізація будь-якої форми придбання оплачуваних послуг сексуального характеру (за типом скандинавської моделі боротьби із проституцією) (Швеція, Норвегія, Данія, Франція); 2) забезпечення реінвестування конфіскованого у сутенерів майна на захист і реабілітацію жертв проституції та торгівлі людьми (Франція); 3) встановлення обов'язкового додаткового чи альтернативного майнового виду покарання, як правило – штрафу, що зумовлено корисливим мотивом досліджуваного кримінального правопорушення (Норвегія, Франція, Німеччина); 4) диференціація обставин, що обтяжують покарання для кожного окремого кримінального правопорушення, пов'язаного із сутенерством та втягненням особи у зайняття проституцією (Франція); 5) визначення пособництва сутенерству самостійним видом кримінального правопорушення (Швеція, Данія, Норвегія та Німеччина).

Щодо кримінологічної практики запобігання кримінальним правопорушенням, пов'язаним із сутенерством та втягненням особи у зайняття проституцією, встановлено, що більшість таких заходів здійснюються у взаємозв'язку із криміналістичними та оперативно-розшуковими – шляхом проведення спеціальних операцій, скерованих на попередження, виявлення та припинення кримінальної діяльності, пов'язаної із організованою злочинністю, торгівлею людьми та сексуальною експлуатацією. Для України актуальними для запозичення можуть стати як криміналістичні спринти щодо випадків вчинення торгівлі людьми та сексуальної експлуатації, так і проведення періодичної загальнонаціональної операції проти організованої проституції. Доцільним також є налагодження співпраці із Європолем за напрямом запобігання організованій проституції.

8. Досліджено та удосконалено кримінально-правові та кримінальні процесуальні заходи запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст.

303 КК України. Встановлено, що дієвими способами зниження кількості кримінальних правопорушень, передбачених ст. 303 КК України доцільно вважати: 1) приведення положень національного кримінального законодавства у відповідність до *acquis* ЄС, особливо – щодо втягнення у зайняття проституцією малолітніх та неповнолітніх осіб. Із урахуванням, що спеціальна норма щодо посягання на дітей передбачатиме відповідні кваліфікуючі та особливо кваліфікуючі ознаки, це надасть можливість посилити межі кримінальної відповідальності за вчинення такого діяння щодо дітей; 2) визначення можливості обмежити види звільнення від покарання та його відбування осіб, які вчинили кримінально правопорушення, передбачені ст. 303 КК України та залишити можливим лише умовно-дострокове звільнення. Такий підхід надасть можливість забезпечити реалізацію завдання протидії суспільно небезпечним діянням та виправлення і профілактики асоціальної поведінки; 3) підвищення рівня здійснення правосуддя у таких кримінальних провадженнях, шляхом усунення типових прогалин та нормативних помилок, які допускають судді на етапі досудового розслідування та судового розгляду. Це може бути здійснено шляхом удосконалення порядку притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності та розширення випадків – уточненням в п. а ч. 1 ст. 106 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», що суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження через істотне порушення норм процесуального права під час здійснення правосуддя, що унеможливило реалізацію учасниками судового процесу наданих їм процесуальних прав та виконання процесуальних обов'язків або призвело до порушення правил щодо юрисдикції або складу суду та/або призвело до порушення розумних строків.

9. Охарактеризовано та удосконалено кримінологічні та віктимологічні заходи запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 303 КК України. Констатовано, що віктимологічні заходи запобігання кримінальному правопорушенню, передбаченому ст. 303 КК України повинні передбачати: 1) розширення переліку потерпілих осіб, шляхом уточнення кваліфікуючих та

особливо кваліфікуючих ознак, визначених у ст. 303 КК України та встановлення кримінальної відповідальності за вчинення такого діяння щодо вагітних жінок, осіб похилого віку та осіб із інвалідністю; 2) розроблення та подальше унормування підстав, умов та порядку надання послуг із соціальної реабілітації осіб, яких було втягнуто у зайняття проституцією; 3) створення анонімних груп та виокремлення приміщень для анонімного спілкування із особами, які примусово надають оплачувані послуги сексуального характеру з метою психологічного та соціального супроводу, а також потенційного викриття діяльності організованих груп та злочинних організацій.

Щодо кримінологічних заходів, то у першу чергу такими є: 1) удосконалення державної політики з питань сім'ї та дітей в частині унормування видів, розмірів та порядку надання соціальних пілг та виплат особам, які постраждали внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів (для осіб, які зазнали сексуального насильства в контексті, визначеному Порядком надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2017 року № 268); 2) підвищення розміру одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми; 3) удосконалення діяльності правоохоронних органів щодо виявлення та припинення діяльності місць розпусти.

10. Запропоновано зміни та доповнення до національного кримінального законодавства в частині кримінальної відповідальності за сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією, до кримінального процесуального законодавства України, а саме:

– доповнити КК України ст. 303-1, яку викласти таким чином:

Стаття 303-1. Втягнення дитини у заняття проституцією

1. Вербування, спонукання або примушування дитини до заняття та/або участі у проституції - караються позбавленням волі на строк від чотирьох до семи років з конфіскацією майна

2. Ті самі дії, вчинені повторно, або проти особливо вразливої жертви, або членом сім'ї чи особою, яка проживала з дитиною, або особою, яка зловживала

своїми повноваженнями - караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років з конфіскацією майна

3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, вчинені із застосуванням тяжкого насильства або за попередньою змовою групою осіб, - караються позбавленням волі на строк від восьми до дванадцяти років з конфіскацією майна

4. Дії, передбачені частинами першою, другою або третьою цієї статті, вчинені організованою групою або якщо вони спричинили тяжкі наслідки, - караються позбавленням волі на строк від дев'яти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна;

– розширити заходи кримінально-правового характеру, які застосовуються щодо юридичних осіб, зокрема – визначити можливість застосовувати тимчасові обмеження діяльності юридичної особи та тимчасове обмеження в отриманні прав та/або переваг до осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, передбачене ст. 303 КК України щодо дітей;

– декриміналізувати кримінальне правопорушення, передбачене ст. 302 КК України та криміналізувати створення або утримання місць розпусти і звідництва як форм реалізації об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України;

– криміналізувати придбання та сприяння наданню оплачуваних сексуальних послуг;

– доповнити ч. 2 ст. 183 КПК України вказівкою, що слідчий суддя, суд при постановленні ухвали про застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, враховуючи підстави та обставини, передбачені статтями 177 та 178 цього Кодексу, має право не визначити розмір застави у кримінальному провадженні: щодо злочину, пов'язаного із сексуальним насильством та сексуальною експлуатацією особи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 910 potential victims of human trafficking identified across Europe. URL: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/910-potential-victims-of-human-trafficking-identified-across-europe>
2. Code pénal Français. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006070719/2025-01-08/
3. Den danske straffelov. URL: <https://danskelove.dk/straffeloven>
4. Europol supports operation targeting organised prostitution in Ireland. URL: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/europol-supports-operation-targeting-organised-prostitution-in-ireland>
5. First forensic sprint at Europol to speed up human trafficking. URL: <https://www.europol.europa.eu/media-press/newsroom/news/first-forensic-sprint-europol-to-speed-human-trafficking-investigations>
6. M.A. and Others v. France - 63664/19, 64450/19, 24387/20 et al. Judgment 25.7.2024. Section V. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22display%22:\[%220%22\],\[%22languageisocode%22:\[%22ENG%22\],\[%22appno%22:\[%2263664/19%22,%2264450/19%22,%2224387/20%22,%2224391/20%22,%2224393/20%22\],\[%22documentcollectionid%22:\[%22CLIN%22\],\[%22itemid%22:\[%22002-14363%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22display%22:[%220%22],[%22languageisocode%22:[%22ENG%22],[%22appno%22:[%2263664/19%22,%2264450/19%22,%2224387/20%22,%2224391/20%22,%2224393/20%22],[%22documentcollectionid%22:[%22CLIN%22],[%22itemid%22:[%22002-14363%22]})
7. Norges straffelov. URL: https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/2005-05-20-28/KAPITTEL_2#KAPITTEL_2
8. Pornography and human rights. European Center for Law and Justice. URL : <https://eclj.org/pornography-and-humanrights-report>;
9. Prostitūcijas ierobežošanas likums. URL: <https://lvportals.lv/skaidrojumi/290645-prostituciju-ierobezos-ar-likumu-2017>
10. Regulation of prostitution in the EU: its cross-border implications and impact on gender equality and women’s rights European Parliament resolution of 14 September 2023 on the regulation of prostitution in the EU: its cross-border

implications and impact on gender equality and women's rights (2022/2139(INI)). URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0328_EN.pdf

11. Resursu karte – sociālie pakalpojumi un atbalsts vardarbībā cietušāmun vardarbību veikušāpersonāmMETODISKAIS Materiāls sociālajam darbamardarbiba cietušam un vardarbību veikušam personam. URL: <https://www.lm.gov.lv/lv/media/8389/download>

12. Sexual exploitation and prostitution and its impact on gender equality. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2014/493040/IPOL-FEMM_ET\(2014\)493040_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2014/493040/IPOL-FEMM_ET(2014)493040_EN.pdf)

13. Strafgesetzbuch (StGB) in der Fassung der Bekanntmachung vom 13. November 1998 (BGBl. I S. 3322), das zuletzt durch Artikel 2 Absatz 2 des Gesetzes vom 7. November 2024 (BGBl. 2024 I Nr. 351) geändert worden ist". URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/StGB.pdf>

14. Sveriges brottsbalk. URL: <https://rkrattsbaser.gov.se/sfst?bet=1962:700>

15. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf>

16. Балобанова Д.О. Динаміка кримінального права України (теоретико-прикладне дослідження). URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/4903/1/%D0%91%D0%B0%D0%BB%D0%BE%D0%B1%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0%20%D0%B0%D0%B2%D1%82%D0%BE%D1%80%D0%B5%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B0%D1%82_%D0%B4.%D1%8E.%D0%BD.pdf

17. Береза К. Ю. Обстановка вчинення злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». 2015. Том 3. Випуск № 3-2. С. 257–260

18. Бова А.А. Методичні проблеми прогнозування злочинності. URL: https://www.researchgate.net/publication/320702229_Methodicni_problemi_prognozu_vanna_zlocinnosti_Methodical_problems_of_crime_forecasting

19. Бондаренко Л.О. Проституція: юридичний та соціально-психологічний аспекти. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4ea78d54-c58a-4f23-90cb-5822d9d69fe1/content>
20. Борисов В.І., Комаров О.Д. Вина у кримінальному праві. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2016. № 2(7). С. 280-281
21. Валюшок Д. Детермінанти транснаціональної злочинності. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d785ee5e-e50d-4f30-a6d8-024c2c8487d6/content>
22. Варава Д. В., Коссе В. В. Втягнення наркозалежних осіб у зайняття проституцією: віктимологічний аспект. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. Вип. № 4 (81), ч. 2. С. 62–67.
23. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К. Ірпінь : ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.
24. Вирок Берегівського районного суду Закарпатської області від 22 червня 2021 року (справа № 297/890/20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97936977>
25. Вирок Броварського міськрайонного суду Київської області від 13.11.2023 (справа № 361/5236/23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114850739>
26. Вирок Галицького районного суду м. Львова 12.07.2024 року (справа № 461/4456/24). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120355404>
27. Вирок Деснянського районного суду м. Києва від 02 грудня 2021 року (справа № 754/14888/17). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101644751>
28. Вирок Дзержинського районного суду м. Харкова від 22 серпня 2024 року (справа № 638/11530/24). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121149871>
29. Вирок Дзержинського районного суду м. Харкова від 10 вересня 2018 року (справа № 638/5856/18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76361047>

30. Вирок Довгинцівського районного суду міста Кривого Рогу Дніпропетровської області від 29 вересня 2023 року (справа № 211/4965/22, провадження № 1-кп/211/262/23). URL:

<https://reyestr.court.gov.ua/Review/113808237>

31. Вирок Жовтневого районного суду міста Дніпропетровська від 04 листопада 2022 року (справа № 201/8038/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107112853>

32. Вирок Зарічного районного суду м. Суми від 17 червня 2021 року (справа № 592/6305/21, провадження № 1-кп/591/552/21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97738579>

33. Вирок Здолбунівського районного суду Рівненської області від 10.04.2024 року (справа № 562/1050/24). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118263102>

34. Вирок Київського районного суду м. Харкова від 14.06.2024 (справа № 953/3216/24). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/119737624>

35. Вирок Київського районного суду міста Одеси від 03.10.2024 (Справа № 947/30841/24). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/122067280>

36. Вирок Корсунь-Шевченківського районного суду Черкаської області від 10.05.2023 року (справа № 699/529/16-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110827642>

37. Вирок Крюківського районного суду м. Кременчука Полтавської області від 05.12.2023 (справа № 537/1505/23). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115444369>

38. Вирок Московського районного суду м. Харкова від 22.02.2022 (справа № 643/1688/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80092864>

39. Вирок Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 06 вересня 2018 року (справа № 335/1342/18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76278568>

40. Вирок Орджонікідзевського районного суду м. Запоріжжя від 12 травня 2020 року (справа № 335/2781/20). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89277487>

41. Вирок Печерського районного суду м. Києва від 15.10.2019 (справа № 757/44000/19-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86730691>

42. Вирок Приморського районного суду м. Одеси від 31 жовтня 2023 року (справа № 522/16565/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114531657>

43. Вирок Ренійського районного суду Одеської області від 30.06.2020 (справа № 510/1505/17). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90100857>

44. Вирок Святошинського районного суду м. Києва від 12 вересня 2019 року (справа № 759/6862/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84714188>

45. Вирок Суворовського районного суду м. Одеси від 07.06.2023 (справа № 523/15875/22). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111377834>

46. Вирок Тернопільського міськрайонного суду Тернопільської області від 24.06.2022 (справа № 607/6904/17). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105019016>

47. Вирок Шевченківського районного суду м. Львова від 11 березня 2019 року (справа № 466/1815/19). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80412738>

48. Висновок на проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення його окремих положень про кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності» від 11.11.2024 № 12191. URL: <blob:https://itd.rada.gov.ua/15b1b9c2-b832-449e-9bf7-1b452cb896b5>

49. Вітко О.Ю. Теоретичні аспекти об'єкта і предмета злочину. *Dictum factum*. 2020. № 1. С. 111-120

50. Вовк А.Є. Питання відмежування звідництва та сутенерства в кримінальному праві України та зарубіжних країн. URL: http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/20554/1/АКТУАЛЬНІ%20ПРОБЛЕМИ%20КРИМІНАЛЬНОГО%20ПРАВА_p194-197.pdf

51. Вознюк А. А. Факультативні ознаки складу злочину: міжгалузевий вимір. *Актуальні проблеми кримінального права: тези доп. X Всеукр. наук.-теорет. конф., присвяч. пам'яті проф. П. П. Михайленка* (м. Київ, 22 листоп. 2019 р.) / редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 45–47.

52. Войчишена М. Типові сліди кримінальних правопорушень за фактами обігу порнографічних предметів. URL: http://conferences.neasmo.org.ua/uploads/conference/file/63/conference_28-28.2.2019.pdf

53. Волкова Н. Л., Сторожко С. В. Сучасна практика боротьби з розповсюдженням дитячої порнографії в мережі Інтернет. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2009. № 3. С. 246.

54. Воробей П.А. Роль і місце предмета злочину в об'єктивних ознаках складу злочину. URL: <https://journals.nuoua.od.ua/index.php/chasopyskiivp/article/view/6/3>

55. Галаган В.І. Правові та криміналістичні проблеми вдосконалення кримінально-процесуальної діяльності (на матеріалах органів внутрішніх справ України): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук. К., 2003. 39 с.

56. Головкін Б. М. Віктимізація населення в Україні: стан, детермінанти, запобігання. *Теорія і практика правознавства*. 2014. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2014_2_33

57. Головкін Б. М. Кримінологічне поняття віктимізації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2015. № 2 (15). С. 93–96.

58. Головкін Б.М. Про детермінацію злочинності. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/301/286>

59. Головкін С. В. Особливості слідової картини при вчиненні шахрайств. URL: <http://corp-lguvd.lg.ua/d120604.html>.

60. Горпинюк О.П. Актуальні проблеми кваліфікації складів злочинів проти моральності. *Порівняльно-аналітичне право*. № 3. 2017. С. 184–188.

61. Горпинюк О.П. До питання про вдосконалення регламентації кримінальної відповідальності за сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією. URL: 4345-16449-1-PB%20(5).pdf

62. Гриненко І. Ознаки суб'єкта злочину як критерії класифікацій злочинів. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/7/34.pdf>

63. Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід : монографія / В. В. Голіна, М. Г. Колодяжний, С. С. Шрамко та ін. ; за заг. ред. В. В. Голіни, М. Г. Колодяжного. Х. : Право, 2017. 284 с.

64. Гуцуляк М.Я., Костюк Л.О. Поняття, зміст та ознаки суб'єктивної сторони складу злочину. URL: <http://lib.pnu.edu.ua/files/%D0%AE%D1%80%D0%B8%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%9C%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D0%B8%20%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97.pdf>

65. Данильян О.Г., Тараненко В.М. Філософія. 2 ге вид., допов. і переробл. Х. : Право, 2012. 312 с.

66. Денисов С.Ф. Злочинність кримінально активної частини молоді та її запобігання в Україні: автореф. дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08. Запоріжжя, 2011. 36 с.

67. Денисов С.Ф. Особа злочинця у кримінологічній теорії України. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/6a60c927-1e87-4bed-b0f6-4c4704e2c7c5/content>

68. Денисюк С.Ф. Співвідношення тактики та організації проведення слідчої дії. *Право і Безпека*. 2010. № 4. С. 176-179.

69. Дорохіна Ю. А. Розвиток поняття об'єктивної сторони складу злочину та його теоретичні основи. *Юридична наука*. 2013. № 8. С. 49-55.

70. Єгорова В.О. Критерії декриміналізації діянь: до постановки проблеми. *10 років чинності Кримінального кодексу України: проблеми застосування, удосконалення та подальшої гармонізації із законодавством європейських країн* : матеріали міжнар. наук.- практ. конф., 13–14 жовт. 2011 р. Харків : Право, 2011. С. 166–169.

71. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Page/1>

72. Ємець О.М. Пошук фактичних даних про ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів. URL: <http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/514/1/24.pdf>

73. Єфімов М. М. Розслідування злочинів проти громадського порядку та моральності : навч. посібник. 2-е вид., доп. і перероб. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 188 с.

74. Єфімов М. М., Лазарєв В.О. Теоретичні засади методики розслідування втягнення неповнолітнього в заняття проституцією і сутенерства : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 232 с.

75. Єфімов М.М. До питання протидії розслідуванню кримінальних правопорушень проти моральності. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/2-4_2018/51.pdf

76. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни, ратифікованій Указом ПВР УРСР від 03.07.1954 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154

77. Житний О.О. Міжнародні зобов'язання України та питання розвитку національної політики в сфері боротьби зі злочинністю. URL: <http://law-dep.pu.if.ua/conference2014/articles/zhytny.pdf>

78. Закон України від 04.12.2024 № 4111-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо вдосконалення механізмів притягнення юридичних осіб до відповідальності за підкуп посадових осіб іноземних держав». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4111-20>

79. Закон України від 23.05.2013 № 314-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виконання Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України стосовно відповідальності юридичних осіб». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/314-18#Text>

80. Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4012-20#n44>

81. Закон України «Про медіа» від 13.12.2022 № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text>

82. Закон України від 20 листопада 2003 року № 1296-IV «Про захист суспільної моралі». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1296-15#Text>

83. Закон України від 18.02.2021 № 1256-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства (Ланцаротської конвенції)». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1256-20#n38>

84. Іващенко В. Проблеми правового регулювання співробітництва держав у боротьбі з розповсюдженням порнографії. *Підприємництво, господарство і право*. 2004. № 4. С. 104-106

85. Інструкція про порядок використання правоохоронними органами можливостей Національного центрального бюро Інтерполу в Україні у попередженні, розкритті та розслідуванні злочинів, затверджена наказом МВС України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Держкомкордону України, Державної митної служби України, Державної податкової адміністрації України від 09.01.1997 № 3/1/2/5/2/2. URL: <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/547806> 10.

86. Інформаційний лист «Судово-мистецтвознавча експертиза» ДНДЕКЦ МВС України, Київ-2017., супр. лист ДНДЕКЦ від 16.03.2017 19/9-2/3393.

87. Карпінська Н. Проблемні аспекти судової мистецтвознавчої експертизи. *Історико-правовий часопис*. 2017. №2 (10). С. 124–129
88. Карпов Н. С. Протидія розслідуванню. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2006. № 3. С. 161–169.
89. Кашперук С.Г. Методика розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням державного кордону України. *Основи криміналістики : курс лекцій*. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2016. 92 с.
90. Кашперук С.Г. Методика розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням державного кордону України. *Основи криміналістики : курс лекцій*. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2016. 92 с.
91. Кириленко Н.Ю. Методика розслідування шахрайства у сфері побутових відносин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2013. 20 с.
92. Кількість вакансій та чисельність шукачів роботи, зареєстрованих в Державній службі зайнятості станом на 1 серпня 2024 року. URL: <https://dcz.gov.ua/stat/statfile>
93. Кіцен Н.В. Система загальних умов перевірки вироків, постанов, ухвал суду, які не набрали законної сили: проблеми структурування. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/apdp_2011_60_34.pdf
94. Книженко С.О. Криміналістична характеристика створення та поширення контенту з вмістом дитячої порнографії з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем або технологій. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/264969/260947>
95. Ковальова О.В., Пекарський С.П. Виявлення та розслідування кримінальних правопорушень проти моральності: пошукові заходи та експертне забезпечення. *Криміналістичний вісник*. № 2 (36). 2021. С. 69–80
96. Когутич І.І. Криміналістика: Курс лекцій. Київ: Атіка, 2008. 888 с.

97. Конвенція МОП про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці від 17.06.1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_166#Text

98. Конвенція про захист цивільного населення під час війни ратифікована Указом ПВР УРСР від 03.07.1954. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

99. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text

100. Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми, ратифікованій *Законом України № 2530-VI від 21.09.2010 «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми»*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_858#Text

101. Коссе В.В. Кримінально-правові заходи запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 303 Кримінального кодексу України, вчиненим щодо дітей. *Право і суспільство*. № 5. 2024. С. 517-523

102. Коссе В.В. Моральність як об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України (сутенерство або втягнення особи у зайняття проституцією). Поліцейська медіація як інструмент захисту прав та інтересів громадян: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 16 вересня 2022. Львів-Торунь: Liha-Pres., 2022. С. 66-69

103. Коссе В.В. Особа жертви сутенерства або втягнення у заняття проституцією. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. № 2. 2023. С. 156-161

104. Коссе В.В. Соціально-демографічні ознаки осіб, які вчиняють сутенерство або втягують у заняття проституцією. *«Взаємодія норм міжнародного і національного права крізь призму процесів глобалізації та інтеграції»*: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції викладачів, співробітників закладів вищої освіти і наукових організацій, магістрантів, аспірантів, докторантів, представників громадських організацій,

органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств та інших установ (09 листопада 2022 р.). Київ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2022. С. 107-108

105. Коссе В.В. Кримінальні процесуальні заходи запобігання сутенерству або втягненню особи у зайняття проституцією. *Advances in law: the view of domestic and foreign scholars (October 3–4, 2024. Riga, the Republic of Latvia)* : International scientific conference. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2024. С. 292-294

106. Коссе В.В. Сутенерство як кримінально протиправний феномен сучасності. *Правовий часопис Донбасу*. № 3 (80). 2022. С. 53-57

107. Кривуля О.М. Чи можуть суспільні відносини бути об'єктом злочину? *Вісник Університету внутрішніх справ*. Х., 1997. № 2. С. 70–75.

108. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

109. Кримінальне право: навч. посіб. / О. О. Дудоров, М. І. Хавронюк; за заг. ред. М. І. Хавронюка. К.: Ваіте, 2014. 944 с.

110. Кримінальний кодекс України : наук.-практ. комент. / Баулін Ю. В., Борисов В. І., Гавриш С. Б. та ін. ; за заг. ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. К. : Ін Юре, 2003. 1196 с.

111. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

112. Кулик С.Г. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинам проти моральності. URL: http://virtuni.education.zp.ua/info_cpu/sites/default/files/diss_Kylik.pdf

113. Кучанська Л.С. Загальносоціальні та спеціально-кримінологічні аспекти проституції. URL: http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2018/4/part_1/17.pdf

114. Лазарев В.О. Криміналістична характеристика та особливості розслідування втягнення неповнолітніх у заняття проституцією і сутенерства.

URL: <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/science/rada/auto/26/2.pdf>

115. Ландіна А. В. Кримінально-правова охорона моральності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук. К., 2005. 227 с.;

116. Литвинов О.М. Прогностичний підхід до аналізу організованої злочинності. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1d93bc80-bdfc-4fa3-a920-83ced485b8bd/content>

117. Литвинов О.М., Гладкова Є.О. Моделювання як метод дослідження протидії злочинності. *Актуальні питання юридичної науки та практики*. Київ. 2020. С. 14-20

118. Любавіна В.П. Поняття вини як елемент змісту кримінального права України. URL: [10.36695/2219-5521.2.2021.55](https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2021.55)

119. Мирошниченко М.А. Кваліфікація злочинів за об'єктивними ознаками. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/33a8b9f9-a17f-4b7d-aa0b-d1366509b93b/content>

120. Мінченко С.І. Кримінологічна характеристика наркоманії та проституції: сучасний стан і тенденції. *Право України*. 2009. № 9. С. 116–122.

121. Назаренко Д. О. Кримінологічний аналіз та протидія фоновим для злочинності явищам : монографія. Х. : Діса плюс, 2013. 458 с.

122. Назаренко Д.О. Протидія проституції як фоновому для злочинності явищу. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2013. Вип. 11. С. 254-258.

123. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. 2-ге вид., переробл. та допов. К. : Дакор, 2008. 1428 с.

124. Неживець О.М. Детермінанти злочинної поведінки жінок. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. № 6. 2011. С. 130-135

125. Небитов А. А. Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією: аналіз складу злочину. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 41-50

126. Небітов А.А. Кримінальна відповідальність за створення або утримання місць розпусти і звідництво: актуальні проблеми теорії та практики. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. № 1 (32). № 2014. С. 95-98

127. Олефір А.Ю. Сутенерство або втягнення особи у заняття проституцією: особливості, проблеми та відповідальність. *Науковий журнал «ЛОГОС. Мистецтво наукової думки»*. №4. 2019. С. 208-210

128. Орлов Ю., Миронюк Д. Кримінологічний моніторинг ефективності правового регулювання як інструмент протидії злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2014. № 6. URL: http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/654/kriminologichniy_monitoring_effektivnosti_ppravovogo_regulyuvannya_yak_instrument_protidiyi_zlochinnosti.pdf?sequence=2&isAllowed=y.

129. Орлов Ю.В. Кримінологічні фактори криміналізації суспільно небезпечних діянь: методологічні засади дослідження. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/3ace5452-0e5b-46ab-89b3-9e915ab71900/content>

130. Орловська Н.А. Деякі питання побудови кримінально-правових санкцій у контексті процесів криміналізації та пеналізації. URL: <http://www.apdp.in.ua/v57/87.pdf>

131. Оробець К.М. Кримінальні правопорушення, вчинені в умовах воєнного стану: суспільна небезпечність та законодавче закріплення. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/237/6374/13410-1?inline=1>

132. Осадчий В.І. Об'єкт транспортних злочинів. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. *Політологія. Соціологія. Право*. 2012. № 3. С. 194-201

133. Особливості встановлення осіб, які вчиняють незаконні заволодіння транспортними засобами: навч. посібник / О.Л. Христов, Ю.В. Христова, О.О. Літун. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 80 с.

134. Особливості розслідування злочинів пов'язаних із торгівлею людьми. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/84988aa5-1279-448c-b06f-07ca9b8e184d/content>
135. Офіс Генерального прокурора. Статистика. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>
136. Офіс Генерального прокурора. Статистика. URL: <https://erdr-map.gp.gov.ua/csp/map/index.html#/map>
137. Пакліна Т.О. Особистісні детермінанти вчинення кримінальних правопорушень через необережність. URL: http://jes.nuoua.od.ua/archive/3_2016/23.pdf
138. Панов М.І., Харитонов С.О. Суспільна небезпечність діяння в системі ознак поняття «кримінальне правопорушення». *Проблеми законності*. 2020. Вип. 150. С. 124-140.
139. Патрелюк Д.А. Розслідування незаконних заволодінь транспортними засобами, вчинених неповнолітніми: монографія. Д. : Лопатніков С. Г., 2012. 221 с.
140. Пащенко О. О. Соціальна обумовленість закону про кримінальну відповідальність : монографія. Харків: Юрайт, 2018. 446 с.
141. Пащенко О.О. Місце нормативних факторів в системі обставин, що визначають соціальну обумовленість закону про кримінальну відповідальність. URL:<https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/4923/1/%D0%9C%D0%86%D0%A1%D0%A6%D0%95%20%D0%9D%D0%9E%D0%A0%D0%9C%D0%90%D0%A2%D0%98%D0%92%D0%9D%D0%98%D0%A5%20%D0%A4%D0%90%D0%9A%D0%A2%D0%9E%D0%A0%D0%86%D0%92%20%D0%92%20%D0%A1%D0%98%D0%A1%D0%A2%D0%95%D0%9C%D0%86%20%D0%9E%D0%91%D0%A1%D0%A2%D0%90%D0%92%D0%98%D0%9D.pdf>
142. Пащенко О.О. Системно-правова несуперечливість кримінально-правових норм. *Правова доктрина – основа формування правової системи держави*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 20-річчю Нац. акад.

прав. наук України та обговоренню п'ятитомної монографії «Правова доктрина України» (м. Харків, 20–21 листоп. 2013 р.) / редкол.: В.Я. Тацій, О.В. Петришин, В.П. Тихий та ін. Х.: Право, 2013. С. 697–699.

143. Пащенко О.О. Суспільна корисність кримінально-правових норм. *Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка*. 2017. № 1 (77). С. 71–81

144. Пиріг І. В. Місце криміналістичної експертизи в загальній класифікації судових експертиз. *Актуальні проблеми правоохоронної діяльності: матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції (Сєверодонецьк, 23 груд. 2016 р.)* / упоряд. В. С. Бондар, М. В. Кривонос. Сєверодонецьк: Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. С. 246–249.

145. Пиріг І.В. Організація і тактика проведення огляду місця події в сучасних умовах розвитку науки і техніки. *Криміналістичний вісник*. № 2 (32), 2019. С. 30–37

146. Пиріг І.В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування: монографія. Дніпропетровськ: Дніпропетров. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД. 2015. 454 с.

147. Порядок виплати одноразової матеріальної допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25 липня 2012 р. № 660. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2012-%D0%BF#Text>

148. Порядок надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 5 квітня 2017 року № 268. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2017-%D0%BF#Text>

149. Постанова Верховного Суду від 12 листопада 2020 року по справі № 682/488/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92870309>

150. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо імплементації Конвенції Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства

(Ланцаротської Конвенції)». URL: blob:https://itd.rada.gov.ua/126284d8-fe16-46d4-9fdf-53c1eb830d49

151. Пояснювальна записка до проєкту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України, Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо приведення у відповідність з міжнародними стандартами відповідальності юридичних осіб за вчинення корупційних кримінальних правопорушень». URL: blob:https://itd.rada.gov.ua/0ae6ded5-f46e-448c-89a8-93db0da7c5ef

152. Про боротьбу із сексуальною експлуатацією дітей і дитячою порнографією: Рамкове рішення Ради ЄС 2004/68/ЮВС від 22 грудня 2003 року

153. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text>

154. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20.09.2011 № 3739-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>

155. Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей: Закон України від 26.01.2022 № 2010-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2010-20#Text>

156. Проект Закону про регулювання проституції та діяльності секс-закладів від 17.09.2015. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56559

157. Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення його окремих положень про кримінальні правопорушення проти громадського порядку та моральності» від 12.11. 2024. URL: blob:https://itd.rada.gov.ua/6d7e626e-a524-4eec-afd4-a055f377266f

158. Проект нового Кримінального кодексу України: передумови розробки, концептуальні засади, основні положення: монографія. Андрушко П.П., Бакумов О.С., Баулін Ю.В., Бурдін В.М., Вишневська І.А., Горох О.П., Гуторова Н.О., Марчук Н.О., Навроцький В.О., Пономаренко Ю.А., Стрельцов

Є.Л., Хавронюк М.І. // За заг. ред. Ю.В. Бауліна, М.І. Хавронюка. К.: Компанія ВАІТЕ. 494 с.

159. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text

160. Римський статут Міжнародного кримінального суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

161. Рудковська М.Р. Суспільна небезпека як ознака поняття злочину. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3533/1/rudkovska_d.pdf

162. Семенишин М.О. Поняття особи, яка вчиняє корисливо-насильницькі злочини. URL: <https://suprematia.revistestiintifice.md/wp-content/uploads/2021/01/articol24.pdf>

163. Справа масажного салону Ego: слідчі 5-й рік не можуть знайти причетних до організації «борделю». URL: <https://poltava.to/news/77477>

164. Степаненко О.В. Реалізація принципу доцільності при здійсненні криміналізації. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/c0712f6e-01f6-4f41-9adb-63770f592647/content>

165. Стратегічний план реалізації повноважень прокуратури у сфері кримінального переслідування за сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/specializovani-dokumenty>

166. Судова влада. Статистика. URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/

167. Таран Н.Г. Суб'єкт злочину у кримінальному праві України: теоретичні та прикладні аспекти. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/a2a14de3-5e74-419f-ab40-6a1b13a49e36/content>

168. Терпелюк Є.В. Суб'єктивне ставлення особи до об'єктивних ознак кримінального правопорушення та його кримінально-правове значення. URL: <https://old.karazin.ua/docs/work/dysertatsii/terpeliuk-dysertatsia.pdf>
169. Тичина Д.М. Віктимологічні заходи запобігання домашньому насильству. URL: http://legalnovels.in.ua/journal/19_2023/64.pdf
170. Тітенко І.М. Сутенерство або втягнення особи у заняття проституцією: питання об'єкта складу злочину. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/28615/Titenko.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
171. Туляков В. О. Вчення про жертву злочину: соціально-правові основи : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.08. Одеса, 2001. 484 с.
172. Туляков В.О. Кримінальне право сьогодення: ренесанс ідей Ч. Беккарія. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/76000df5-5ef9-450c-9714-a7d8f332703c/content>
173. У Німеччині пропонують запровадити субсидії на секс для інвалідів. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2017/01/10/7059909/>
174. Усатова Т.І. Кримінологічна характеристика та запобігання створенню або утриманню місць розпусти і звідництву в Україні. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/>
175. Усатова Т.І. Щодо особливостей детермінації злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти та звідництва. *Питання боротьби зі злочинністю*. Вип. 33. 2017. С. 285-300
176. Ухвала Апеляційного суду Львівської області від 10 липня 2018 року (справа № 462/986/18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75231308>
177. Ухвала Апеляційного суду Донецької області від 30 липня 2018 року (справа № 225/3522/18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75670446>
178. Ухвала Вінницького апеляційного суду від 12 грудня 2018 року (справа № 127/17478/18). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78646810>
179. Ухвала Львівського апеляційного суду від 06 червня 2019 року (справа № 461/3792/17). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82270232>

180. Ухвала Львівського апеляційного суду від 08 травня 2020 року (справа № 297/71/17). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89168494>
181. Ухвала Ожтрянського районного суду м. Полтави від 24.07.2024 (справа № 554/2924/21). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/120571617>
182. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії, ратифікованому Законом України від 03.04.2003 № 716-IV «Про ратифікацію Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_b09#Text
183. Фіалка М.І. Кримінальний правопорушник: особа чи особистість (до проблеми термінологічного закріплення). URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9153e209-ae1c-4d4d-b376-83023258d106/content>
184. Фоменко М.В. Кримінально-правове значення мотиву: аналіз наукової думки. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2021. № 1. С. 43–49
185. Фоменко М.В. Підстави криміналізації суспільно-небезпечних діянь. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0991850e-e555-4bca-95c6-f6872ea65813/content>
186. Хиліук С.В. Розвиток науки кримінального права України після відновлення її державної незалежності (питання особливої частини). URL: https://uacademic.info/ua/document/0408U002167#google_vignette
187. Чайка І.М. Ознаки суб'єктивної сторони шахрайства як елемента складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 190 КК України. URL: http://apnl.dnu.in.ua/4_2022/33.pdf
188. Чорний Р.Л. Проблемні питання мети і мотивів у складах злочинів проти основ національної безпеки України. *Вісник кримінального судочинства*. № 4. 2019. С. 89–103.

189. Шевців М.Б. Вплив моралі на ментальні причини злочинності. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/2394/vnulpurn201582459.pdf>

ДОДАТКИ

Додаток А

Акти впровадження

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
 ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

впровадження результатів дисертаційного дослідження
 в освітній процес Донецького державного університету внутрішніх справ

1. Комісія у складі:

Голова комісії: Ірина СИРМАМІЇХ, т.в.о. начальника відділу організації наукової роботи, кандидат економічних наук, доцент

Члени комісії: 1. Ольга ГАПОНІОК, начальник навчально-методичного відділу, кандидат економічних наук, доцент
 2. Ольга КОВАЛЬОВА, гарант освітньо-професійної програми «Право (поліцейські)» Law (Police Officers) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 Право галузь знань 08 Право кваліфікація: бакалавр права, доктор юридичних наук
 3. Ольга МЕРДОВА, гарант освітньо-професійної програми «Правоохоронна діяльність (Поліцейські)» Law Enforcement activity (Police Officers) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 262 Правоохоронна діяльність галузі знань 26 Цивільна безпека кваліфікація: бакалавр правоохоронної діяльності, кандидат юридичних наук, професор

2. Комісія встановила:

Результати дисертаційного дослідження Коссе Валерія Валерійовича на тему: «Кримінально-правові та кримінологічні засади запобігання сутенерству та втягненню особи в заняття проституцією» використовуються в освітньому процесі Донецького державного університету внутрішніх справ у процесі викладання дисциплін: ОК 19 «Кримінальне право», ОК 20 «Кримінологія», освітньо-професійної програми «Право (поліцейські)» Law (Police Officers), першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 081 Право, галузі знань 08 Право, кваліфікація: бакалавр права та ОК 11 «Кримінальне

право», ОК 20 «Кримінологія» освітньо-професійної програми Правоохоронна діяльність (поліцейські) Law Enforcement (Police Officers) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 262 Правоохоронна діяльність, галузі знань 26 Цивільна безпека, кваліфікація: бакалавр правоохоронної діяльності, а також при підготовці лекцій і навчальних посібників із цих дисциплін. Зокрема в частині:

– аргументів щодо доцільності інтеграції у національну кримінологічну практику скандинавської моделі протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним із сутенерством та проституцією шляхом встановлення кримінальної відповідальності за придбання та сприяння наданню оплачуваних сексуальних послуг;

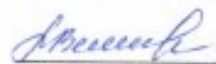
– аргументів щодо доцільності створення механізму реінвестування конфіскованого у сутенерів майна на захист і реабілітацію жертв проституції та торгівлі людьми;

– аргументів щодо доцільності посилення кримінальної відповідальності за сутенерство або втягнення у зайняття проституцією малолітніх та неповнолітніх осіб шляхом криміналізації такого діяння в окремій нормі кримінального законодавства;

– аргументів щодо недоцільності декриміналізації сутенерства або втягнення особи в зайняття проституцією.

– типового кримінологічного портрету особи, яка вчиняє сутенерство або втягнення осіб в зайняття проституцією, а саме: особа жіночої статі (61 %), громадянка України (99 %), 18-28 років (37,2 %), має повну загальну або базову середню освіту (58,3 %), працездатна, не працює та не навчається (82,6 %), кримінальне правопорушення вчиняє повторно (3,3 %), або має незняту та непогашену судимість (1,6 %).

Голова комісії:

 Ірина СІРНАМІІХ

Члени комісії:

 Ольга ГАПОНІУК

 Ольга КОВАЛЬОВА

 Ольга МЕРДОВА

ЗАРЕЄСТРОВАНО	
в журналі обліку актів впровадження результатів наукових досліджень в освітній процес	
Донецького державного університету внутрішніх справ	
* 03 *	02 20-25р.
Науковий співробітник ЄОНР 	
(Ім'я, прізвище)	

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ЗАТВЕРДЖУЮ

АКТ
**впровадження результатів дисертаційного дослідження
в науково-дослідну діяльність Донецького державного університету
внутрішніх справ**

1. Комісія у складі:

- Голова комісії:** Ірина СИРМАМІЇХ, т.в.о. начальника відділу організації наукової роботи, кандидат економічних наук, доцент
- Члени комісії:**
1. Андрій ЗАХАРЧЕНКО, завідувач науково-дослідної лабораторії публічної безпеки громад, доктор юридичних наук, професор
 2. Тетяна ПОНОМАРЬОВА, завідувач науково-дослідної лабораторії з проблем запобігання кримінальним правопорушенням, доктор юридичних наук, старший дослідник
 3. Юлія ДАНИЛЕВСЬКА, завідувач докторантури, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

2. Комісія встановила:

Результати дисертаційного дослідження Коссе Валерія Валерійовича на тему: «Кримінально-правові та криминологічні засади запобігання сутенерству та втягненню особи в заняття проституцією» використовуються в науково-дослідній діяльності Донецького державного університету внутрішніх справ під час проведення криминологічних та кримінально-правових досліджень.

У науково-дослідній роботі Донецького державного університету внутрішніх справ використовуються положення щодо:

– теоретичних підходів до систематизації віктимологічних заходів запобігання кримінальному правопорушенню, передбаченому ст. 303 КК України, якими визначено: 1) розширення переліку потерпілих осіб, шляхом визначення кваліфікуючими та особливо кваліфікуючими ознаками такого діяння вчинення його щодо вагітних жінок, осіб похилого віку та осіб із інвалідністю; 2) унормування підстав, умов та порядку надання послуг із

соціальної реабілітації осіб, яких було втягнуто у зайняття проституцією; 3) створення анонімних груп та виокремлення приміщень для анонімного спілкування із особами, які примусово надають оплачувані послуги сексуального характеру з метою психологічного та соціального супроводу, а також потенційного викриття діяльності організованих груп та злочинних організацій;

- теоретичних підходів до тенденцій вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України, якими визначено такі: 1) збільшення кількості випадків вчинення сутенерства та втягнення особи у зайняття проституцією в окремих регіонах: Львівська, Закарпатська, Івано-Франківська, Волинська, Чернігівська, Миколаївська, що підтверджується негативною динамікою за останні два роки (2023-2024); 2) збільшення кількості випадків, коли кримінальне правопорушення, передбачене ст. 303 КК України вчиняється у складі організованих груп чи злочинних організацій (в останні два роки спостерігається нестабільна динаміка зі значним збільшенням відносно 2019-2022 років); 3) збільшення кількості випадків, коли досліджуване кримінальне правопорушення передує легалізації (відмиванню) майна, одержаного злочинним шляхом (у 2024 році кількість таких випадків збільшилась у 7 разів); 4) перевага сутенерства над втягненням особи у зайняття проституцією, зумовлена збільшенням кількості осіб, які добровільно надають оплачувані послуги сексуального характеру;

- аргументів, щодо того, що одним із ефективних способів удосконалення організаційно-правового напряму спеціально-кримінологічного запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 303 КК України, що вчиняються щодо дітей є розширення та подальше удосконалення заходів кримінально-правового характеру, які застосовуються щодо юридичних осіб, зокрема визначення можливості застосовувати тимчасові обмеження діяльності юридичної особи та тимчасове обмеження в отриманні прав та/або переваг.

Голова комісії:

Ірина СИРНАМІЇХ

Члени комісії

Андрій ЗАХАРЧЕНКО

Тетяна ПОНОМАРЬОВА

Юлія ДАНИЛЕВСЬКА

<p align="center">ЗАРЕЄСТРОВАНО</p> <p align="center">в журналі обліку актів впровадження результатів наукових досліджень в науково-дослідну діяльність Донецького державного університету внутрішніх справ « 03 » 02 2025р.</p> <p align="center">Науковий співробітник ВОНП <i>Ірина Сирнаміїх</i> (підпис, прізвище)</p>
--

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

у яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Коссе В.В. Сутєнерство як кримінально протиправний феномен сучасності. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. Вип. № 3 (80). С. 53-57 .
2. Варава Д. В., Коссе В. В. Втягнення наркозалежних осіб у зайняття проституцією: віктимологічний аспект. *Правовий часопис Донбасу*. Вип. № 4 (81), ч. 2. 2022. С. 62–67.
3. Коссе В.В. Особа жертви сутєнерства або втягнення у заняття проституцією. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2023. № 2. С. 156-161.
4. Коссе В.В. Кримінально-правові заходи запобігання кримінальним правопорушенням, передбаченим ст. 303 Кримінального кодексу України, вчиненим щодо дітей. *Право і суспільство*. 2024. № 5. С. 517-523.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Коссе В.В. Моральність як об'єкт кримінального правопорушення, передбаченого ст. 303 КК України (сутєнерство або втягнення особи у зайняття проституцією). *Поліцейська медіація як інструмент захисту прав та інтересів громадян: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, 16 вересня 2022*. Львів-Торунь: Liha-Pres., 2022. С. 66-69.
2. Коссе В.В. Соціально-демографічні ознаки осіб, які вчиняють сутєнерство або втягують у заняття проституцією. *«Взаємодія норм міжнародного і національного права крізь призму процесів глобалізації та інтеграції»*: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції викладачів, співробітників закладів вищої освіти і наукових організацій, магістрантів, аспірантів, докторантів, представників громадських організацій, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, підприємств та

інших установ (09 листопада 2022 р.). Київ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2022. С. 107-108.

3. Коссе В.В. Кримінальні процесуальні заходи запобігання сутенерству або втягненню особи у зайняття проституцією. *Advances in law: the view of domestic and foreign scholars (October 3–4, 2024. Riga, the Republic of Latvia) : International scientific conference. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2024. С. 292-294.*